

NÁRODNÁ OSVETA

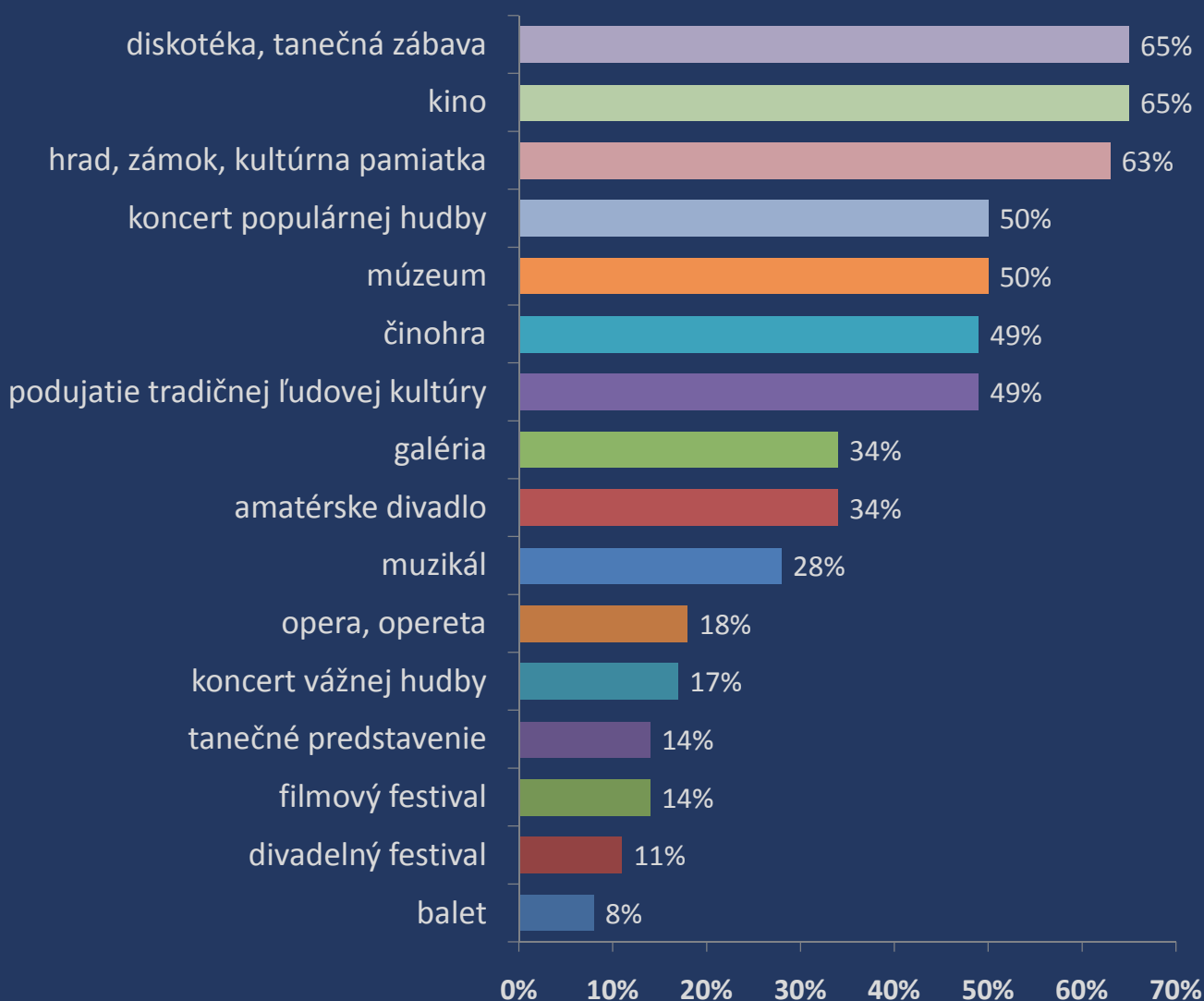

ČASOPIS PRE ROZVOJ MIESTNEJ KULTÚRY A ZÁUJMOVEJ ČINNOSTI

Fenomén podujatí v teórii a praxi kultúrneho manažmentu

Výsledky sociologického výskumu spotreby kultúry

Podiel dospelých respondentov, ktorí aspoň raz navštívili uvedené kultúrne podujatie/inštitúciu za posledných 12 mesiacov

Liptovských 70 podôb jari

Folklorný súbor Liptov oslávil tento rok 70. výročie svojho založenia a pri tejto príležitosti účinkoval celý rok s programom nazvaným 70 podôb jari.

Súbor vznikol v roku 1946 vďaka nadšeniu vtedajších pracovníčok ružomerskej papierne. Rodáčky z Liptovských Sliačov sa chceli na podnikových oslavách pochváliť piesňami a tancami svojej rodnej obce a vďaka tomu vznikla veľká hudobno-spevácka skupina s menšou tanečnou zložkou. Boli tu zastúpené všetky možné hudobné nástroje.

O čistotu tanca sa starali prví tanečníci Kliment Ondrejka a Juraj Kubánka, neskôr významní odborníci v oblasti ľudového umenia, jeden ako etnológ, druhý majster choreograf. Po príchode Vojtecha Littvu v roku 1962 sa dominantnou stala tanečná zložka súboru a súbor sa profiloval ako reprezentant dolnoliptovského folklóru. Zároveň je priekopníkom v oblasti spracovávanía remeselníckeho a robotníckeho folklóru.

Súbor počas svojej existencie získal množstvo ocenení doma i v zahraničí. Účinkoval napríklad aj v seriáli Vivat

Beňovský alebo vo filme Neďaleko do neba. Dnes má folklorný súbor Liptov takmer päťdesiat členov, jeho riaditeľom a choreografom je Igor Littva. Pri súbore

pracuje aj základná umelecká škola, zameraná na vzdelávanie v oblasti regionálnej ľudovej kultúry, ktorá je personálnou základňou súboru.

(il)

OBSAH – 4/2016

Na titulnej strane graf k výskumu spotreby kultúry

NÁRODNÁ
OSVETA

výskum

4

Sociologický výskum spotreby kultúry

Národné osvetové centrum uskutočnilo empirický výskum spotreby kultúry, ktorého cieľom je odštartovať systematické monitorovanie kultúry. Okrem iného výskum ukázal, ako je to s obľúbenosťou jednotlivých oblastí kultúry a na ktoré kultúrne podujatia ľudia míňajú najviac..

metodické listy

17

Životoschopné divadlo – koncept pre 21. storočie

Metodický materiál pre tvorcov živej divadelnej kultúry pripravil spisovateľ, dramatik a režisér Silvester Lavrík.

pomoc pre manažérov

33

Fenomén kultúrnych podujatí

Základná teoretická výbava pre manažérov podujatí a kultúrnych pracovníkov. V kreatívnej spoločnosti stúpa počet i význam kultúrnych podujatí. V tejto súvislosti vyvstáva potreba vymedzenia základných pojmov.

Slovenská kronika 2016

40

Víťazi sa stretli v Martine

Martin sa tento rok opäť stal na jeden deň hlavným mestom slovenských kronikárov. Na slávnostnom odovzdávaní ocenení v súťaži Slovenská kronika 2016 sa tu zišlo vyše 80 kronikárov, autorov monografií a zástupcov obcí a miest.

42

Ako vydať dobrú obecnú monografiu

Obecné monografie sa v priebehu posledných desaťročí stali na Slovensku najpočetnejšou formou odborných výstupov z oblasti regionálnej historiografie.

kultúra v Európe

44

Europeana čaká na memorandum

Problematika autorských práv pri posudzovaní kultúrnych objektov, príprava memoranda o porozumení a technický rozvoj Europeany. Také boli hlavné témy Fóra agregátorov vo Frankfurte nad Mohanom.

predstavujeme

44

Nový festival zborového umenia v Leviciach

Mesto Levice sa zaradilo medzi významné slovenské centrá zborového spevu. V jeseni sa tam konal prvý ročník Festivalu zborového umenia s medzinárodnou účasťou.

**Vážené čitateľky,
vážený čitateľa,**

rôzne formy spoločenských či kultúrnych podujatí sú súčasťou ľudskej existencie už od nepamäti. Ich množstvo a význam sa ešte zvýšili, keď si civilizovaný svet naplno uvedomil, že nebude dostatočne napredovať, ak nevyužije svoj kreatívny a kultúrny potenciál.

Podľa International Festivals and Events Association sa dnes v celosvetovom meradle uskutočňuje viac ako 4,5 milióna podujatí ročne. Vzhľadom na to, ako stúpa ich popularita a dosah na spoločnosť, rastie aj potreba vedeckého skúmania a usmerňovania efektov kultúrnych podujatí.

Zahraničná odborná verejnosť sa tejto problematike venuje už dlhší čas, na Slovensku však komplexná analýza chýba. Kultúrni pracovníci, ktorí sa príprave rôznych typov kultúrnych podujatí venujú, potrebujú na začiatok aspoň vymedzenie základných pojmov a termínov. O tom, aké je dôležité venovať sa tejto problematike, svedčí aj množstvo nových štúdií, ktoré dokazujú, že participácia na kultúre má významný vplyv aj na sociálny kapitál a na súdržnosť miestnych komunít.

K slabým stránkam kultúry na Slovensku dlhodobo patrila aj absencia jej systematického monitorovania, ktoré by poskytlo údaje pre tvorbu strategických koncepcií. Tu sa už situácia začala meniť k lepšiemu a po rokoch máme konečne aktuálny empirický sociologický výskum spotreby kultúry. Čo ukázal, si môžete prečítať na nasledujúcich stranách.

Redakcia

Sociologický výskum spotreby

TEXT: **MARIANNA MRVA**, VÝSKUMNÍČKA NÁRODNÉHO OSVETOVÉHO CENTRA A DOKTORANDKA SOCIOLOGICKÉHO ÚSTAVU SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

V posledných rokoch vzniklo množstvo štúdií, ktoré dokazujú, že participácia na kultúre nie je dôležitá iba sama osebe, ale má významný vplyv aj na emocionálne a fyzické zdravie, sociálny kapitál a súdržnosť miestnych komunit. Napriek tomu, ako konštatuje aj Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020, sa u nás realizuje málo hĺbkových výskumných aktivít a chýbajú činnosti zamerané na systematické monitorovanie kultúry, ktoré by mohli poskytnúť údaje pre tvorbu strategických koncepcií pre túto oblasť. Stratégia preto absenciu výskumu radí medzi slabé stránky kultúry na Slovensku. Reakciou na tento stav bolo stanovenie úlohy zrealizovať empirický sociologický výskum spotreby kultúry, ktorou bol poverený odbor výskumu a štatistiky kultúry Národného osvetového centra.

Empirický výskum spotreby kultúry

V rámci empirického výskumu sa skúmalo 5 základných dimenzií spotreby kultúry, a to dimenzia deklarovaného vzťahu/oblúbenosti jednotlivých oblastí kultúry, dimenzia reálnej účasti na rôznych oblastiach kultúry, dimenzia podmienenej účasti na rôznych oblastiach kultúry, dimenzia finančných výdavkov na rôzne oblasti kultúry a dimenzia aktívneho zapájania do činností spoluvytvárajúcich kultúru. V rámci výskumného záberu bola vymedzená reprezentatívna vzorka dospelých populácie, doplnená o výberovú vzorku 10- a 14-ročných detí.

Zber údajov sa realizoval v období apríl až jún 2016. Metódou zberu údajov bol štandardizovaný rozhovor prostredníctvom dotazníka. Pre jednotlivé výskumné vzorky boli pripravené osobitné dotazníky, žiaci mali zredukovaný počet otázok a sformulovanie otázok zohľadňovalo ich intelektuálnu vyspelosť. S cieľom zvýšiť efektívnosť zberu údajov boli ako respondenti špecifickej výberovej vzorky 10- a 14-ročných detí zvolení žiaci 4. a 8. ročníka základných škôl.

Výskumná vzorka dospelých populácie bola reprezentatívna podľa pohlavia, veku, vzdelania, národnosti, typu a miesta bydliska a tvorilo ju 1 111 respondentov. Výskumná vzorka žiakov základných škôl bola reprezentatívna podľa pohlavia a bydliska (kraja), zohľadňovala sa aj národnosť. Vzorku tvorilo 665 žiakov 8. ročníka a 663 žiakov 4. ročníka základných škôl.

Výsledky výskumu

Na tomto mieste predstavím prvé základné výsledky výskumu v členení podľa jednotlivých partiálnych oblastí kultúry. Údaje získané prostredníctvom empirického výskumu skrývajú v sebe veľké množstvo informácií o kultúrnej spotrebe vo všeobecnosti, ale aj o jednotlivých partiálnych oblastiach kultúry a o rozdieloch v spotrebe kultúry medzi rôznymi skupinami obyvateľov, avšak na

tomto mieste sa budem sústreďovať len na najdôležitejšie, resp. z hľadiska výsledkov najzaujímavejšie skutočnosti.

Preferencie návštevnosti

Významnou dimenziou kultúrnej spotreby je návštevnosť kultúrnych inštitúcií a podujatí meraná otázkou, ktoré kultúrne inštitúcie, resp. podujatia, navštívili respondenti za posledných 12 mesiacov a ako často. (Graf na titulnej strane.) Z opýtaných dospelých 93 % navštívilo aspoň jednu inštitúciu alebo podujatie za toto obdobie prevažne raz alebo dvakrát.

Kino navštívili až dve tretiny respondentov, čím sa stalo najvyhľadávanejšou kultúrnou inštitúciou. Hrady, zámky a iné kultúrne pamiatky boli taktiež obľúbené, na Slovensku ich navštívilo 62,6 % respondentov.

Približne polovica všetkých opýtaných dospelých navštívila múzeum, koncert populárnej hudby, činohru a podujatie tradičnej ľudovej kultúry.

Na porovnanie sme medzi kultúrne inštitúcie a podujatia zaradili aj jedno „kukučie vajíčko“, a to diskotéku a iné tanečné zábavy. Zistili sme, že až 65,4 % dospelých navštívilo takéto podujatie v uplynulom roku, čím jeho návštevnosť dosiahla, ba o 0,2 % aj presiahla návštevnosť kina, najnavštevovanejšej kultúrnej inštitúcie.

Podobne ako v skupine dospelých, aj v skupine ôsmakov je najnavštevovanejšie kino, po ktorom nasledujú kultúrne pamiatky a múzeá. Divadelné predstavenie, galériu, predstavenie tradičného alebo moderného tanca a koncert vážnej hudby však navštívila vo svojom voľnom čase menej ako polovica ôsmakov. V kultúrnom vyžívaní žiakov plní dôležitú úlohu okrem rodiny aj škola, ktorá umožňuje návštevu kultúrnych inštitúcií a podujatí aj takým žiakom, ktorí by túto možnosť mimo školy možno nemali. Najviac žiakov navštívilo výlučne v rámci programu organizovaného školou divadelné predstavenie a múzeum, avšak až 62 % ôsmakov sa nezúčastnilo v prechádzajúcom roku ani v rámci školského, ani v rámci rodinného programu na koncerte vážnej hudby a viac

kultúry: po kine sú pamiatky

ako 40 % na koncerte populárnej hudby a predstavení moderného alebo spoločenského tanca.

Tabuľka č. 1: Podiel žiakov 8. ročníka ZŠ podľa návštevnosti jednotlivých kultúrnych podujatí/inštitúcií (v %)

kultúrna inštitúcia/podujatie	iba v rámci školy	iba v rámci rodiny	aj v rámci školy, aj v rámci rodiny	ani v rámci školy, ani v rámci rodiny
múzeum	25,5	9,3	49,6	14,9
hrad, zámok, múzeum v prírode	14,3	13,1	61,8	9,6
galéria	19,4	15,0	32,8	31,9
predstavenie profesionálneho divadla	27,5	13,1	32,7	25,5
predstavenie amatérskeho divadla	25,3	10,5	30,4	32,2
kino	6,9	33,3	50,8	7,6
koncert vážnej hudby	10,5	14,2	12,1	62,0
koncert populárnej hudby	8,7	29,6	19,2	41,2
predstavenie moderného alebo spoločenského tanca	14,7	17,4	22,9	43,8
podujatie tradičnej ľudovej kultúry	11,9	27,2	28,4	31,3

Žiakom štvrtého ročníka sme otázku pre jej intelektuálnu náročnosť zjednodušili a pýtali sme sa ich iba to, či už niekedy navštívili jednotlivé kultúrne inštitúcie alebo podujatia v rámci programu organizovaného školou alebo v rámci voľnočasového programu s rodinou. Najviac žiakov už niekedy navštívilo hrad, zámok a múzeum a najmenej žiakov koncert vážnej hudby a predstavenie moderného alebo spoločenského tanca. Polovica žiakov bola v divadle a v múzeu výlučne v rámci programu organizovaného školou.

Tabuľka č. 2: Podiel žiakov 4. ročníka ZŠ podľa návštevnosti jednotlivých kultúrnych podujatí/inštitúcií (v %)

kultúrna inštitúcia/podujatie	iba v rámci školy	iba v rámci rodiny	v rámci školy aj v rámci rodiny	ani v rámci školy, ani v rámci rodiny
múzeum	49,6	7,5	33,8	8,9
hrad, zámok, múzeum v prírode	37,3	13,9	41,5	7,2
galéria	37,9	16,4	10,4	35,1
divadlo alebo bábkové divadlo	52,8	8,7	28,4	10,0
kino	17,2	35,4	37,4	9,8
koncert vážnej hudby	24,9	17,2	5,4	52,3
koncert populárnej hudby	19,5	32,1	11,6	36,7
predstavenie moderného alebo spoločenského tanca	26,7	22,6	10,6	40,0
podujatie tradičnej ľudovej kultúry	31,5	26,4	16,9	25,0

Dostupnosť, prekážky, výdavky na kultúru

Regionálne rozdiely – v návštevnosti kultúrnych inštitúcií a podujatí dospelými respondentmi boli zaznamenané regionálne rozdiely. Najaktívnejšími

návštevníkmi boli obyvatelia Bratislavského a obyvatelia Nitrianskeho kraja a najmenej aktívnymi obyvatelia Prešovského kraja. Rozdiely vo frekvencii návštevnosti kultúrnych inštitúcií a podujatí boli zaznamenané aj podľa typu bydliska. Obyvatelia miest navštívili kultúrne podujatia častejšie ako obyvatelia vidieka. Výnimku tvoria len predstavenia amatérskeho divadla a podujatia tradičnej ľudovej kultúry, na ktorých sa obyvatelia vidieka zúčastnili v minulom roku vo väčšom počte ako obyvatelia miest. Rovnako aj žiaci obidvoch ročníkov pochádzajúci z miest navštívili kultúrne podujatia častejšie ako žiaci z vidieka.

Dostupnosť – návštevnosť kultúrnych inštitúcií a podujatí okrem samotného záujmu určuje alebo limituje aj ich dostupnosť. Ako sa dalo predpokladať, významné rozdiely v dostupnosti kultúrnych podujatí sa ukázali podľa miesta bydliska. Kým 40 % obyvateľov vidieka musí cestovať za kultúrou mimo svojho bydliska, v prípade obyvateľov miest je ich pomer iba 19,4 %.

Mnohí respondenti vyjadrili záujem navštevovať kultúrne inštitúcie alebo podujatia častejšie. Ako prekážky, ktoré im v tom bránia, najčastejšie uviedli vzdialenosť od miesta bydliska, nedostatok času a nedostatok financií. Pre starších respondentov bol častým dôvodom aj zlý zdravotný stav. Pre žiakov 8. ročníka ZŠ bola najčastejšou prekážkou návštevy kultúrneho podujatia tiež vzdialenosť od miesta bydliska a nedostatok času. Relevantnou prekážkou, ktorú uviedlo 18,6 % z nich, je aj skutočnosť, že rodičia ich nechcú púšťať na kultúrne podujatia samých alebo s kamarátmi.

Výdavky – najviac financií vydali respondenti za návštevu kina, ktoré bolo zároveň aj najnavštevovanejšou kultúrnou inštitúciou. Po výdavkoch na kino nasledujú výdavky na koncert a divadlo. Vo všeobecnosti však platí, že výrazná väčšina dospelých respondentov v uplynulom roku nevydala na žiadnu oblasť kultúry viac ako 50 eur.

Prístup ku kultúre a spotreba kultúry prostredníctvom internetu

Dôležitú úlohu v prístupe ku kultúre zohráva v dnešnej dobe aj internet. Viac ako polovica dospelých (52,7 %) využíva internet na kontakt s kultúrou aspoň raz za týždeň. Najčastejšie sa to prejavuje v činnostiach ako počúvanie hudby alebo rádia a čítanie denníkov a časopisov online.

Na to, aby sa aktívne podelili o vlastné zážitky z kultúrnych podujatí so svojimi priateľmi, či už cez sociálne siete, alebo diskusné fóra, využíva internet aspoň raz za rok 23,1 % dospelých a 46 % žiakov ôsmeho ročníka.

Návštevnosť hradov, zámkov, múzeí v prírode

Hrady, zámky a múzeá v prírode (skanzeny) patria medzi najnavštevovanejšie kultúrne inštitúcie na Slovensku.

Za posledný rok ich po kinách navštívil druhý najväčší počet respondentov, a to 62,6 % všetkých opýtaných dospelých, pričom väčšina z nich ich navštívila za sledované obdobie raz alebo dvakrát. Ľudia boli v návštevnosti hradov, zámkov a múzeí v prírode ešte aktívnejší, aspoň raz za rok ich navštívilo viac ako 90 % z nich.

Hrady, zámky a múzeá predstavujú kultúrne inštitúcie, ktoré najčastejšie navštevujú respondenti v zahraničí: 30 % opýtaných dospelých respondentov navštívilo hrad, múzeum, skanzen alebo inú kultúrnu pamiatku mimo Slovenska.

Tabuľka č. 3: *Návštevnosť hradov, zámkov, múzeí v prírode a iných kultúrnych pamiatok na Slovensku a v zahraničí – dospelí a žiaci 8. ročníka (v %)*

frekvencia návštevnosti – hrady, zámky, múzeá v prírode	dospelí		žiaci 8. ročníka
	na Slovensku	v zahraničí	na Slovensku
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	62,6	30,0	90,2
ani raz za posledných 12 mesiacov	37,4	70,0	9,8
spolu	100,0	100,0	100,0

Kultúrne pamiatky navštívilo v sledovanom období viac ľudí ako dospelých. Hrady a zámky sú populárnym cieľom tak školských, ako aj rodinných výletov a exkurzií, o čom svedčí fakt, že až 77 % ľudí navštívilo nejaký hrad, zámok alebo inú kultúrnu pamiatku v rámci školy a 78,8 % v rámci voľného času.

Tabuľka č. 4: *Žiaci 8. ročníka ZŠ – návštevnosť hradov, zámkov, múzeí v prírode, skanzenu a iných kultúrnych pamiatok (v %)*

frekvencia návštevnosti hrady, zámky, múzeá v prírode	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	77,0	75,8
ani raz za posledných 12 mesiacov	23,0	24,2
spolu	100,0	100,0

Štvrtákov sme sa, vzhľadom na ich vek, pýtali iba otázku, či už niekedy navštívili hrad, zámok alebo inú kultúrnu pamiatku, a až 92 % odpovedalo na túto otázku kladne. V rámci programu organizovaného školou navštívilo hrady a zámky až 78,9 % štvrtákov a v rámci voľného času ich navštívilo 55,4 %.

Tabuľka č. 5: *Žiaci 4. ročníka ZŠ – návštevnosť hradov, zámkov a iných kultúrnych pamiatok (v %)*

návštevnosť hradov, zámkov, múzeí v prírode	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase
navštívila/navštívil	78,9	55,4
nenavštívila/nenavštívil	21,1	44,6
spolu	100,0	100,0

Prekážky

O veľkom záujme o túto oblasť kultúry svedčí aj to, že výrazná väčšina, 80 % dospelých respondentov, ktorí navštívili historickú pamiatku aspoň raz za posledných 12 mesiacov, vyjadrila túžbu navštevovať ich častejšie. Ako najväčšie prekážky, ktoré im v tom bránia, uviedli vzdialenosť od miesta bydliska (44,8 %), nedostatok času

(32,9 %) a nedostatok financií (12,3 %). Vzdialenosť od miesta bydliska ako prekážku uviedol najväčší počet respondentov práve v súvislosti s touto oblasťou kultúry.

Rozdiely

Rozdiely vo frekvencii navštevovania hradov, zámkov, skanzenu a iných kultúrnych pamiatok boli identifikované vzhľadom na vek opýtaných. Najstarší respondenti (66 a viac rokov) navštívili v priemere menej často kultúrne pamiatky ako ostatné vekové skupiny. Je potrebné však pripomenúť, že v tejto vekovej kategórii je ako prekážka najčastejšie uvádzaný zlý zdravotný stav.

Návštevnosť múzeí

Múzeum za posledných 12 mesiacov na Slovensku navštívila polovica opýtaných dospelých, čím sa stalo štvrtou najnavštevovanejšou kultúrnou inštitúciou zo všetkých skúmaných kultúrnych inštitúcií a podujatí. V zahraničí navštívilo múzeum za rovnaké obdobie 20 % respondentov. Žiaci 8. ročníka boli v priemere aktívnejší v návšteve múzea ako dospelí, v priebehu posledných 12 mesiacov ho navštívilo až 85,1 % z nich.

Tabuľka č. 6: *Návštevnosť múzeí – dospelí a žiaci 8. ročníka ZŠ (v %)*

frekvencia návštevnosti múzeí porovnanie dospelí a žiaci 8. ročníka	dospelí		žiaci 8. ročníka ZŠ
	na Slovensku	v zahraničí	
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	50,0	21,0	85,1
ani raz za posledných 12 mesiacov	50,0	79,0	14,9
spolu	100,0	100,0	100,0

Celkovo bolo v múzeu v rámci školského programu 75 % ľudí, s rodinou v rámci voľného času 60 %.

Tabuľka č. 7: *Žiaci 8. ročníka ZŠ – návštevnosť múzeí (v %)*

frekvencia návštevnosti múzeí žiaci 8. ročníka	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	75,7	59,5
ani raz za posledných 12 mesiacov	24,3	40,5
spolu	100,0	100,0

Zo štvrtákov bolo podľa výsledkov výskumu už niekedy v múzeu v rámci školou organizovaného programu 83,5 % a v rámci voľnočasového programu ich bolo 41,4 %. Múzeum nikdy nenavštívilo celkovo 9 % štvrtákov.

Tabuľka č. 8: *Žiaci 4. ročníka ZŠ – návštevnosť múzeí (v %)*

návštevnosť múzeí žiaci 4. ročníka	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase
navštívila/navštívil	83,5	41,4
nenavštívila/nenavštívil	16,5	58,6
spolu	100,0	100,0

Rozdiely

Medzi dospelými návštevníkmi múzeí prevažovali respondenti s vyšším príjmom a vyšším vzdelaním. Významné rozdiely sme identifikovali aj podľa

miesta bydliska: kým z dospelých pochádzajúcich z Bratislavského kraja navštívilo múzeum v uplynulom roku aspoň raz 63,8 %, z obyvateľov Trenčianskeho a Banskobystrického kraja iba 43,3 %. Celkovo vyjadriło záujem navštíviť múzeum častejšie 55,6 % respondentov, avšak z tých, ktorí neboli v múzeu v uplynulom roku, väčšina (60 %) ani nemá záujem o túto aktivitu. Ostatní uviedli ako prekážku v prvom rade vzdialenosť od miesta bydliska (34,8 %) a nedostatok času (34,3 %).

Výdavky

Zo všetkých dospelých návštevníkov 30,2 % využilo vstup do múzeí zadarmo (v prvú nedeľu v mesiaci). Výdavky na múzeum neprevyšovali pre väčšinu dospelých (56,7 %) sumu 20 eur. Viac ako 20 eur vydalo v uplynulom roku na návštevu múzea 22,1 % návštevníkov, pričom 53 % respondentov by bolo ochotných vydať na túto oblasť kultúry aj väčšiu finančnú čiastku, keby im to ich finančná situácia dovolila.

Návštevnosť galérií

Môžeme predpokladať, že záujem o návštevu galérie alebo iného výstavného priestoru najčastejšie pramení zo záujmu o výtvarné umenie, táto oblasť kultúry však stojí v oblúbenosti na poslednom mieste. Len 23,7 % dospeléj populácie ju zaradilo medzi jednu zo svojich oblúbených oblastí kultúry, 38,8 % sa o túto oblasť zaujíma len okrajovo a 37,5 % respondentov sa o ňu zaujíma málo alebo vôbec. Rozdiel v miere oblúbenosti tejto oblasti kultúry je identifikovateľný podľa stupňa dosiahnutého vzdelania a pohlavia respondentov. Ženy o túto oblasť kultúry prejavujú vyšší záujem ako muži a taktiež respondenti s vyšším vzdelaním sa o výtvarné umenie zaujímajú viac ako respondenti s nižším vzdelaním.

Aspoň raz za posledných 12 mesiacov navštívilo galériu 34,3 % dospelých respondentov na území Slovenska, 10,7 % navštívilo galériu v zahraničí. Žiaci navštívili galériu častejšie a vo väčšom počte, celkovo až 68,1 % ôsmakov navštívilo galériu aspoň raz za sledované obdobie, predovšetkým však v rámci programu organizovaného školou.

Tabuľka č. 9: Návštevnosť galérií – dospelí a žiaci 8. ročníka ZŠ (v %)

frekvencia návštevnosti galérií	dospelí		žiaci 8. ročníka ZŠ
	na Slovensku	v zahraničí	
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	34,3	10,9	68,1
ani raz za posledných 12 mesiacov	65,7	89,1	31,9
spolu	100,0	100,0	100,0

Tabuľka č. 10: Žiaci 8. ročníka ZŠ – návštevnosť galérií (v %)

frekvencia návštevnosti galérií – žiaci 8. ročníka	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	53,0	48,4
ani raz za posledných 12 mesiacov	47,0	51,6
spolu	100,0	100,0

Prostredníctvom školy navštívilo galériu v uplynulom roku 53 % ôsmakov a vo voľnom čase 48,4%.

U štvrtákov sme chceli zistiť, či už boli niekedy v galérii v rámci programu organizovaného školou alebo s rodinou. Na prvú otázkou odpovedalo kladne 48,3 % žiakov a na druhú 26,9 %.

Tabuľka č. 11: Žiaci 4. ročníka ZŠ – návštevnosť galérií (v %)

návštevnosť galérií – žiaci 4. ročníka	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase
navštívila/navštívil	48,4	26,9
nenavštívila/nenavštívil	51,6	73,1
spolu	100,0	100,0

Pre žiakov je ďalšou možnosťou aktívneho zapájania do kultúry aj návšteva rôznych krúžkov záujmovej umeleckej činnosti. Umelecký krúžok navštevuje 12,7 % ôsmakov a 21,5 % štvrtákov.

Prekážky

Záujem o častejšiu návštevu galérií vyjadriło 42,2 % dospelých respondentov. Z opýtaných, ktorí galériu za posledných 12 mesiacov nenavštívili ani raz, 27,5 % prejavilo záujem o ich návštevu. Najčastejšie uvádzanou prekážkou návštevy galérie bol, rovnako ako v prípade múzeí, nedostatok času (31,8 %) a vzdialenosť od miesta bydliska (30,1 %).

Výdavky

Relatívne nízky záujem o danú oblasť sa odzrkadľuje aj vo výške výdavkov. Galériu nenavštívilo v uplynulom roku 65,6 % respondentov a ďalších 33,8 % neuviedlo výdavky na túto oblasť. Väčšina návštevníkov vynaložila na túto oblasť sumu nepresahujúcu 20 eur (a iba 3 % viac ako 50 eur).

Na vstup do galérií by však viac ako tretina (38 %) respondentov bola ochotná vydať viac ako v priebehu posledného roka. Súčasťou dotazníka pre dospelých bola aj otázka týkajúca sa využívania možnosti bezplatného vstupu do galérií počas prvej nedele v mesiaci, ktorý ponúkajú galérie v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Z analýzy výsledkov vyplýva, že z respondentov, ktorí boli v uplynulom roku v galérii aspoň raz, túto možnosť využila len necelá štvrtina, avšak ďalšia tretina ju podľa vlastných slov plánuje v budúcnosti využiť.

Návštevnosť divadelných predstavení

Záujem respondentov o divadlo zaostáva za hudbou, filmom, literatúrou a historickými pamiatkami. Vo výskume sme rozlišovali profesionálne a amatérske divadlo, ako aj druh alebo žáner predstavení. Divadelné predstavenie navštívilo v predchádzajúcom roku 67,5 % dospelých respondentov, čo je o 17,4 % menej ako ôsmakov, ktorí navštívili divadlo za rovnaké obdobie. Najvyšší záujem prejavili dospelí o činohru, ktorej predstavenia navštívila v divadle aspoň raz za uplynulých

12 mesiacov takmer polovica (48,8 %) z nich. Muzikál si pozrelo 28,3 % respondentov, operu alebo operetu 18,1 %. Najnižší záujem bol o balet, ktorý za sledované obdobie navštívilo len 7,6 % dospeléj populácie. V zahraničí navštívilo divadelné predstavenie 11,8 % respondentov.

Jednou z foriem kontaktu s divadelným umením je aj divadelný festival, ktorý spolu s baletom patrí medzi najmenej vyhľadávané podujatia. Za posledný rok ho na Slovensku navštívil každý desiaty respondent, v zahraničí 1,7 % respondentov.

Tabuľka č. 12: Dospelí – návštevnosť divadiel na Slovensku (v %)

frekvencia návštevnosti divadiel	činohra	opera, opereta	muzikál	balet	divadelný festival	ochotnícke divadlo
aspoň raz za 12 mesiacov	48,7	18,2	28,3	7,6	10,5	33,9
ani raz za 12 mesiacov	51,3	81,8	71,7	92,4	89,5	66,1
spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Medzi žiakmi ZŠ je záujem o divadlo rôzny. Polovica ôsmakov (53,7 %) vyjadrila pozitívny vzťah k divadlu, napriek tomu je divadlo na poslednom mieste obľúbenosti v porovnaní s ostatnými oblasťami kultúry. Aspoň raz za posledných 12 mesiacov navštívilo divadlo (predstavenie profesionálneho alebo ochotníckeho divadla) 84,9 % ôsmakov, väčšina v rámci programu organizovaného školou.

Tabuľka č. 13: Žiaci 8. ročníka ZŠ – návštevnosť divadiel (v %)

frekvencia návštevnosti divadiel žiaci 8. ročníka	profesionálne divadlo		amatérske divadlo	
	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	61,0	46,5	56,7	41,4
ani raz za posledných 12 mesiacov	39,0	53,5	43,3	58,6
spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

V prípade žiakov 4. ročníka je obľúbenosť divadla nižšia ako u žiakov 8. ročníka. Iba 26,2 % štvrtákov označilo, že sa im divadlo páči. Štvrtáci navštívili divadlo predovšetkým v rámci programu organizovaného školou, na predstavení sa zúčastnilo 81,3 % štvrtákov a vo voľnom čase 37,2 %.

Tabuľka č. 14: Žiaci 4. ročníka ZŠ – návštevnosť divadiel (v %)

návštevnosť divadiel žiaci 4. ročníka	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase
navštívila/navštívil	81,3	37,2
nenavštívila/nenavštívil	18,7	62,8
spolu	100,0	100,0

O divadelné krúžky je väčší záujem medzi žiakmi 4. ročníka, z ktorých 3,8 % navštevuje divadelný krúžok, zo žiakov 8. ročníka krúžok navštevuje 2,3 % žiakov.

Rozdiely

Z dospelých respondentov chodia na všetky divadelné žánre do divadla častejšie ženy a respondenti s vysokoškolským vzdelaním a so stredoškolským vzdelaním s maturitou. Záujem o návštevu divadla však prevažuje jeho reálnu návštevnosť. Svedčí o tom skutočnosť, že až 75 % respondentov vyjadrilo záujem navštíviť divadlo častejšie ako v priebehu predchádzajúcich 12 mesiacov. Dôvody, pre ktoré respondenti nenavštevujú divadlo častejšie, sú v prvom rade vzdialenosť od miesta bydliska, nedostatok času, vysoká cena vstupeniek, v prípade predstavení ochotníckych divadiel aj nedostatok informácií o konaní predstavenia.

Výdavky

Z respondentov, ktorí navštívili divadlo za posledných 12 mesiacov aspoň raz, polovica vydala na tento účel menej ako 20 eur, tretina viac ako 20, ale menej ako 50 eur. Z celkového počtu respondentov až 57 % deklarovalo ochotu vydať na návštevu divadla viac finančných prostriedkov v prípade, ak by im to ich finančná situácia dovolila.

Aktívnu účasť v tejto oblasti kultúry deklarovalo 1 % dospelých respondentov, ktorí boli členmi ochotníckeho divadla.

Záujem o hudobnú produkciu

Hudba je najobľúbenejšou oblasťou kultúry a počúvanie hudby, či už prostredníctvom rádia, CD, internetu, alebo iného média, patrí medzi najčastejšie vykonávané činnosti v oblasti kultúry.

Až 85,3 % dospelých vyjadrilo pozitívny vzťah k hudbe, za svoju najobľúbenejšiu oblasť ju označila tretina (34,9 %) respondentov a medzi obľúbené oblasti ju zaradila ďalšia polovica respondentov (50,4 %). Iba 2,8 % respondentov sa nezaujíma o hudbu vôbec a 11,9 % populácie sa o ňu zaujíma okrajovo. Vysoký záujem o hudbu vykazuje každá veková kategória, no najväčší záujem o túto oblasť kultúry deklarovali mladší respondenti. Počúvaniu hudby prostredníctvom rozhlasu, CD, MP3 prehrávača, internetu alebo iným spôsobom sa venuje s rôznou pravidelnosťou až 97,3 % dospeléj populácie. Takmer dve tretiny dospelých (65,4 %) počúvajú hudbu každý deň, ďalších 23,1 % aspoň raz za týždeň.

Pre ôsmakov má hudba výnimočné postavenie. Je to ich vysoko najobľúbenejšia oblasť kultúry, ktorú má na málo výnimiek každý rád (96,5 %) a ktorá je súčasťou ich každodenného života. Viac ako 80 % ôsmakov počúva hudbu každý deň.

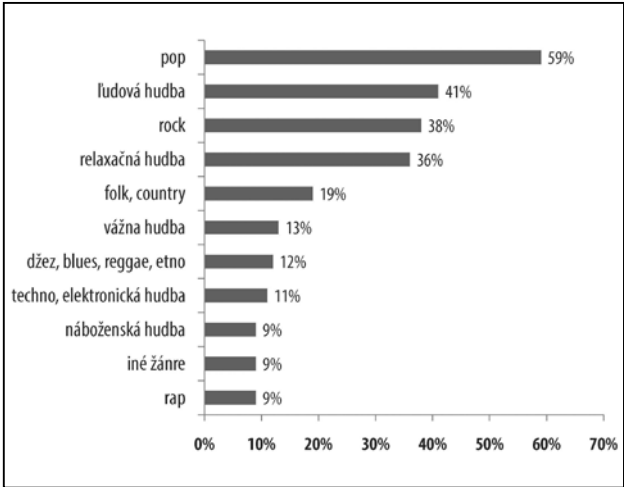
Pre štvrtákov je hudba tiež najobľúbenejšou oblasťou, 80 % štvrtákov ju má rado a viac ako polovica z nich (54,3 %) sa venuje jej počúvaniu každý deň.

Preferencia hudobných žánrov

Medzi dospelými je najobľúbenejším hudobným žánrom pop, druhým je ľudová hudba, po ktorej

nasleduje rocková a relaxačná hudba. Poradie oblúbenosti hudobných žánrov v dospeljej populácii znázorňuje graf.

Graf č. 2: Dospelí – oblúbenosť jednotlivých hudobných žánrov

Rozdiely

Poradie oblúbenosti hudobných žánrov sa mení v závislosti od veku respondentov. Popovú, rockovú, rap, techno a elektronickú hudbu označili za najradšej počúvané hudobné žánre najmladší z dospelých respondentov (18 až 35 rokov). Starší uprednostňujú ľudovú hudbu, jej oblúbenosť sa zvyšuje s rastúcim vekom, podobne je to aj v prípade vážnej hudby.

Rozdiely v žánrovej preferencii sú viditeľné aj v závislosti od pohlavia. Najväčšie rozdiely sú v prípade relaxačnej, ľudovej a rockovej hudby, kým prvé dva hudobné žánre preferuje viac žien ako mužov, rockovú hudbu preferujú hlavne muži.

Tabuľka č. 15: Oblúbenosť jednotlivých hudobných žánrov podľa veku (v %)

	vek							
	žiaci 4. r.	žiaci 8. r.	18 - 25	26 - 35	36 - 45	46 - 55	56 - 65	66 a starší
pop	52,0	61,0	73,7	72,4	69,6	61,4	39,1	27,3
rock	34,0	34,9	57,9	52,6	45,1	42,3	18,2	3,8
techno, elektronická	-	33,8	30,9	22,4	7,6	3,7	2,6	0,0
rap	49,5	49,2	30,9	17,2	4,5	1,1	0,5	0,0
džez, blues, reggae	-	9,6	15,8	13,0	10,3	12,7	10,4	7,6
folk, country	-	4,0	7,9	11,5	20,5	23,8	24,5	23,5
náboženská hudba	-	3,1	5,3	4,7	4,9	8,5	14,1	20,5
ľudová hudba	15,3	8,6	7,9	21,4	34,4	45,5	64,1	79,5
vážna hudba	16,9	7,8	5,9	8,9	10,7	11,1	20,8	23,5
relaxačná hudba	-	14,4	21,7	29,2	42,9	42,3	43,2	34,1
detské pesničky	9,1	-	-	-	-	-	-	-

Návšteva koncertov

Popri počúvaní hudby nie je možné neziať do úvahy hudobný zážitok, ktorý ponúka účasť na živom koncerte.

Za skúmané obdobie, za uplynulých 12 mesiacov, navštívila koncert vážnej alebo populárnej hudby viac ako polovica dospelých respondentov (58,1 %).

Tabuľka č. 16: Návšteva koncertov populárnej hudby – dospelí a žiaci 8. ročníka ZŠ (v %)

frekvencia návštevnosti koncertov populárnej hudby	dospelí		žiaci 8. ročníka
	na Slovensku	v zahraničí	na Slovensku
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	50,0	21,2	58,1
ani raz za posledných 12 mesiacov	50,0	78,8	41,9
spolu	100,0	100,0	100,0

Tabuľka č. 17: Návšteva koncertov vážnej hudby – dospelí a žiaci 8. ročníka ZŠ (v %)

frekvencia návštevnosti koncertov vážnej hudby	dospelí		žiaci 8. ročníka
	na Slovensku	v zahraničí	na Slovensku
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	16,6	4,1	37,3
ani raz za posledných 12 mesiacov	83,4	95,9	62,7
spolu	100,0	100,0	100,0

Koncerty populárnej hudby sú navštevované častejšie a väčším počtom respondentov ako koncerty vážnej hudby. Na Slovensku v priebehu minulého roka navštívilo koncert populárnej hudby 50 % respondentov, ktorý je týmto (spolu s múzeom) štvrtým najnavštevovanejším kultúrnym podujatím. Za rovnaké obdobie navštívilo koncert populárnej hudby v zahraničí 21,2 % dospeljej populácie, čím sa tento druh podujatia stal druhým najvyhľadávanejším podujatím mimo Slovenska. Koncerty populárnej hudby navštevujú predovšetkým mladší respondenti, s rastúcim vekom účasť na koncertoch klesá.

V prípade koncertov vážnej hudby je návštevnosť nižšia. Na Slovensku navštívilo koncert vážnej hudby 16,6 %, v zahraničí 4,1 % respondentov. Je nutné však dodať, že aj celkový počet koncertov vážnej hudby bol na Slovensku nižší ako počet koncertov populárnej hudby.

Tabuľka č. 18: Podiel respondentov – žiaci 8. ročníka ZŠ a dospelí, ktorí navštívili koncerty populárnej alebo vážnej hudby podľa veku (v %)

návšteva koncertov	vek						
	žiaci 8. ročníka	18 - 25	26 - 35	36 - 45	46 - 55	56 - 65	66 a starší
koncert populárnej hudby	59,7	77,1	64,6	56,0	47,7	36,3	14,1
koncert vážnej hudby	37,1	7,2	14,4	13,8	21,0	25,4	15,5

Frekvencia navštevovania koncertov u ôsmakov a štvrtákov neodráža ich pozitívny vzťah k hudbe, čo zrejme súvisí s ich vekom a s tým súvisiacim obmedzením účasti na masovom podujatí. Za posledných 12 mesiacov sa na koncerte populárnej hudby zúčastnilo 57,9 % a na koncerte vážnej hudby 37,1 % ôsmakov.

Tabuľka č. 19: Žiaci 8. ročníka ZŠ – návštevnosť koncertov (v %)

frekvencia návštevnosti žiaci 8. ročníka	koncert vážnej hudby		koncert populárnej hudby	
	v rámci programu organizovaného školou	v rámci voľného času	v rámci programu organizovaného školou	v rámci voľného času
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	22,9	26,7	28,3	49,5
ani raz za posledných 12 mesiacov	77,1	73,3	71,7	50,5
spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

Koncert populárnej hudby v rámci programu organizovaného školou alebo v rámci voľného času už niekedy navštívilo 63 % štvrtákov a koncert vážnej hudby 47,5 %. Kým na koncertoch populárnej hudby sa zúčastnilo viac žiakov v rámci mimoškolského času, na koncerte vážnej hudby bolo viac žiakov v rámci programu organizovaného školou.

Tabuľka č. 20: Žiaci 4. ročníka ZŠ – návštevnosť koncertov (v %)

návšteva koncertov žiaci 4. ročníka	koncert vážnej hudby		koncert populárnej hudby	
	v rámci programu organizovaného školou	v rámci voľného času	v rámci programu organizovaného školou	v rámci voľného času
navštívila/navštívil	30,4	22,7	31,1	56,2
nenavštívila/nenavštívil	69,6	77,3	68,9	43,8
spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

Rozdiely

Obyvatelia krajov západného Slovenska, najmä Bratislavského kraja, navštívili koncert populárnej hudby častejšie ako obyvatelia ostatných regiónov Slovenska.

V návštevnosti koncertov vážnej hudby boli identifikované aj ďalšie rozdiely. Návšteva koncertu bola najpopulárnejšia medzi respondentmi vo veku 46 až 65 rokov, ktorí žijú vo väčších mestách, majú nadpriemerný príjem a vyššie vzdelanie.

Prekážky

Záujem navštíviť koncert populárnej hudby častejšie ako za uplynulých 12 mesiacov prejavila viac ako polovica dospelých (59,2 %). Ako hlavnú prekážku, ktorá im v tom bráni, uviedlo až 42,1 % respondentov nedostatok financií a vysokú cenu vstupeniek. Medzi ďalšie bariéry patria nedostatok voľného času (22,9 %) a vzdialenosť od miesta bydliska (19,8 %). O častejšiu návštevnosť koncertov vážnej hudby je záujem nižší, vyjadrilo ho 28 % respondentov, ktorí ako prekážku uviedli najmä nedostatok času (26,7 %), vzdialenosť od miesta bydliska (23,8 %) a nedostatok financií (20,9 %).

Výdavky

Z dospelých respondentov, ktorí navštívili koncert za posledných 12 mesiacov aspoň raz, každý piaty sa zúčastnil na podujatí, za ktoré neplatil. Takmer 25 % vydalo na túto oblasť do 20 eur, ďalších 29,9 % respondentov viac ako 20 eur, ale menej ako 50 eur. Ďalšou skúmanou oblasťou výdavkov boli výdavky na

nákup nosičov s hudobnou produkciou alebo poplatky vo forme úhrady za prenos hudobných diel na iné médium. Do tejto formy hudobného zážitku investovalo 19,6 % respondentov, medzi nimi však prevažujú tí, ktorých výdavok bol menší ako 20 eur. Hudba je oblasťou, na ktorej sa finančne spolupodieľajú už aj niektorí najmladší respondenti, 5,6 % žiakov 8. ročníka a 5,7 % žiakov 4. ročníka ZŠ vydalo na nákup nosiča s hudbou peniaze zo svojho vreckového.

Záujem o hudobné umenie sa prejavil aj v návšteve hudobných krúžkov. Zo žiakov 8. ročníka ho navštevuje 12,7 % a zo žiakov 4. ročníka až 18,6 %. Účasť v speváckych krúžkoch je už nižšia, navštevuje ich 6 % ôsmakov a 7,3 % štvrtákov. V rámci dospelaj populácie je najzastúpenejší spevácky zbor, v ktorom pôsobí 5,3 % dospelých, a členmi hudobných skupín je 1,5 % dospelých.

Záujem o literatúru, čítanosť kníh

Záujem o literatúru prejavila viac ako polovica respondentov dospelaj populácie (54,7 %), okrajový záujem 28,7 % a malý až žiadny záujem 16,5 % respondentov. Nízky záujem o literatúru sa prejavil aj v prípade niektorých žiakov. Pozitívny vzťah k literatúre vyjadrila viac ako polovica ôsmakov (56,5 %), ale iba 19,2 % štvrtákov označilo, že sa im literatúra páči. Miera obľúbenosti literatúry sa odráža aj v počte prečítaných kníh. Štvrtina (24,7 %) respondentov dospelaj populácie neprečítala za posledných 12 mesiacov ani jednu knihu a ďalšia štvrtina (24,3 %) jednu až dve knihy. Naopak, najväčších nadšencov literatúry, teda tých, ktorí za uplynulý rok prečítali viac ako 50 kníh, reprezentujú 2,3 % respondentov.

Čítanie kníh je v prípade žiakov 8. ročníka ZŠ obdobné ako v prípade dospelaj populácie, 75,3 % z nich prečítalo aspoň jednu knihu za uplynulý rok. Najrozšírenejšiu skupinu čitateľov tvoria tí ôsmaci, ktorí prečítali 1 až 2 knihy (30,8 %). Tri až päť kníh za posledných 12 mesiacov prečítalo 21,8 % ôsmakov, do 11 kníh prečítalo 10,1 % a od 12 do 23 kníh rovnako ako viac než 24 kníh 6,3 % žiakov. Ani jednu knihu neprečítalo 24,7 % ôsmakov. Výnimkou sú žiaci 4. ročníka ZŠ, z ktorých 93,2 % číta knihy, a čítaniu kníh raz alebo viackrát za týždeň sa venuje 40,9 % z nich. Podobne ako platí pre dospelých a ôsmakov, aj v skupine štvrtákov čítajú viac dievčatá.

Tabuľka č. 21: Počet prečítaných kníh – dospelí a žiaci 8. ročníka ZŠ (v %)

počet kníh	dospelí	žiaci 8. ročníka ZŠ
50 a viac	2,3	–
24 – 49	3,5	6,3
12 – 23	9,5	6,3
do 11	14,6	10,1
do 5	21,1	21,8
1 – 2	24,3	30,8
žiadna	24,7	24,7
spolu	100,0	100,0

Rozdiely

Rozdiely v počte prečítaných kníh sú medzi dospelými pozorovateľné podľa niektorých demografických znakov, a to predovšetkým podľa pohlavia, veku a vzdelania. Analýza výsledkov poukázala na skutočnosť, že viac čítajú ženy, vekové kategórie od 36 do 45 rokov a od 56 do 65 rokov a respondenti s ukončeným vysokoškolským a stredoškolským vzdelaním s maturitou.

Preferencie literárnych žánrov

Medzi dospelými čitateľmi sú najobľúbenejšími literárnymi žánrami román, novela a poviedka, čo uviedlo 51,9 % respondentov, z ktorých viac ako polovicu tvoria ženy (58 %). Po nich nasledujú detektívka a kriminálka (preferuje 31,3 % respondentov), vedecká, populárno-vedecká literatúra a náučná literatúra (preferuje 28 % respondentov) a historický román (preferuje 23,3 % respondentov).

Medzi najpreferovanejšie literárne žánre patria v prípade žiakov 8. ročníka ZŠ dobrodružná literatúra, sci-fi a fantasy (33,9 %). Nasledujú detektívka a kriminálne príbehy (25,2 %), romány, novely a poviedky (24,6 %), romantická literatúra (16,6 % žiakov).

Štvrtáci majú najväčší záujem o dobrodružné príbehy a detektívky (50,2 %), príbehy o zvieratách a prírode (48,6 %), rozprávky (45,9 %) a komiksy (39,7 %).

Tabuľka č. 22: Obľúbenosť literárnych žánrov – dospelí, žiaci 8. a 4. ročníka ZŠ (v %)

literárny žánr	dospelí	žiaci 8. ročníka	žiaci 4. ročníka
román, novela, poviedka	51,9	24,6	13,1
poézia	5,3	6,4	11,9
literatúra faktu, odborná-vedecká a populárno-vedecká literatúra	28,0	9,2	27,0
dobrodružná literatúra	17,3	33,9	50,2
detektívka, kriminálka	31,3	25,2	
historický román	23,3	7,3	22,8
sci-fi, fantasy	9,0	33,9	10,7
životopis	19,1	7,9	–
cestopis	18,0	3,8	–
romantická literatúra	16,8	16,6	–
náboženská, duchovná literatúra	13,0	1,5	–
náučná literatúra	23,9	5,5	27,1
rozprávka	–	–	45,9
komiks	–	–	39,7

E-knihy a audioknihy

Neustály vývoj technológií so sebou prináša aj nové možnosti a spôsoby čítania kníh v podobe e-kníh a audiokníh, ktoré poznajú takmer dve tretiny (e-knihy 63,9 %, audioknihy 63,5 %) dospelých a takmer 80 % ôsmakov.

Tabuľka č. 23: Dospelí a žiaci 8. ročníka ZŠ – rozšírenosť e-kníh (v %)

e-knihy	dospelí	žiaci 8. ročníka ZŠ
pozná a číta	10,7	14,4
pozná, ale nečíta	53,2	63,5
nepozná	36,1	22,0
spolu	100	100

Tabuľka č. 24: Dospelí – rozšírenosť audiokníh (v %)

audioknihy	%
pozná a počúva	5,6
pozná, ale nepočúva	57,9
nepozná	36,5
spolu	100

Rozšírenejšie sú však elektronické podoby kníh, ktoré za uplynulých 12 mesiacov čítalo 10,7 % dospelaj populácie a 14,4 % ôsmakov, medzi nimi aj takí, ktorí knihy v klasickej podobe nečítajú. Obdobne ako pri tlačенých knihách je priemerný počet prečítaných e-kníh 1 – 2 knihy ročne. Rovnaký počet evidujeme aj pri audiokniham, ktoré si za posledný rok vypočulo 5,6 % dospelých respondentov.

V populácii dospelých poznajú a čítajú e-knihy v prvom rade mladšie vekové kategórie. Vo všeobecnosti platí, že v skupine dospelých s rastom veku klesá vedomosť o takejto forme kníh a aj ich čítanosť. Zo žiakov 8. ročníka však pozná a číta e-knihy menej opýtaných ako vo vekovej kategórii 18- až 25-ročných, avšak viac ako v kategórii 26- až 35-ročných.

Výdavky

V prípade výdavkov na literatúru sa sledovali výdavky dospelých na nákup kníh a výdavky na poplatky za požičiavanie kníh vrátane členského poplatku knižnice, a to na 2 úrovniach, na úrovni reálnych výdavkov a na úrovni deklarovanej ochoty vydať na túto oblasť kultúry vyššiu sumu v prípade, ak by to finančná situácia respondenta dovolila.

Na nákup kníh v minulom roku uviedlo výdavok viac ako 75 % respondentov, väčšina z nich uviedla výdavky v sume viac ako 20 eur, ale menej ako 50 eur. Na nákup kníh by však až 80,4 % respondentov bolo ochotných vydať viac peňazí, ak by im to ich finančná situácia dovolila. Ochotu vydať na kúpu kníh viac peňazí prejavili aj tí respondenti, ktorí v priebehu minulého roka na túto oblasť nevyčlenili žiadne výdavky. Druhú skupinu výdavkov predstavovali výdavky za požičiavanie kníh a poplatky za členské v knižnici. Ku knihám sa dostáva prostredníctvom knižničnej výpožičky 35 % respondentov, z nich 22 % nevydalo na tento účel žiadne finančné prostriedky, ďalšie dve tretiny vydali sumu nepresahujúcu 20 eur.

Čítanie denníkov a časopisov

Čítanie denníkov a časopisov patrí medzi bežné činnosti prevažnej väčšiny obyvateľov. Z výsledkov výskumu vyplýva, že až 70 % respondentov číta nejaký denník alebo časopis aspoň raz za týždeň. Tlačená forma vydania denníkov a časopisov je stále populárnejšia ako elektronická, výnimku tvoria zahraničné denníky a časopisy, ktoré sú ľahšie dostupné prostredníctvom internetu v elektronickej forme.

Aspoň raz za týždeň číta slovenské denníky v tlačenej alebo elektronickej forme 66 % respondentov, ktorých budeme považovať za pravidelných čitateľov týchto médií. Je potrebné však rozlišovať pravidelných čitateľov

tlačených a elektronických denníkov, medzi ktorými existujú rozdiely podľa demografických znakov.

Tabuľka č. 25: Dospelí – frekvencia čítania denníkov a časopisov (v %)

typ denníka, časopisu	každý deň	raz alebo viackrát za týždeň	raz alebo viackrát za mesiac	raz alebo viackrát za rok	menej ako raz za rok alebo vôbec
slovenské denníky v tlačenej forme	18,2	35,8	20,1	6,8	19,1
slovenské denníky na internete	11,8	18,8	13,1	5,0	51,4
zahraničné denníky v tlačenej forme	0,5	3,5	4,6	6,5	84,9
zahraničné denníky na internete	1,8	4,3	7,4	4,1	82,4
slovenské časopisy zamerané na kultúru	0,5	4,3	11,6	11,4	72,1
ostatné slovenské časopisy v tlačenej forme	0,8	18,6	31,2	13,2	36,1
ostatné slovenské časopisy na internete	0,8	5,3	15,5	7,7	70,7
zahraničné časopisy v tlačenej forme	0,0	2,1	7,7	8,6	81,7
zahraničné časopisy na internete	0,4	2,5	5,2	6,5	85,4

Najčítanejším denníkom je Nový čas, ktorý číta každý tretí dospelý. Po ňom nasledujú Plus jeden deň (22 %), Pravda (17,3 %) a denník SME (15,3 %). Celkovo 11 % obyvateľov nečíta žiadny slovenský denník (vrátane denníkov v jazyku národnostných menšín).

Rozdiely

Pravidelní čitatelia elektronickej formy denníkov sú mladší, ich priemerný vek je 41 rokov, čo je o 7 rokov menej ako priemerný vek pravidelných čitateľov tlačenej formy denníkov (48 rokov). Podľa stupňa vzdelania prevažujú medzi pravidelnými čitateľmi tlačenej formy denníkov respondenti so stredoškolským vzdelaním s maturitou (37,2 %) a bez maturity (36,8 %). Medzi pravidelnými čitateľmi elektronickej formy denníkov prevažujú respondenti so stredoškolským vzdelaním s maturitou (46,2 %) a s vysokoškolským vzdelaním (30,9 %). Niektorí respondenti však pravidelne čítajú obe formy vydania denníkov (18 % respondentov).

Čítanosť časopisov

Časopisy v tlačenej alebo elektronickej forme číta aspoň raz za mesiac 60 % respondentov, ktorých môžeme označiť za pravidelných čitateľov časopisov. Podobne ako v prípade denníkov aj v prípade časopisov je tlačaná forma populárnejšia ako elektronická. Obdobne platí, že priemerný vek pravidelných čitateľov časopisov v tlačenej forme je vyšší (cca 47 rokov) ako priemerný vek pravidelných čitateľov elektronickej formy (cca 40 rokov). Vzhľadom na cieľ výskumu bola skúmaná aj frekvencia čítania časopisov, ktoré sú zamerané výlučne na kultúru, tento typ časopisov číta aspoň raz za mesiac 16,4 % všetkých respondentov (nikdy nečíta 63 % respondentov).

Žiaci

Čítanie denníkov a časopisov nie je cudzie ani väčšine žiakov 8. ročníka ZŠ, s rôznou pravidelnosťou číta denníky a časopisy viac ako ich polovica. Tlačaná forma vydania časopisov je rovnako ako v populácii dospelých obľúbenejšia ako elektronická forma.

Tabuľka č. 26: Žiaci 8. ročníka – frekvencia čítania denníkov a časopisov (v %)

typ denníka, časopisu	každý deň	raz alebo viackrát za týždeň	raz alebo viackrát za mesiac	raz alebo viackrát za rok	menej ako raz za rok alebo vôbec
denníky v tlačenej forme	4,9	18,2	17,4	11,3	48,2
denníky v elektronickej forme	4,9	7,2	8,1	9,3	70,5
časopisy v tlačenej forme	3,8	15,6	25,5	13,3	41,8
časopisy v elektronickej forme	3,5	7,5	9,8	11,9	67,3

Denníky v tlačenej forme číta aspoň raz za týždeň 23,1 % opýtaných ôsmakov, v elektronickej forme 12,1 %. Časopisy, na rozdiel od dospelých, sú medzi ôsmakmi obľúbenejšie ako denníky, časopis v tlačenej alebo elektronickej forme číta aspoň raz za mesiac približne polovica ôsmakov (51,1 %). Zo všetkých troch skúmaných vzoriek časopisy čítajú najčastejšie najmladší respondenti výskumu, a to žiaci 4. ročníka ZŠ, z ktorých 64,6 % číta časopis aspoň raz za mesiac.

Tabuľka č. 27: Žiaci 4. ročníka – frekvencia čítania časopisov (v %)

frekvencia čítania časopisov	%
každý deň	5,3
raz alebo viackrát za týždeň	33,8
raz alebo viackrát za mesiac	25,5
raz alebo viackrát za rok	10,3
menej ako raz za rok alebo vôbec	25,2
spolu	100,0

Výdavky

Denníky a časopisy sú oblasťou, na ktorú vyčleňuje nejakú finančnú čiastku väčšina domácností. Čitateľom sa ponúkajú rôzne možnosti, ako sa dostať k svojim obľúbeným denníkom a časopisom. Môžu si ich kúpiť v stánkoch alebo obchodných centrách, môžu si ich predplatiť na určité obdobie, môžu ich čítať prostredníctvom internetu bez úhrady alebo ich môžu čítať po zaplatení poplatku za elektronický prístup k obsahom, ktoré sú poplatné.

Na kúpu denníkov a časopisov v tlačenej forme nevydalo žiadne financie 13,6 % respondentov (môžeme predpokladať, že čítajú tlač, ktorú kupuje niekto iný), 29,3 % respondentov vydá na ich kúpu menej ako 20 eur ročne. Ďalšia tretina respondentov vydá na tlač od 20 eur do 50 eur, 17,8 % respondentov vykazuje výdavky na tlač vo výške viac ako 50 eur, maximálne však 100 eur. Zo všetkých respondentov 6 % vydá na tlač viac ako 100 eur ročne. Necelých 10 % respondentov vydá na predplatné denníkov a časopisov menej ako 20 eur, obdobne 10 % vykazuje výdavky na predplatné od 21 do 50 eur

a iba 6,5 % opýtaných vydáva na predplatné denníkov a časopisov viac ako 50 eur ročne.

Denníky a časopisy prostredníctvom internetu číta viac ako polovica všetkých opýtaných respondentov (54,3 %). Väčšina však pravdepodobne číta iba voľne dostupné obsahy, pretože 87,1 % z týchto respondentov nevydáva na tento účel žiadne finančné prostriedky. Ďalších 5,3 % respondentov vydáva menej ako 20 eur, viac ako 20 eur vydáva iba 5,5 % respondentov/čitateľov elektronickej formy denníkov a časopisov.

Počúvanosť rozhlasového vysielania

Počúvanie rozhlasu patrí medzi pravidelné a obľúbené činnosti drvivej väčšiny dospelých respondentov. Až 88,6 % opýtaných uviedlo, že počúva rozhlas aspoň raz za týždeň, 58,4 % každý deň. Počúvanie rozhlasu už nie je obmedzené vlastníctvom rozhlasového prijímača, vysielanie je možné počúvať aj prostredníctvom internetu (online vysielanie), napriek tomu je „klasický“ spôsob počúvania rozhlasového vysielania medzi dospelými rozšírenejší. Z výsledkov výskumu vyplýva, že z respondentov s prístupom na internet počúva niektorú rozhlasovú stanicu online aspoň raz za týždeň iba každý piaty respondent a 43,1 % nepočúva rozhlasové vysielanie prostredníctvom internetu vôbec. Počúvanie online vysielania je obľúbenejšie medzi mladšími dospelými, vo vekovej kategórii 18 až 35 rokov počúva týmto spôsobom vysielania aspoň raz za týždeň 25 % respondentov.

Počúvanie rozhlasových staníc

Aspoň raz za rok počúva rozhlasové stanice Slovenského rozhlasu 83 % dospelých respondentov, iné slovenské rozhlasové stanice 76,9 % a zahraničné rozhlasové stanice 23,9 % respondentov. Slovenský rozhlas nepočúva vôbec 15,2 % opýtaných.

Z jednotlivých staníc Slovenského rozhlasu je najobľúbenejšie Rádio Slovensko, ktoré počúva najčastejšie 56,7 % poslucháčov Slovenského rozhlasu. Ďalšími často počúvanými stanicami sú Rádio Regina (19,9 %) a Rádio FM (17 %).

Tabuľka č. 28: Dospelí – frekvencia počúvania rozhlasu (v %)

rozhlasová stanica	každý deň	raz alebo viackrát za týždeň	raz alebo viackrát za mesiac	raz alebo viackrát za rok	menej ako raz za rok alebo vôbec
Slovenský rozhlas	39,2	25,6	13,8	4,5	17,0
iná slovenská rozhlasová stanica	25,8	33,3	14,1	3,6	23,1
zahraničná rozhlasová stanica	3,9	9,2	5,7	5,1	76,1

Iné rozhlasové stanice ako stanice Slovenského rozhlasu počúva s rôznou pravidelnosťou 78,6 % respondentov. Viac ako tretina z nich počúva najčastejšie Rádio Expres, každý piaty respondent počúva FUN rádio, rozhlasovú stanicu Európa 2 počúva 8 % respondentov a 5,7 % uviedlo, že počúva Rádio Vlna.

Zahraničnú rozhlasovú stanicu počúva iba 27 %

všetkých opýtaných, z ktorých viac ako 30 % sú respondenti s maďarskou národnosťou, čo vysvetľuje aj skutočnosť, že najčastejšie počúvanými zahraničnými rozhlasovými stanicami sú stanice Maďarského rozhlasu.

Žiaci

Podobne ako medzi dospelými, aj medzi žiakmi ZŠ je počúvanie rozhlasu rozšírená činnosť, avšak menej obľúbená ako u dospelých. Kým 89 % dospelých uviedlo, že počúva nejakú rozhlasovú stanicu aspoň raz za týždeň, u ôsmakov bol tento pomer 50 % a u štvrtákov 58 %. Rovnako ako medzi dospelými, aj medzi ôsmakmi prevažujú respondenti, ktorí počúvajú rozhlas „klasickým“ spôsobom cez rozhlasový prijímač.

Tabuľka č. 29: Žiaci 8. ročníka ZŠ – frekvencia počúvania rozhlasu (v %)

rozhlasová stanica	každý deň	raz alebo viackrát za týždeň	raz alebo viackrát za mesiac	raz alebo viackrát za rok	menej ako raz za rok alebo vôbec
Slovenský rozhlas	6,0	13,2	11,0	5,1	64,8
iná slovenská rozhlasová stanica	20,3	19,4	12,7	3,4	44,3
zahraničná rozhlasová stanica	4,0	6,6	5,2	3,2	81,0

Medzi ôsmakmi, ktorí počúvajú Slovenský rozhlas, je najobľúbenejšia stanica Rádio FM, ktoré najčastejšie počúva približne ich tretina. Ďalšia približne tretina poslucháčov uviedla, že najčastejšie počúva Rádio Slovensko, po ktorom nasleduje Rádio Regina (12,9 %). V skupine respondentov z ôsmeho ročníka ZŠ sú oproti stanicam Slovenského rozhlasu obľúbenejšie komerčné rozhlasové stanice, v čom sa ôsmaci líšia od dospelých. Pravidelne (aspoň raz za týždeň) počúva Slovenský rozhlas 19,2 %, iné slovenské rozhlasové stanice 39,7 % ôsmakov.

Iné slovenské rozhlasové stanice ako stanice Slovenského rozhlasu počúva 55,7 % ôsmakov. Ich najčastejšie počúvanou rozhlasovou stanicou je Európa 2 (30,1%) a Rádio Expres (23,7 %), po ktorom nasleduje FUN rádio (18,5 %), ale až 18 % poslucháčov neuviedlo, ktorú rozhlasovú stanicu počúva najčastejšie. Zahraničné rozhlasové stanice počúva 19 % ôsmakov, avšak väčšina z nich neuviedla ktorú. Ostatní uviedli v prvom rade maďarské komerčné rozhlasové stanice ako Class FM (10,8 %) a Music FM (8,9 %), prípadne stanice Maďarského rozhlasu (8,3 %). Zo štvrtákov počúva rozhlas s rôznou pravidelnosťou viac ako 80 % žiakov. Počúvanosť konkrétnych rozhlasových staníc sme u štvrtákov neskúmali.

Tabuľka č. 30: Žiaci 4. ročníka ZŠ – frekvencia počúvania rozhlasu (v %)

frekvencia počúvania	%
každý deň	25,5
raz alebo viackrát za týždeň	32,9
raz alebo viackrát za mesiac	17,1
raz alebo viackrát za rok	5,2
menej ako raz za rok	3,3
nepočúvam rozhlas	16,1
spolu	100,0

Sledovanosť televízneho vysielania

Pozeranie televízie patrí medzi najčastejšie aktivity opýtaných dospelých, z ktorých až 75 % trávi čas touto činnosťou každý deň a 96 % aspoň raz za týždeň. Televíziu vôbec nepozera iba 0,6 % respondentov.

Obdobne ako pri rozhlasových staniciach, aj pri televíznych staniciach sme skúmali online televízne vysielanie prostredníctvom internetu. Takmer dve tretiny dospelých (63 %) s prístupom k internetu nevyužívajú túto možnosť nikdy (alebo takmer nikdy) a iba každý desiaty respondent pozerá online televízne vysielanie s pravidelnosťou raz alebo viackrát za týždeň. Prevažujú medzi nimi mladšie generácie, vo vekovej skupine 18 až 35 rokov pozerá s podobnou pravidelnosťou online vysielanie 14,3 % respondentov, v kategórii 36- až 55-ročných 9 % a v skupine 56- až 75-ročných už iba 6 % respondentov s prístupom na internet.

Preferencie televíznych staníc

Medzi najsledovanejšie televízne stanice patrí TV Markíza, ktorú pozerá každý deň viac ako 50 % respondentov, Slovenská televízia/Jednotka, ktorú pozerá každý deň 42,6 % respondentov a televízia Joj, ktorú pozerá s podobnou pravidelnosťou tretina respondentov. Populárne sú medzi divákmi aj stanice TA3 (29,7 %), Slovenská televízia/Dvojka (16,7 %) a aj stanica Doma (15,6 %). Diváci sledujúci každodenne stanice Slovenskej televízie sú mierne starší ako diváci sledujúci každodenne komerčné stanice, priemerný vek prvých je 51,3 rokov a druhých 46,5 rokov. Najobľúbenejšou zahraničnou televíznou stanicou je Česká televízia, ktorú pozerá aspoň raz za týždeň 42 % opýtaných. Stanice NOVA a Prima pozerá s podobnou frekvenciou 33 % opýtaných. Z ostatných zahraničných staníc sú populárne Eurosport, National Geographic a maďarské televízne stanice.

Žiaci

Zo žiakov 8. ročníka ZŠ pozerá televíziu každý deň 58,8 % a aspoň raz za týždeň 85,9 % žiakov. V tejto vekovej skupine nepozera televíziu vôbec 4,7 % žiakov. Stanice Slovenskej televízie pozerá každý deň 11,6 % žiakov a raz alebo viackrát za týždeň ďalších 19,8 %. Ostatné slovenské televízne stanice sú medzi nimi výrazne populárnejšie, 50 % z nich pozerá tieto stanice každý deň a ďalších 25 % raz alebo viackrát za týždeň. Zo štvrtákov pozerá televíziu každý deň 80 % a aspoň raz za týždeň 96,6 %.

Miera záujmu o filmové umenie

Filmové umenie je významnou súčasťou kultúry, ktoré na základe výsledkov nášho výskumu predstavuje po hudbe druhú najobľúbenejšiu oblasť kultúry. Až 80 % všetkých opýtaných dospelých respondentov uviedlo, že obľubuje filmové umenie. Medzi opýtanými ôsmakmi sú filmy nemenej populárne, až 70 % z nich uviedlo, že majú filmy veľmi radi, ďalších 24,3 % celkom radi. V tejto skupine respondentov je filmové umenie po hudbe druhá najobľúbenejšia oblasť kultúry. Filmy obľubuje aj viac ako

polovica našich najmladších respondentov, štvrtákov, z ktorých 54,7 % uviedlo, že sa im táto oblasť kultúry páči.

Preferencie filmových žánrov

Nie všetky filmové žánre sú však rovnako obľúbené. Medzi dospelými je najpopulárnejší žánr komédia, ktorú zaradilo medzi najradšej pozerané 50 % respondentov. Medzi obľúbené patria ďalej rodinné a romantické filmy (41,9 %), kriminálne a detektívne filmy (33,2 %), historické filmy (30,7 %) a dokumenty (28,4 %). Pre väčšinu žiakov ôsmeho ročníka ZŠ (70 %) je komédia najradšej pozeraným filmovým žánrom. Druhým v poradí obľúbenosti pre 46,6 % žiakov je akčný film, triler a horor, tretími v poradí sú fantastické a sci-fi filmy. Pre najmladších respondentov, žiakov 4. ročníka, je najobľúbenejšou skupinou filmových žánrov akčný film, triler a horor, ktorý označila za najradšej sledovaný takmer polovica týchto žiakov (47,2 %). Druhým žánrom v poradí obľúbenosti je komédia (40,4 %), tretím dobrodružný film a western (34,8 %). Tretina štvrtákov však ešte rada pozerá aj rozprávky.

Tabuľka č. 31: *Oblúbenosť filmových žánrov – dospelí a žiaci ZŠ (v %)*

filmový žánr	dospelí	žiaci 8.ročníka ZŠ	žiaci 4. ročníka ZŠ
rodinný, romantický film	41,9	27,4	14,8
komédia	49,6	70,1	40,4
dráma	10,8	9,3	–
animovaný film, film pre deti, rozprávka	9,6	29,6	29,7
kriminálny film, detektívka	33,2	20,2	17,9
akčný film, triler, horor	24,0	46,6	47,2
fantasy, sci-fi	12,4	32,5	–
dobrodružný film, western	19,7	11,0	34,8
historický film	30,7	10,1	–
dokument	28,4	10,6	13,2
muzikál, hudobný film	8,7	7,2	–
iný žánr	2,3	1,8	3,0
nepozera filmy	1,5	0,3	–

Rozdiely

Analýza rozdielov podľa pohlavia poukázala na to, že muži a ženy aj chlapci a dievčatá majú odlišné preferencie a líšia sa v tom, aké filmové žánre pozerajú najradšej. Najviac dospelých žien (65,3 %) zaradilo medzi najradšej pozerané filmové žánre romantický a rodinný film, ktoré obľubuje len 16,2 % mužov. Druhý najväčší rozdiel medzi mužmi a ženami sa ukazuje pri obľúbenosti akčných filmov, trilerov a hororov, ktoré zaradilo medzi najradšej pozerané 38 % mužov, ale iba 11,2 % žien.

V prípade ôsmakov vedie zoznam obľúbených filmových žánrov komédia, ktorá je najobľúbenejším žánrom rovnako pre chlapcov (70,1 %), ako aj pre dievčatá (70,1 %). Druhým v poradí je akčný film, triler a horor, ktoré obľubuje polovica ôsmakov. Tento žánr je obľúbený aj v skupine dievčat (41,2 %), avšak po najpreferovanejšej komédii druhým obľúbeným žánrom v poradí pre dievčatá sú rodinné a romantické filmy, ktoré obľubuje takmer 50 % dievčat, avšak iba 8 % chlapcov.

Pre štvrtákov chlapcov je vysoko najpopulárnejší filmový žáner akčný film, ktorý zaradilo medzi najobľúbenejšie 63,3 % chlapcov, ale iba necelá tretina (29,2 %) dievčat. Najviac dievčat v tejto skupine obľubuje komédiu (38,8 %), rozprávku (38,8 %) a dobrodružný film (35,9 %). Komédia je najobľúbenejší žáner po akčnom filme aj u chlapcov (41,8 %), tretím v poradí pre chlapcov je dobrodružný film.

Návštevnosť kín

Kiná sú zo sledovaných kultúrnych inštitúcií najnavštevovanejšie, aspoň raz za posledných 12 mesiacov boli v kine na Slovensku dve tretiny (65,2 %) dospelých respondentov. Návšteva kina v zahraničí nevykazuje významné hodnoty, za posledných 12 mesiacov navštívilo kino v zahraničí iba 13,3 % dospelých respondentov. Avšak kým z opýtaných respondentov slovenskej národnosti odpovedalo kladne na túto otázku len 10 %, z opýtaných respondentov maďarskej národnosti až 37,5 %. Z tohto dôvodu je možné predpokladať, že tento rozdiel je spôsobený tým, že respondenti maďarskej národnosti chodia do kina okrem Slovenska aj do Maďarska, kde sa premieťa v ich materinskom jazyku.

Tabuľka č. 32: Návštevnosť kín – dospelí a žiaci 8. ročníka ZŠ (v %)

frekvencia návštevnosti kina	dospelí		žiaci 8. ročníka
	na Slovensku	v zahraničí	na Slovensku
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	65,2	13,3	92,2
ani raz za posledných 12 mesiacov	34,8	86,7	7,8
spolu	100,0	100,0	100,0

Vo frekvencii návštevnosti kín žiaci ôsmeho ročníka predbehli dospelých. Až 85,3 % ôsmakov uviedlo, že navštívilo kino za posledných 12 mesiacov vo svojom voľnom čase, a 58,6 % v rámci programu organizovaného školou. Uvedeným je kino najnavštevovanejšou kultúrnou inštitúciou, ktorú navštevujú ôsmaci vo svojom voľnom čase a štvrtou najnavštevovanejšou inštitúciou v rámci programu školy.

Tabuľka č. 33: Žiaci 8. ročníka ZŠ – návštevnosť kín (v %)

frekvencia návštevnosti kín – žiaci 8. ročníka	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase
aspoň raz za posledných 12 mesiacov	58,6	85,3
ani raz za posledných 12 mesiacov	41,4	14,7
spolu	100,0	100,0

Tabuľka č. 34: Žiaci 4. ročníka ZŠ – návštevnosť kín (v %)

návštevnosť kín žiaci 4. ročníka	v rámci programu organizovaného školou	vo voľnom čase
navštívila/navštívil	54,7	73,0
nenavštívila/nenavštívil	45,3	27,0
spolu	100,0	100,0

Kino je obľúbené aj medzi našimi najmladšími respondentmi, ktorých sme sa pýtali, či už navštívili niekedy túto kultúrnu inštitúciu. Viac ako polovica

štvrtákov (54,7 %) už navštívila niekedy kino v rámci programu organizovaného školou a v rámci svojho voľného času navštívili kino takmer tri štvrtiny štvrtákov.

Prekážky

Takmer 62,5 % dospelých uviedlo, že keby mali možnosť, chodili by do kina aj častejšie. Najčastejším dôvodom toho, prečo títo respondenti nechodia častejšie do kina, je nedostatok času (33,1 %) a vysoká cena vstupeniek (31,8 %). V prípade obyvateľov obcí je však dôležitým faktorom aj vzdialenosť od miesta bydliska, tento faktor označilo ako prekážku 26,5 % vidieckeho obyvateľstva, ale iba 7,9 % obyvateľov miest. Odzrkadľuje sa to aj na frekvencii navštevovania kina týmito dvoma skupinami, kým aspoň raz za posledných 12 mesiacov bolo v kine 70,4 % obyvateľov miest, za rovnaké obdobie navštívilo kino 58,6 % obyvateľov vidieka. Rozdiely podľa veľkosti bydliska boli identifikované aj v skupine detí v prospech obyvateľov miest.

Rozdiely

Vo frekvencii návštevnosti kín boli identifikované rozdiely okrem veľkosti bydliska aj podľa veku respondentov. Z výsledkov výskumu vyplýva, že s rastom veku respondentov klesá frekvencia návštevnosti kín. Kým takmer každý (94,8 %) z najmladšej dospeléj vekovej kategórie (18- až 25-roční) bol v sledovanom období v kine, z respondentov v strednom veku (46- až 65-roční) to bola viac ako polovica, z najstarších respondentov (66- až 75-roční) iba necelá štvrtina. Okrem veku a miesta bydliska je dôležitým faktorom aj príjem domácnosti. Z výsledkov výskumu vyplýva, že respondenti s vyšším príjmom chodia častejšia do kina ako respondenti s nižším príjmom a s rastom príjmov rastie aj podiel respondentov, ktorí boli v kine aspoň raz za posledných 12 mesiacov.

Výdavky

Čo sa týka výdavkov na návštevu kina, 7,2 % tých dospelých, ktorí navštívili kino aspoň raz za posledných 12 mesiacov, bolo na predstaveniach, za ktoré neplatilo. Ďalších 40,7 % respondentov vydalo na kino menej ako 20 eur, 31 % aspoň 20 eur, ale menej ako 50 eur, 18,7 % respondentov viac ako 50 eur ročne. Obľúbenosť filmových predstavení v kine potvrdzuje aj to, že respondenti, ktorí chodia do kina alebo by mali záujem chodiť do kina, by boli ochotní vydať na túto činnosť viac peňazí, ako reálne vydávajú, ak by im to ich finančná situácia dovolila. Viac ako štvrtina týchto respondentov by bola ochotná vydať na filmové predstavenia ročne 21 až 50 eur, 25,6 % respondentov 51 až 100 eur a 14,9 % až viac ako 100 eur.

Internet ako prostriedok na kontakt s kultúrou

Internet je neodmysliteľnou súčasťou života mnohých z nás, ponúka obrovské spektrum možností, medzi ktoré patrí aj možnosť participácie na kultúre. Z dospelých respondentov nemalo prístup na internet 18,3 %, ostatní

ho využívali hlavne na počúvanie hudby, pozeranie videoklipov a na pozeranie filmov. Viac ako polovica dospelých využíva internet na kontakt s kultúrou aspoň raz za týždeň.

Tabuľka č. 35: Dospelí – frekvencia využívania internetu na vybrané kultúrne aktivity (v %)

typ kultúrnej aktivity	každý deň	raz alebo viackrát za týždeň	raz alebo viackrát za mesiac	raz alebo viackrát za rok	menej ako raz za rok alebo vôbec
počúvanie hudby alebo pozeranie videoklipov	18,3	25,0	18,6	6,8	31,3
sťahovanie hudby	2,6	8,7	15,7	10,2	62,7
počúvanie rádia	7,3	12,0	13,2	10,6	56,9
pozeranie TV	1,8	8,5	14,2	12,6	63,0
pozeranie filmov	3,3	12,7	23,5	15,9	44,7
sťahovanie filmov	1,4	5,0	12,7	13,1	67,8
prezeranie divadelných predstavení	0,0	0,2	1,0	4,7	87,2
pozeranie exponátov múzeí a galérií	0,0	0,4	3,9	8,1	87,6
komunikácia s umelcami	0,1	1,3	3,4	6,4	88,8
podelenie sa o zážitky z kultúry	1,9	3,5	9,1	12,3	73,1

Žiaci 8. ročníka sa najradšej a najčastejšie venujú počúvaniu hudby a sledovaniu videoklipov. Hudbu prostredníctvom internetu počúva každý deň až 76,5 % ôsmakov, čo výrazne prevyšuje všetky ostatné činnosti. Druhé v poradí je pozeranie filmov, sťahovanie hudby, pozeranie televízie, sťahovanie filmov a počúvanie rádia online.

Na to, aby sa podelili o svoje zážitky z kultúrnych predstavení, využíva internet aspoň raz za mesiac takmer tretina ôsmakov. Na komunikáciu s umelcami alebo inými osobnosťami kultúry, pozeranie exponátov múzeí či galérií a sledovanie divadelných predstavení využíva väčšina žiakov internet menej ako raz za rok.

Tabuľka č. 36: Žiaci 8. ročníka – frekvencia využívania internetu na vybrané kultúrne aktivity (v %)

využívanie internetu	každý deň	raz alebo viackrát za týždeň	raz alebo viackrát za mesiac	raz alebo viackrát za rok	menej ako raz za rok alebo vôbec
počúvanie hudby alebo pozeranie videoklipov	76,5	17,3	4,2	0,2	1,9
sťahovanie hudby	26,0	29,1	26,2	5,7	13,0
počúvanie rádia	10,5	10,9	14,7	9,8	54,1
pozeranie TV	16,9	13,8	12,7	11,9	44,7
pozeranie filmov	30,7	25,2	21,4	8,2	14,6
sťahovanie filmov	12,2	14,9	21,1	12,2	39,6
pozeranie divadelných predstavení	0,8	1,4	2,3	6,0	89,5
prezeranie exponátov múzeí a galérií	0,5	0,9	3,7	6,4	88,5
komunikácia s umelcami	5,3	4,8	7,8	6,5	75,7
podelenie sa o zážitky z kultúry	7,6	9,3	12,6	9,9	60,6

Rozdiely

Dôležitým faktorom pri vykonávaní kultúrnych aktivít prostredníctvom internetu je vek respondentov: analýza výsledkov potvrdila, že s rastom veku respondentov klesá frekvencia využívania internetu na činnosti spojené s kultúrou. Táto tendencia sa prejavuje takmer pri všetkých skúmaných aktivitách. Výnimkou je prezeranie exponátov múzeí a galérií, ktorému sa najčastejšie venujú respondenti vekovej kategórie 66 a viac rokov. V prípade ostatných aktivít platí, že častejšie sa im venujú mladší respondenti ako starší.

Tabuľka č. 37: Podiel respondentov podľa veku, ktorí využívajú internet na dané účely aspoň raz za týždeň (v %)

využívanie internetu	vek						
	žiaci 8. ročníka	18 – 25	26 – 35	36 – 45	46 – 55	56 – 65	66 a starší
počúvanie hudby pozeranie videoklipov	92,5	80,8	59,0	38,2	28,3	20,0	19,1
sťahovanie hudby	54,3	34,2	17,5	8,5	1,2	0,7	0,0
počúvanie rádia	21,1	28,1	22,4	21,7	16,9	9,3	10,6
pozeranie televízie	30,2	17,8	11,5	9,9	7,8	5,3	8,5
pozeranie filmov	55,1	37,0	23,0	12,7	7,8	5,3	2,1
sťahovanie filmov	26,8	16,4	12,0	4,2	1,8	0,0	0,0
pozeranie divadelných predstavení	2,2	0,0	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0
prezeranie exponátov múzeí a galérií	1,4	0,0	0,0	0,5	0,6	0,0	4,3
komunikácia s umelcami, spevákmí, hercami a pod.	9,9	2,1	2,2	2,8	0,0	0,0	0,0
podelenie sa o vlastné zážitky z kultúry	16,7	9,6	7,7	5,7	3,6	1,3	2,1

Sledovanie zmien

Zrealizovaný výskum kultúrnej spotreby obyvateľstva má ambíciu prelomiť dlhodobú absenciu konzistentného skúmania kultúry na Slovensku. Výsledky výskumu naznačili mnoho tém a spoločenských javov, ktorých skúmanie bude nevyhnutné na lepšie poznanie stavu kultúry a participácie obyvateľstva na kultúre. Z tohto dôvodu budú jedným z východísk, od ktorého sa budeme môcť v budúcnosti odraziť pri sformulovaní ďalších výskumných úloh. Je dôležité však dodať, že návrh úlohy prezentovaného výskumu spotreby kultúry zdôrazňuje jeho opakovateľnosť a ráta sa s jeho kontinuálnym charakterom, aby bolo možné sledovať zmeny tejto oblasti v čase.

Kompletné výsledky výskumu spotreby kultúry sú na www.nocka.sk/vyskum-kultury.

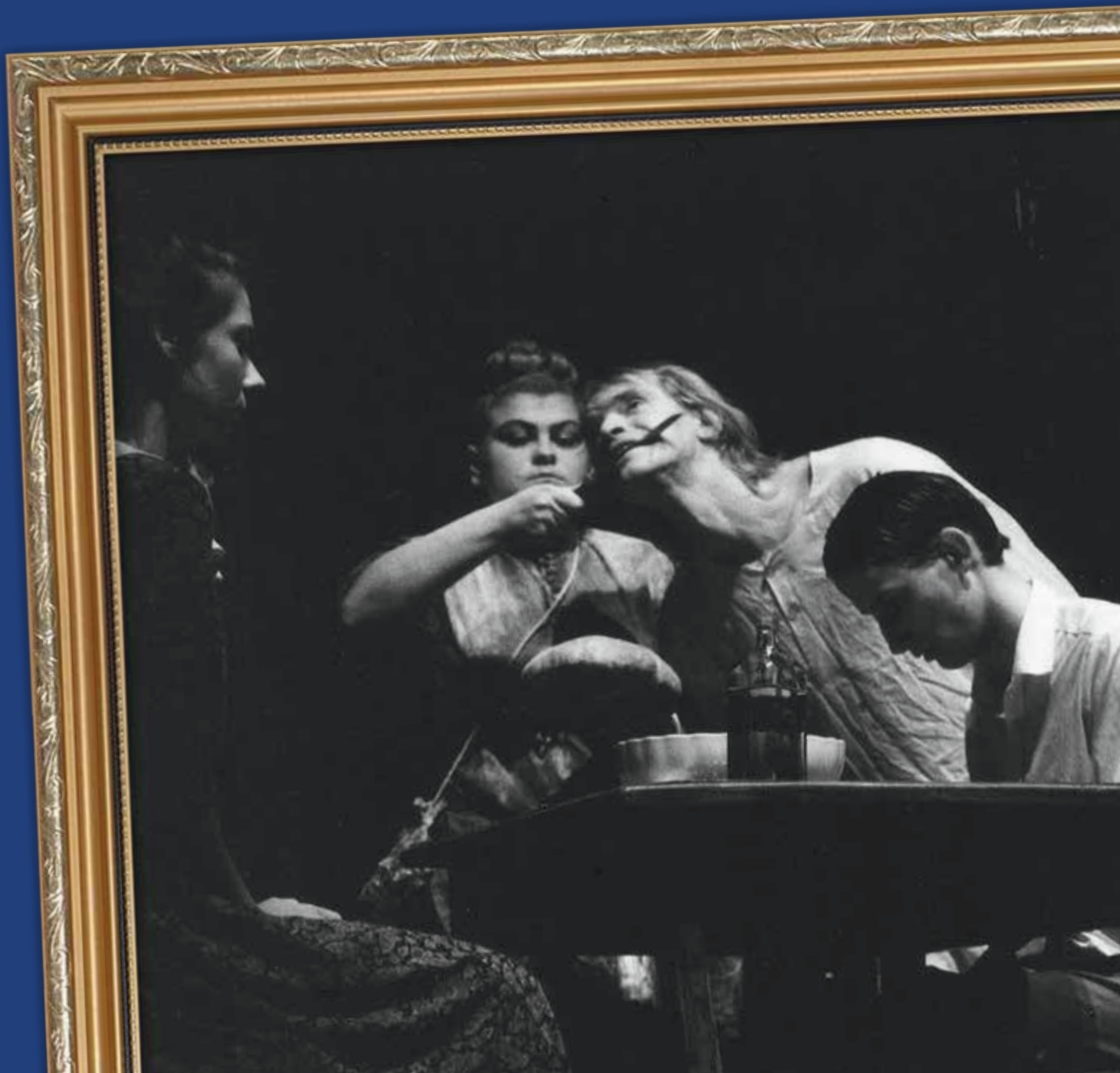

METODICKÉ LISTY

Životaschopné divadlo – koncept pre 21. storočie

Metodický materiál pre tvorcov živej divadelnej kultúry

.....
TEXT: SILVESTER LAVRÍK, DRAMATIK, REŽISÉR, DIVADELNÝ PEDAGÓG

*„Ak sa postava usiluje byť múdrejšia
ako jej tvorca, nerobí to dobrotu.“*

Naši prastarí rodičia a naši pravnuci (namiesto úvodu)

Autori rozsiahlejších a štruktúrovaných textov úvodnú kapitolu často píšú až nakoniec, keď je už všetko pod strechou. Sebavedomejší z nich to aj, pozmurkávajúc na čitateľa, priznajú. Nie je na tom nič zlé. Tento text je však venovaný divadlu a má ambíciu aspoň letmo sa dotknúť celého procesu prípravy, tvorby a prezentovania inscenácie – základného a dominantného výstupu tohto snaženia. Jej jednotlivé komponenty a fázy tvorby na seba taktiež nutne nadväzujú nielen v príčinnej, ale aj v časovej následnosti. Písať o ňom sa teda takisto patrí s rešpektom voči týmto určujúcim zákonitostiam. A s úctou k všetkým jej tvorcom predovšetkým. Tak. Zdvorilosti máme za sebou a teraz poďme na vec.

Impulz k vytvoreniu tohto materiálu som dostal od Zuzany Galkovej, metodičky NOC. Metodický list, približne dvadsať strán, divadelníci už roky žiadny takýto materiál nedostali. Tak znelo zadanie. Fajn, aspoň sa donútim sformulovať a upratať to, čo mám o divadelnej tvorbe nadumané a namudrované kade-tade. Vypýtal som si čas na rozmyslenie a na návrh štruktúry. Lehotu, počas ktorej sa pokúsím jej jednotlivé body premeniť na zmysluplné kapitoly. Na rozdiel od konzumácie predstavenia je možné ponúknuť sa nimi aj na preskážku.

Začnem jednou staršou spomienkou na divadlo. Bol som vari druhák na základnej škole a pani učiteľka Anna Rusíňáková ma napriek môjmu predkusu obsadila v Zeyerovom Radúzovi a Mahulieni do marginálnej postavy pážaťa. Kostým tvoril čapátý kvázi renesančný baret s pávím perom nad uchom, brokátový kabátik v dvoch odtieňoch modrej, napuflkané nohavice siahajúce do polovice stehien, biele pančucháče a papuče s brmbolcom. Mojou úlohou bolo stáť rozprávkovému kráľovi, deviatkovi Jožovi Rákoczi, po pravej ruke a na brokátom obšitej poduške držať vladárske jablko. V skutočnosti to bolo obyčajné jablko obalené v stanioli. Zistenie prvé – áno, v divadle je dovolené klamať. Mahulienu hrala Alena Kiššová, prenádherná deviatačka, a páža pripomínajúce vyjaveného bobra od nej nevedelo odlepiť oči. Dopadlo to tak, že kráľovské jablko sa mu počas predstavenia z podušky skotúlalo medzi stoličky divákov. Páža sa zakaždým vrhlo na kolená. Výsledkom jeho poňatia roly boli ufúľané pančucháče, neplánované ohromné veselie obecnstva a predstavenie zničené tipovaním, kolkokrát jablko ešte spadne. Zvíťazila moja stará mama, lebo tvrdila, že s tým neprestanem, kým nedostanem poza uši. Dostal som. Zistenie druhé – divadlo vie bolieť a divák sa na tom môže vynikajúco baviť. Zlé je, ak sa tak deje proti vôli tvorcov.

Predmetnú spomienku na úvod tohto materiálu neuvádzam preto, žeby bola nejako významná či výnimočná. Naopak. Je banálne typickou ukážkou toho,

čo si s nami robí naša pamäť a vedomie, keď sa reč, spomienky alebo hoci len letné uvažovanie zamerajú na divadlo. Spontánne sa zvrtné na jeho – poruchy. Chyby. Nedokonalosti. Na jeho vyznenie u diváka. Na jeho smiech. Zúfalstvo režiséra. Beznádej protagonistu. V tom lepšom prípade. Lebo je tu ešte jedna možnosť – blažená nevedomosť. Pociť vlastnej úžasnosti. Hrob každého divadla.

V tomto texte sa budeme pokúšať na vymedzenej ploche pomenovať čo najviac nástrojov, ktoré môžu byť nápomocné na ceste od intuitívneho snaženia k vedomému procesu javiskovej tvorby rešpektujúcej racio do tej miery, ktorá tvorivosť nepodvážuje a emócie neumŕtvuje ani nepredstiera, ale vyvoláva. Nie u tvorca. U diváka. Lebo kráľom každého vydareného divadelného predstavenia je, povedané s mnohými klasikmi, práve on. Dôležité je preto uvedomiť si, pre koho inscenáciu, performance či happening chystáme. Nie však preto, aby sme sa mu podkladali či snažili sa ho nejako vydierať. Potrebujeme sa na diváka pripraviť ako na sebavedomeho, náročného a kriticky mysliaceho partnera. Len v takom prípade máme právo nárokovat' si jeho pozornosť, sympatie a aktívnu účasť na predstavení. Len takto máme právo žiadať ho o spoluautorstvo našej javiskovej výpovede. Len tak si môžeme nárokovat' pre svoje divadlo prívlastok – životaschopné. To platilo za čias našich starých rodičov a bude platiť, aj keď o ňom budú trúsiť reči naši vnuci, ba aj pravnuci. Dodávam to len pre poriadok, aby bolo jasné, čo tie generácie predkov a potomkov v názve úvodnej kapitoly pohládávajú.

Ešte jedna metodická poznámka, čo je vzhľadom na to, že toto má ambíciu byť metodickým materiálom, hádam aj primerané. Napriek tomu, že v divadelnej a tvorivej práci vôbec neexistuje žiadny návod či zaručený postup, ktorý vedie k samozrejmemu úspechu, má tento materiál ambíciu byť tvorivým a kriticky mysliacim občanom s divadelnými ambíciami nápomocný pri uvažovaní o divadle vo všetkých fázach jeho prípravy, tvorby, prezentácie a percepcie. Vzhľadom na šírku, štruktúrovanosť a rôznorodosť divadelnej praxe sa však zameriame na jeden z možných modelov budovania životaschopného divadla. Na úplnosť a historizujúce exkurzy, s výnimkou názorných príkladov a neodbytných asociácií, vedomo rezignujeme. Modelom, na ktorom budeme vybrať javy a príklady aktuálnych problémov divadelnej práce demonštrovať, je dvadsaťpäťročná cesta BáPoDi, divadla, ktoré malo to šťastie, že pri takmer troch desiatkach realizovaných inscenáciách mohlo pracovať vo viacerých realizačných režimoch a s veľkým počtom spolupracovníkov na Slovensku aj v zahraničí.

Dôležité upozornenie: autor tohto textu sa napriek starostlivo a presvedčivo predstieranej skromnosti s vysokou mierou pravdepodobnosti dopustí viacerých odporúčaní, či dokonca rád. Áno, budú dobre mienené, ale súdny čitateľ ich brať vážne zásadne nesmie. Upozornenie sa vzťahuje na všetky odporúčania obsiahnuté v tomto texte, teda aj na toto. Láskaému čitateľovi teda zdvorilo odporúčame predložené čítať

kriticky a hlavne nebrať privážne. Rozhodne však vážnejšie než samého seba či samu seba.

Zámery a ciele životaschopného divadla

Divadlo profesionálne, repertoárové, ochotnícke, amatérske, alternatívne, susedské, študentské, detské, moderné, tradičné, chudobné, absurdné a neviem aké ešte je často predmetom triedenia, kategorizovania a výskumu teatrológov. Najčastejšie je ale predmetom vzájomného znevažovania, podceňovania a preceňovania. Činoherci o bábkaroch nevedia povedať nič pekné, bábkari by aj vedeli, ale majú svoju hrdosť a profesionáli ochotníkov alebo nevnímajú, alebo blahosklonne protežujú. Svety baletu, opery a činohry sa v praktickom živote správajú tak, akoby ani neobývali ten istý vesmír. Nikdy sa nekončiaca debata o nemožnosti jedných a ťarbavosti druhých je často emočne vypätá a občas aj zábavná, je však vonkoncom neproduktívna. Vypovedá predovšetkým o svojich pôvodcoch. Málo sa z nej však dozvieme o povahe divadla. Jej nápadným nedostatkom je prostá skutočnosť, že nerieši divadelné problémy, ale spoločenské aspekty jestvovania divadelnej činnosti.

Ani takto, v pohodlí akademickej debaty, nemôžeme dať nabok to, čo pracovne nazvime trebárs prevádzkové okolnosti divadelnej činnosti, teda materiálno-technické zabezpečenie a organizáciu skúšobného procesu aj prezentácie divadelnej práce, vzdelávanie a tréning tvorcov, komunikáciu s vonkajším prostredím a marketing divadla vôbec. Tvorí dôležitý, no predsa len vonkajší rámec procesu divadelnej tvorby. Netvrdím, že široký spoločenský, ideový a ekonomický kontext nie je pre život divadla dôležitý. Chcem len poznamenať, že divadelný tvorca spravidla nemá naň aktívny dosah. A ak, tak len kvalitou a mierou spoločenskej hodnoty javiskovej výpovede. Sústreďme sa preto na divadelné aspekty práce občana angažovaného (najčastejšie samým sebou) v divadle.

Angažovanosť áno, propaganda nie, zjednodušene povedané, ak chceme načrtnúť smer nášho uvažovania na túto tému. Teda ak nás divadlo zaujíma nie ako prostriedok, nástroj na dosiahnutie nedivadelných cieľov – odvolanie vlády, zmena politického režimu, dobytie srdca najkrajšej členky súboru, komunitná aktivita, ktorej cieľom je vytrhnutie členov spoločenstva z apatie. Všetko sú to legitímne a často aj spoločensky prospešné ciele, ale ich spoločným znakom je to, že do procesu tvorby prinášajú okolnosti, kvôli ktorým sa stávame náchylnými na znižovanie nárokov na dôslednosť v uplatňovaní divadelných zásad. Chyba je to hneď z dvoch dôvodov. Prvým je elementárny pravdivý fakt, ktorý v súlade so skúsenosťami ľudstva tvrdí, že zásady sú zásadami preto, lebo poukazujú na niečo zásadné. Porušovať ich možno, ale oplatí sa to len v tom prípade, ak je toto porušenie aktualizáciou, tvorivým rozvinutím dovtedy platného pravidla.

Dôležitým momentom pri uvažovaní o divadle je pomenovanie pozície, z ktorej o ňom uvažujeme. Nie, ešte

nemierime k delbe práce v procese prípravy inscenácie, ktorá vedie k rozdeleniu kompetencií a obsadzovaniu úloh. Pristavme sa na chvíľu pri charakterizovaní našich vlastných divadelných ambícií a očakávaní. Pri zvažovaní toho, čo som ja, občan s divadelnými ambíciami, ochotný divadlu dať a dávať. Lebo raz nestačí. Kto raz vošiel do divadla zadným vchodom, už ho z neho len s nohami napred vynesú, povedal jednej peknej tichej nedele Janko Rampák, dlhoročný člen trnavského Disku. Zvony Hrubého kostola práve ohlasovali poludnie, slušní ľudia brali do rúk lyžice a my sme na vozíku prevážali „kulisne“. Čo od svojho angažovania v divadle očakávam? Čo som mu ochotný dať? To sú dve základné otázky, na ktoré je rozumné poctivo hľadať odpoveď. Vo vzťahu ku konkrétnej inscenácii najmenej dvakrát – predtým, než sa rozhodneme pre tému a začneme jej hľadať priliehavú formu po prvý raz, a predtým, než sa urazíme, ak našu prácu verejnosť neprijala s takým nadšením, s akým sme jej ju predstavili, či nebodaj ju vonkoncom odmietla, po druhý raz.

Rozumné je sám seba sa pýtať na svoj prínos divadlu a na užitočnosť divadelnej práce pre mňa práve vo chvíli, keď sa k niekomu, kto sa už divadlom zaoberá, pridávam. V momente, keď pod zámienkou robenia divadla okolo seba začnem ľudí zhromažďovať, je takáto svedomitosť voči sebe elementárnou ľudskou slušnosťou, povedané jazykom spoločenskej angažovanosti – občianskou povinnosťou. Áno, druhý prípad angažovanosti v divadle je ten najzávažnejší. Divadlo má v sebe silný socializačný aspekt. Je užitočné uvedomiť si to nie preto, aby sme jeho diktátu, premietnutému do prostého faktu, že ho spravidla robíme s niekým a pre niekoho, podľahli, ale aby sme limitom a lákadlám, ktoré táto skutočnosť znamená v praxi, vedeli lepšie odolávať.

Herečka a herec by mali byť pekní, reprezentatívni jedinci ľudského druhu – tak znie apriórny predpoklad širokej verejnosti týkajúci sa občanov, ktorí vstupujú na javisko. Mali by mať pekné hlasy, hudobný sluch, zmysel pre rytmus, pohybový talent, prirodzenú inteligenciu podporenú dobrým a cieľovým vzdelávaním, smerujúcu k múdrosti, a vôbec, malo by byť potešením už len pomyslenie na to, že s nimi budeme chvíľu pôsobiť v jednote miesta, času a priestoru. Je to rozšírený predpoklad, ale vonkoncom neoprávnený. Herečka nepotrebuje byť neodolateľný vamp ani klon Nepoškvrnenej, herec nemusí byť testosterónom nadupaná maketa mýtického Persea. Nie je nevyhnutne nutné, aby vedeli spievať či tancovať, ba dokonca ani hlasy nemusia mať skvostné. Práve takto, naprotieň stereotypom a apriórnym očakávaniam je to často zaujímavejšie. Pre všetkých zúčastnených. Len je však potrebné vedieť s danosťami, ktoré si jednotliví účastníci zájazdu objavujúceho utajené pôvaby divadla priniesli, vedome a cielene narábať.

Časť mojich kolegov a kolegyň, predovšetkým tí, ktorých podstatná časť kariéry sa odohrala na trase Svoradova – Laurinská – Štefánikovo nábrežie, budú zrejme namietkať, že takýto pohľad na vec je, jemne

povedané, trochu posunutý. Rozumiem im. Slovenské národné divadlo je vrcholnou divadelnou inštitúciou Slovenska, Vysoká škola múzických umení jeho najprestížnejším divadelným učilištom. Pre divadlo v našej krajine bude len a len dobré, ak túto náročnú úlohu budú zvládať na čo najvyššej úrovni a bez výkyvov, ktoré by mohli niekomu dodať chuť spochybňovať ich.

Ale sú aj iné modely divadelného vzdelávania a divadelnej praxe. Sú dokonca v početnej prevahe a domyslené do dôsledkov – bez nich, bez všetkých tých alternatívnych, nezávislých, ochotníckych, študentských a autorských projektov, súborov a susedských divadiel by sa to inštitucionalizované divadlo ocitlo vo vzduchoprázdne. Bez toho, aby sme museli namáhavo hľadať podporné argumenty, môžeme smelo vyhlásiť, že jednu nohu vyspelého divadla na Slovensku, od jeho počiatkov až dodnes, tvorí práve to divadlo, ktoré už malo veľa mien (ochotnícke, amatérske, alternatívne, nezávislé...), no jednu podstatu – autenticitosť. Nie vo folklórnom, repetitívnom a do minulosti zahľadenom zmysle tohto pojmu. Toto divadlo je vo svojich vrcholných inscenáciách autentické tým, že rešpektuje a vo vzácnom súznení tvorivo zhodnocuje osobnostné, personálne, regionálne a sociálne špecifiká členov a komunity, ktorí ho stelesňujú na javisku, tvoria v jeho zázemí aj konzumujú v hľadisku. Konzumovať divadlo nie je ani akademicky uhladený, ani emočne povznášajúci pojem, no pre podstatnú časť divadelnej produkcie je veľmi priliehavý.

Zostávajúce dve nohy vyspelého divadla na Slovensku tvoria dva typy divadelnej praxe; jedným je import progresívnych trendov zo zahraničia a druhým je meštiacky model divadla zameraného pre stredné vrstvy obyvateľstva, ktorý prezentujú predovšetkým repertoárové divadlá zamerané na pravidelnosť divadelnej prevádzky a inscenovanie hier s bohatou inscenačnou tradíciou. V poslednom čase sa k nim pridáva aj uvádzanie hier súčasných dramatikov, či už domácich, alebo prekladových.

Z praktických dôvodov sa v tomto texte budeme venovať práve tej prvej, historicky aj mierou vplyvu na to, ako sa divadelný život na Slovensku vyvíjal a prebieha, najdôležitejšej podobe divadla, teda divadlu, ktorého základným poznávacím znamením je nepravidelnosť a nesyistémovosť prezentácie. Pomocným argumentom nech je skutočnosť, že vo veľkej miere v sebe zahŕňa aj to podstatné a trvalo inšpirujúce zo zvyšných dvoch zdrojov. Ďalším praktickým dôvodom takéhoto výberu je adresát tohto materiálu. Nevie si predstaviť, že by ho dramaturgovia pôsobiaci v akademických či inštitucionalizovaných divadelných ústavoch a prevádzkach mali na polici, či nebodaj na pracovnom stole. Nakoniec, neviem, čo by tam robil, a nie je to myslené ako sarkazmus. Majú oni onakvejšie príležitosti ohrňať nos. Aha. Takže predsa len sarkazmus. Zato na pracovnom stole divadelníka vystaveného nástrahám, ktoré, obrazne povedané, zvyčajne striehnu na osamelých pocestných putujúcich neprebádanými krajinami, môže takýto materiál byť nebodaj aj prínosný, a teda užitočný.

Aj keď to, či divadelný tvorca a divadelný kolektív považujú samých seba za takých či onakých, profesionálov, amatérov, ochotníkov či arteterapeutov, vyťažujúcich divadelné metódy len ako prostriedok, nie cieľ svojho snaženia, povinnosťou divadelného tvorca, povinnosťou voči sebe, spolupracovníkom aj divákovi, je urobiť si v tom, kým vlastne v divadle som, poriadok. Urobiť si ho tak dôsledne, aby nedochádzalo k vedomému rozporu medzi slovami a skutkami, medzi deklarovaným a reálne pociťovaným sebaaprezentovaním. Je potrebné urobiť si v tom jasno dostatočne zavčasu a v príhodných okamihoch, napríklad po úspešnej premiére (lebo neúspešná to za nás urobí aj sama) revidovať či znova potvrdzovať svoje divadelné smerovanie. V divadelnom kontexte slovo ochotník nie je nadávka, slovo profesionál visačka kvality ani slovo komunitný univerzálnym alibi. Keď sa pri reflektovaní inscenácie reč zvrtnie na nedivadelné aspekty našej práce, jediná rozumná a konštruktívna metóda je nebrať ich do úvahy. Je jedno, či tvoríme v centre divadelného diania s kráľovsky štedrým rozpočtom, alebo na periférii a bez materiálnej podpory, zákonitosti divadla pre nás platia rovnako. Akýkoľvek iný prístup škodí aj divadlu, aj jeho tvorcom. Veta „na to, že sú to amatéri (ochotníci, hendikepovaní, profesionáli, dedinské súbory, deti, seniori...)“ je pri triezvom a zodpovednom reflektovaní divadelného predstavenia nepripustná. Prečo, o tom ešte bude reč. Predošlím len tolko, že skrýva v sebe priveľa nadradenosti a arogancie na to, aby mohla neublížiť.

S poukázaním na úvod tejto kapitoly si zatiaľ len pripomeňme, že práve preto, že tieto kritériá či prívlastky sú vonkoncom nedivadelnej povahy, je naozaj užitočné púšťať sa do realizácie svojich divadelných ambícií v stave, keď sme s nimi vedome uzrozmieni a dobrovoľne zmierení. V opačnom prípade nielen seba, ale aj svojich spolupracovníkov môžeme zbytočne zaviesť do neproduktívnych omylov. Nikto predsa nebude nadšený, že mu čašník priniesol vynikajúci čaj, keď on si objednal kávu. A aké veľké bude sklamanie, keď sa smädny pocestný nechá uchláchnuť, a vysvitne, že ten čaj je nie je ani zďaleka „finest quality“.

Osveta, kultúra, zábava, alebo umenie a tvorba s vysokými ambíciami? Čo má prednosť? A nedá sa všetko odrazu? Dá. Ba práve len to je primeraný cieľ, dostatočná výzva pre naozaj ambiciózneho občana tvorca. Podarí sa to len nemnohým. Raz či dvakrát za život. Napriek tomu stojí za to usilovať sa o dosiahnutie javiskovej výpovede takej intenzity a kvality, ktorej výpovedná hodnota dokáže prekonať čas svojho bezprostredného trvania, neodumrie spolu so slabnúcim potleskom a jej úspech sa neráta na opony, či nebodaj dĺžku standing ovations. Módnosť, obľúbenosť, schopnosť zapáčiť sa a šikovný marketing vedia urobiť veľa pre to, ako je dielo prijímané. Ale kalkulovať s tým vopred je nepoctivé a krátkozraké.

Divadlo, ktoré má ambíciu „len“ zabávať, nie je menej cenné ako to, ktorého primárnou snahou je hľadanie

stále nových foriem a postupov pre silné angažované výpovede. Nie je však ani a priori divácky príťažlivejšie. Netreba žiarliť na rozjasané tváre publika nadšeného slovnou, pohybovou či situačnou klauniádou, dojatím sa lesknúce oči priaznivca muzikálu alebo operety a búšiace srdce rozvibrované spevom na hranici ľudských možností. Úspechy a účinnosť tohto typu divadla sú postavené na zvládnutí vysokých nárokov na každého jedného interpreta, zapojeného do často technicky a organizačne nesmierne náročného inscenačného mechanizmu.

Ak by ešte stále nebolo jasné v čom, tak okrem iného v tom, že to stojí veľa špecificky vynaloženej námahy, peňazí a to ešte nehovorím o kostýmoch, scénografii a iných povinných súčiastkach takto zameranej inscenácie. Konštatovanie, že tento typ divadla viaže naozaj vysokú mieru kapacít tvorcov i pozornosti divákov na formu, je len opatrným pripomenutím skutočnosti, že jeho hodnota spočíva predovšetkým vo zvládnutí vysokej miery dosiahnutého majstrovstva, vo výbere účinného kódu na estetizovanie divadelnej výpovede, v naozaj dobre zvládnutej súhre mnohých zložiek inscenácie. Aby speváci spievali, tanečníci tancovali, muzikanti hrali a činoherci či herci vôbec presvedčivo a uveriteľne prechádzali z postavy do postavy, je potrebná aj vysoká úroveň

špecifickým vzdelávaním získanej technickej spôsobilosti a interpretačnej disciplíny.

Aby libretisti, scenáristi, režiséri a ostatné zložky inscenácie (scénografia, kostýmy, svetlo, zvuk...) dokázali spoluplytvárať presvedčivý výsledok, je nevyhnutné, aby sa vyzbrojili vysokou mierou odhodlania a sebazapierania. Práve preto a nato vznikli a stále fungujú divadelné domy a učilištia, ktoré sa špecializujú len na úzky okruh divadelných aktivít. Na Slovensku je príkladom takto špecializovaného divadla napríklad Nová scéna či Radošinské naivné divadlo, alebo GUNAGU.

Iným druhom divadla, vedome stavajúcim na odľahčení divadelných ambícií, sú rôzne príležitostné, žánrovo podmienené či účelovo motivované produkcie, využívajúce postupy a inscenačný inventár divadla. Výročia, spoločenské udalosti, tematické zadania, okrajové inscenačné tvary (divadlo poézie, inscenované čítanie, scénické pásmo, happening, performance...) sú častým vonkajším rámcom pre prezentáciu výsledkov tvorivého úsilia z iných oblastí umenia či spoločenského života, využívajúcich divadelné postupy. Sú to legitímne a užitočné komunikáty, ktoré je však potrebné vnímať ako aktivity, ktoré z nášho uvažovania o divadle vylúčime nie preto, že by sme si nevážili ich vzdelávací, kultivujúci

či jednoducho osvetový rozmer. Nebudeme sa nimi zaoberať jednoducho preto, lebo divadelné postupy využívajú iba ako prostriedok na dosiahnutie svojho primárneho cieľa. Z toho istého dôvodu sa nebudeme zaoberať dramatickou výchovou detí a mládeže, komunitným divadlom hendikepovaných, školskými produkciami ani arteterapiou realizovanou za pomoci výrazových prostriedkov divadla. Vymenovať všetky od divadla odvodené postupy prezentácie nemáme v úmysle, uvádzame ich tu len pre názornosť.

Sústredíme sa na typ divadelnej práce, ktorému je inscenácia primárnym cieľom a trúfa si zaujať diváka sama osebe, neodvodená od bezprostredného prevádzkového či spoločenského kontextu. Teda zameriame sa na divadlo, ktoré je natoľko sebavedomé, že nerezignuje na dosiahnutie vytúženého cieľa každého, nielen divadelného tvorca – na dosiahnutie takej vysokej miery napojenia diváka na predstavenie, až nastane katarzia, povestná nirvána divadla. Nie je to skromný cieľ a netreba zapierať, málokomu a málokedy sa ho podarí dosiahnuť. Napriek tomu sa to viacerým podarilo. Nakoniec, ľudia aj pre menšie veci, ako je dosiahnutie vnútornej očisty zážitkom, tak znie slovníková definícia pojmu katarzia, dokázali opustiť rodičov, rozísť sa s partnerkou a zanedbávať výchovu vlastných detí.

Nech to znie akokoľvek lahtikársky, neexistuje dosť dobrý dôvod na to, aby niekto robil divadlo. Keď nejde o život, nejde o nič, zvykneme ospravedlňovať svoje rezervy pri dosahovaní vytýčených cieľov, keď sa schyluje k neúspechu. Dobré, povedzme je to tak. Divadlo je len jedna z nepreberného počtu možností, ako si komplikovať život. No na druhej strane niet ani dôvodu nerobiť ho, ak to človek vníma ako svoju voľbu či bytostnú potrebu. Športovcom, remeselníkom a vedcom sa zrejme ľahšie prezentuje zmysel ich úsilia ako umelcom. Aj keď len v technickom zmysle slova – výsledky ich práce možno merať, používať, objektivizovať, porovnávať a tešiť sa z toho, že „naši“ sú lepší ako tí druhí.

Tvorivým ľuďom, pre ktorých je nástrojom a hlavným výrazovým prostriedkom vlastné telo, fyzické aj mentálne, jediným zreteľným prejavom konanie odchádzajúce do nenávratna spolu s časom, v ktorom je realizované, naozaj porozumie zase len rovnako postihnutý jedinec. Len aktívny či pasívny vyznávač tejto efemernej činnosti chápe, prečo podstupujú všetky riziká spojené s tým, že vystupujú pred publikum. Ale uveria mu to všetci. Ak je na javisku presvedčivý. Uveriteľný. Autentický. Potrebuje to však byť ten typ autentickosti, o ktorej tu už bola reč. To je ten druh, kmeň či výhonok divadla, o ktorý nám ide predovšetkým. Divadlo ako bytostná a od svojho nositeľa neodňateľná výpoveď. Či to je, alebo nie je umenie, nie je vec rozhodnutia tvorca, ba dokonca ani odborného referenta nie. Je to len a len vec vnútornej voľby diváka.

Vo chvíli, keď sa občan s ambíciou robí divadlo z vlastného rozhodnutia a slobodnej vôle, teda nie na objednávku (existenciálne, exhibicionisticky či kariérne podmienenú), na to odhodlá, je úplne jedno, či sa

môže pochváliť akademickým vzdelaním, špecifickým vzdelaním zameraným na výrazové prostriedky divadla, alebo či je to jedinec bez akejkoľvek predbežnej mentálnej aktivity smerujúcej cielene k zvyšovaniu intelektuálnej kompetentnosti na pôde divadla. Rozhodujúce je naozaj len jedno – schopnosť správne identifikovať vlastné ambície a donútiť ich vyrovnať krok s vlastnými možnosťami. Robiť veci jednoducho je najťažšie a ďalšou zákernosťou je skutočnosť, že toto rozhodnutie je potrebné urobiť už vo chvíli, keď všade naokolo ešte len prekvitajú prísluby a jar sa ukazuje byť dobrá. Kto by v takej chvíli dokázal myslieť na príznak márnomyseľnosťou napadnutej odumierajúcej hniličky odkvácanej v tráve, keď všetci naokolo oberajú šťavnaté plody svojej svedomitej práce? Divadelník, ktorý má so svojimi divákmi, spolupracovníkmi a samým sebou poctivé úmysly, musí. A ešte pritom nesmie stratiť chuť do práce.

Autor, dramaturg, režisér a iné komplikácie sa dostávajú k slovu, keď je už neskoro cúvnuť. Herečky sú oslovené, herci nedočkaví, grant podaný, ba dokonca aj schválený, dovedenie inscenačného úsilia do premiéry sa stáva vecou cti. Kto má mať hlavné slovo v jednotlivých fázach života divadelného organizmu? Impresário, teda producent? Dramaturg? Režisér? Predstaviťka prvej milovníčky alebo jej Sponzor? Dosť bolo žartovania. Dostávame sa do momentu, ktorý sa v divadelných kolektívach neraz stáva vyčerpávajúcou pozičnou vojnou alebo aspoň bodom zlomu, za ktorým už žiadna budúcnosť nie je. Aj v situácii, keď je v súbore k dispozícii výrazná tvorivá osobnosť, navyše v neohrozenom postavení zakladateľa a dvorného autora a režiséra, je toto jeden z dvoch či troch kľúčových momentov dotýkajúcich sa najcitlivejších otázok jestvovania a budúcnosti kolektívu. Zvyšné dva tvoria úspešná premiéra a neúspešná premiéra. V prípadoch, keď sa rozhodovanie o tom, čo inscenovať a ako a s kým, odohráva na pôde jednej jedinej mysle a jeho výsledky sú záväzné opäť pre jedného jediného človeka, navyše totožného s tým, ktorý rozhodnutia musí urobiť (divadlo jedného herca), vie to byť naozaj mučivý proces. Ale ani v mnohopočetných a vyladených súboroch to nie je prechádzka ružovým sadom.

Napriek tomu je potrebné moment rozhodovania absolvovať a so všetkou vážnosťou a odhodlaním dospieť k rozhodnutiam, ktoré povedú k následkom, za ktoré bude potrebné niešť všetku zodpovednosť pred sebou aj pred ostatnými. Ak divadelné teleso nie je chránené (ale ani regulované a obmedzované) utilitárnymi cieľmi repertoárove či komerčne orientovanej prevádzky sledujúcej predovšetkým vysokú návštevnosť, ktorá je ak nie jediným, tak potom jednoznačne určujúcim kritériom pri výbere titulu, režiséra, hercov..., je nutné urobiť tieto rozhodnutia aj napriek tomu, že výsledok nevieme ani len predvídať, nieto ešte zaručiť. No neslobodno ich robiť v situácii, keď pred sebou žiadnu víziu, predstavu či cieľ nemáme. To, že bude premiéra na Vianoce a pozveme primátora, starostu či kamarátov, žiadny cieľ ani vízia nie

sú. Ale nikde na svete sa nenájde človek, ktorého by bolo možné brať vážne, ak vám povie, že on vie, čo by malo byť vašim cieľom. Jeho trúfalosť môže ospravedlniť jediné – že sa k vám pridá.

Ak má iniciátor divadelného života okolo seba viacero ľudí, ktorí s ním zdieľajú potrebu a odhodlanie robiť divadlo, netreba váhať ani strácať čas žiarlením na tých, ktorí divadlo už robia. Stále je tu šanca, že to môžeme robiť rovnako dobre a lepšie. Stačí sa do toho pustiť. Rozdelíme si úlohy, dohodneme pravidlá a pracovný režim (niet nad pravidelné skúšky, ba pevne stanovený dátum premiéry!), začneme sa o divadle rozprávať s vidinou realizácie a uvedenia inscenácie v dohľadnom čase. Pre naše potreby je dohľadný čas ten, ktorý nepresahuje horizont jedného roka. Premiéra, ktorá má povahu ponornej rieky, je ako občan, ktorý opakovane sľubuje, že prestane fajčiť. Môžeme mu držať palce, ale veriť mu bude pravdepodobne nad naše sily. Nehanbime sa povedať to na plné ústa. Aj ten najambicióznejší a najpochybnejší „hľadajúci“ divadelný projekt pod vedením zavedeného génia potrebuje vedieť, koľko času má na vývoj. Inscenácia je živý organizmus, jej príprava je pri troche zhovievavosti voči použitému prirovnaniu porovnateľná s prenatálnym štádiom ktoréhokoľvek cicavca. Nedonosené a prenášané jedince ohrozujú matku a do života vstupujú zraniteľnejšie. Ešte jeden pomocný argument k užitočnosti stanovenia termínu premiéry na začiatku skúšobného procesu. Ani v SND, ba ani na Broadwayi sa za takýto postup nehanbia. Skutočný a hlavný dôvod užitočnosti takeého postupu však tkvie v tom, že občan divadelník si môže dobre rozložiť sily a nastaviť horizont očakávaní, lebo vie, koľko času má na prácu.

V situácii, kde iniciátor divadelnej činnosti má ambíciu (a predpoklady) byť aj režisérom, je mnoho otázok zodpovedaných skôr, než by sa našiel niekto, kto by ich nahlas vyslovil. Iné, často oveľa zákernejšie, sa vynoria po čase. Ale nato je režisér režisérom, aby pochybnosti zjavujúce sa popri ceste za divadelným tvarom hustejšie ako príznaky v zlom horore, zvládol. Nejde tu o jeho pochybnosti. Tie sú na samostatnú kapitolu. Ide o pochybnosti o ňom. Živá ich jeho zlé rozhodnutia, autokratický prístup k riešeniu polemických otázok, mľandravo nedôrazný postoj k sporom a rozporom, ale predovšetkým a najmä akýkoľvek rozpor medzi deklarovaným a uskutočňovaným cieľom. Len ľahkovážny a nedostatkom sebaucty poznamenaný režisér dopustí, aby sa mu dianie na javisku i za ním vymklo spod vedomej kontroly.

Realizácia divadelnej inscenácie vyzerá ako čítankový príklad vnútorného rozporu – na jednej strane je tu imperatív neistoty a nejasnosti výsledku nášho snaženia, a teda potreba ostať otvoreným voči zmenám vynúteným okolnosťami, na druhej požiadavka mať jasno v tom, kam mierime, kadiaľ pôjdeme a kedy tam dôjdeme. Áno, je to temer neriešiteľná situácia. A to je na nej najpríťažlivejšie. Pre divadlo hľadajúce vlastnú tvár,

formulujúce neodškriepiteľne vlastnú výpoveď a hľadacie aj za horizont najbližšej premiéry aj nevyhnutné. Samozrejme, pred chvíľou požitá formulácie môžu znieť trochu nadnesene a v podmienkach začínajúcich, či v skromných pomeroch komplikovaných divadelne nepoučeným či dobráckym publikom prajných susedov, môžu vyznievať dokonca neprímerane. Možno však nezaškodí uvedomiť si, že takéto problémy museli svojho času riešiť aj Artaud, Kantor, Brook či Wilson. A ani oni nemali na čele napísané, že ich riešenia, tušenia a pokúšenia, samozrejme, tie zvládnuté, sa stanú míľnikmi autentického divadla. A len tak pre poriadok – pred nimi tieto problémy museli vyriešiť aj Sofokles, Shakespeare, Molière či Čechov.

Podme spiatky na zem, premiéra sa blíži. Kto je teda určujúcou persónou v divadelnom organizme? Odpoveď je zrejma už na prvý pohľad – ten, kto na to má. Ten, kto disponuje takou prirodzenou autoritou, dostatočne prítlačlivou víziou a reálnymi možnosťami, ktoré sa skupine ľudí s afinitou voči divadlu javia dosť prítlačlivými na to, aby do ich realizácie a pod ich vedením investovali svoju energiu, čas a často aj vlastné peniaze bez reálnej vyhladky na ich návratnosť. Predovšetkým dôvera je dôležitá. A vzácna. Nebudeme nikoho urážať tým, že mu na tomto mieste budeme vysvetľovať, aké ľahké je stratiť ju, no toto je metodický materiál, preto si uvedme aspoň notorické symptómy, ktoré takýto stav v súbore signalizujú – nízka pracovná morálka (vynechávanie skúšok či bezdôvodné neskoré príchody, neplnenie zadania z domácej prípravy), nepomer medzi diskutovaním o riešení divadelných situácií a ich skutočným zvládaním skúšobným procesom, veľa kriku pre nič, fajčiarske prestávky, naplnené výhradne rečami o režisérovi, výsadné postavenie niektorých členov súboru. Príliš názorné? Možno, ale účel svätí prostriedky; keď sa súbor ocitne v takomto stave, je zrelý na uterák do ringu alebo na radikálnu zmenu – prístupu, obsadenia, režiséra.

V divadelnej praxi súborov pôsobiach v nepravidelnej a neinštitucionalizovanej prevádzke často dochádza k tomu, že investor (producent), autor (dramaturg) a režisér (choreograf, scénograf...) je jedna a tá istá osoba. Obyčajne to nie je jeho voľba, ale objektívna nevyhnutnosť. Zjednodušene sa takému typu divadla hovorí autorské a nič proti nemu, len azda tolko, že zvyčajná osamotenosť režiséra sa v takto usporiadanom divadelnom organizme stáva niekedy ťaživou a kontraproduktívnou. Navyše je obťažkaná takou mierou zodpovednosti a energetickej náročnosti, že je potrebné si naozaj dobre rozmyslieť, kým občan demiurg na seba takúto zodpovednosť zoberie.

Fungujúce autorsko-režisérské dvojice, dramaturgicko-režijné tandemy sú ešte vzácnejšie ako na všetko odhodlaní sólo náruživci, rozhodnutí zasvätiť život divadlu, a aj ony majú svoje slabiny, no ak sú naozaj funkčné, býva to divadelnému organizmu veľmi prospešná delba práce. Po príklady netreba chodiť ďaleko, na dvojicu Lasica a Satinský si spomenie zrejme každý celkom spontánne. Bez ambície

porovnávať sa poznamenajme, že autor tohto textu dlhé roky spolupracoval s dramaturgom Karolom Horváthom a s čistým svedomím môže vyhlásiť, že inscenácie, ktoré takto vznikli, touto delbou práce len získali.

Delba práce medzi dramaturga, režiséra a producenta je jasne definovateľná. Teoreticky. Naozaj zjednodušene povedané – dramaturg sa stará o to, o čom budeme hrať, režisér o to, ako to budeme hrať, a producent povie, či na to máme. V praxi to už také jasné s tými kompetenciami nie je. Ich hranice sú pohyblivejšie ako tekuté piesky a bez ohľadu na to, či občania stelesňujúci tieto funkcie divadelného organizmu tvoria personálnu úniu alebo sú počas skúšok v tme hľadiska absolutisticky osamotení, je dôležité naučiť sa žiť s vedomím, že posledné slovo má režisér, a teda aj najväčší diel zodpovednosti za inscenáciu nesie režisér. A to dokonca aj v prípade, že na

premiéru nedôjde, lebo herci prestali chodiť na skúšky, producent od investičného zámeru vrázať peniaze do nášho snaženia na javisku odstúpil a dramaturg buchol dverami, lebo sme sa v priebehu skúšania od pôvodného zámeru vzdialili natoľko, že už ho v tom, čo sa na javisku deje, nie je možné identifikovať a žiadny nový, nebodaj lepší zámer nezjavil.

Ba práve v takýchto havarijných situáciách padá všetka zodpovednosť na režisérovu hlavu. Môže sa mu to nepáčiť, môže s tým nesúhlasiť, ale to je tak všetko, čo ešte môže. Lebo keď všetko zafunguje a divadlo uchvacujú vlny mohutného skandovaného potlesku, vysoké ako cunami, je režisér ten posledný, komu by mal niekto chuť vzdať viac než povinnú úctu. A je to tak v poriadku. Pretože režírovanie je vo svojom racionálnom jadre dispečerská činnosť, pri ktorej je základnou úlohou režiséra vymeniť tridsať individuálnych predstáv o tom, ako sa má

inscenovať Hamlet, za jednu spoločnú a ešte každému zo zúčastnených dopriať pocit, že to funguje len vďaka tomu, že je to urobené tak, ako si to on predstavoval. Až keď túto kaukliarsku a demagogickú povinnú jazdu zvládne, môže pomýšľať na skutočnú divadelnú prácu a tvorbu javiskovej poézie a drámy.

Kým sa nezjaví prvý divák, je skutočným vládcom divadelného priestoru herec, hráč, bábka. Ani režisér, ani autor, ani producent. Môže za to prostý fakt, že bez peňazí a supervízie divadlo možné je. Bez svojho fyzického reprezentanta, bez nositeľa stelesnenej idey, ochotného predstúpiť pred publikum, divadlo neexistuje. Preto je namieste protagonistom venovať náležitú úctu, pozornosť a spoločenské i profesionálne uznanie. Rešpektovať jeho krehkú identitu, často špecifickú práve nezavršenou identifikáciou samého seba. Ochota brať na seba identity iných, často veľmi nevyrovnaných postáv, na úkor tej vlastnej, vcítiť sa do ega atakujúceho fyzikálne i spoločenské zákony a zákonitosti a vytesňovať tak to vlastné, je namáhavá a obdivuhodná práca. Preto tomu, kto stojí v prvej línii divadla, teda hercovi, hráčovi a bábke, koruna a s ňou súvisiaca úcta patria. Na hlavu mu ju nasadzuje práve divák, o ktorom viacerí klasici takisto hovoria ako o Jeho Veličenstve. No nech sa páči. Ale pri divákovi platí to isté, čo pri dramatickom autorovi, režisérovi a producentovi. V nevyhnutnom prípade bez ktoréhokoľvek z nich divadlo bude. Ani divák nie je na výplatnej listine divadla, takže v niektorých, uznávam, že za vlasy pritiahnutých prípadoch, sa divadlo zaobíde aj bez neho. V tom prípade sa však jeho úloha presťahuje do sféry pôsobnosti tvorcu. Je to jemne povedané samožerný a sebazvelebujúci postup, ale v praxi sa vyskytuje častejšie, než by sa mohlo zdať. Príkladom môžu byť divadelné produkcie, ktoré sa pohybujú na periférii divadelných aktivít, respektíve v tranzitnej zóne medzi jednotlivými druhmi umenia (happening, performance, inštalácia...).

Vráťme sa do divadla. Ak predstavenie funguje, pochybnosti opadnú a divák naskočí na vlnovú dĺžku, ktorá sála z javiska, suverenita sa interpretom vracia, jazyk sa rozväzuje, údy uvoľnia, myseľ zaplavia enzýmy a hormóny zodpovedné za to, že občan dáva zo seba to najlepšie a dáva to rád. Pravdaže. Z hľadiska sa mu to vracia zúročené a povýšené spôsobom, o akom alchymisti, usilujúci sa premeniť olovo na zlato, môžu len snívať. Nech to nevyznie ako rúhanie, ale vo vzácných prípadoch dochádza k divadelným premenám a zázrakom porovnateľným s tými z evanjelií. Chromí prestávajú krívať, jachtavci sa stávajú Jánmi Zlatoústymi, mŕtvou vodou obliatym jedincom líca zrumenejú sympatickým zápalom. Divadlo má takú silu.

Čo k tomu dodať a nevyznievať ako závistlivec? Ako to dosiahnuť a nepredať dušu diablovej? Dá sa s tým vyrovnáť a nespýšniť? Odpovede na tieto otázky sa rôznia. Jedni radia studené zábaly, iní zase vrúcne pokánia a pešie púte do Šaštína, Levoče či Santiaga de Compostela.

To sa nám žartuje na cudzí účet, povie si ne jeden. Ale ruku na srdce – ako inak sa dá odolať pokušeniam,

ktoré lichotivý verejný záujem vzbudzujú v občani, ktorý vie verejnosť rozplakať, rozosmiať, dojať k slzám, ak nie sebazlahčovaním? Je ešte jeden spôsob, ale ten nepravíme nikomu. Výstižne o ňom hovorí porekadlo o sláve a tráve. Prečo sme sa ale znížili k žartovaniu vo vážne mienenom zamýšľaní nad úlohou a postavením občana herca v divadelnom mechanizme? Dôvodov je viacero. Prvý z nich bol už predoslaný – bez svojho fyzického reprezentanta si ani ten najskevejší autorsko-režijný-dramaturgicko-produkčný zámer svojho diváka ani poslucháča nenájde. Áno, existuje aj knižná dráma, ale filatelii so zameraním na vtáčkožravé pavúky sa rozhodne venuje viac ľudí.

Sú divadelné zoskupenia, ktoré vznikli na základe vnútornej spriaznenosti – generačnej, hodnotovej – alebo prostých vzájomných sympatií na prvý pohľad rôznorodých občanov. Takáto situácia môže nastať tam, kde je z čoho si vyberať. No mnohí sa venujú divadlu v prostredí, ktoré žiadne alternatívy, ba ani len možnosti pridať sa k niekomu, kto už divadlo robí, neponúka. Samozrejme, vždy je tu možnosť založiť si vlastný súbor či otvoriť divadlo. No obvyčajne to býva tak, že ak niekde nejaký divadelný kolektív pracuje, jeho noví členovia sa regrutujú spomedzi jeho divákov. Platí to o všetkých scénach, repertoárových, národných, kultových, experimentálnych.

Predvýber aktívnych divadelníkov, a zamerajme sa teraz na tých, ktorí budú stáť na javisku, teda prebieha spontánne. Na základe počtov absolventov hereckých učilíšť by sa mohlo zdať, že príťažlivosť divadla a dramatického umenia vôbec je taká veľká, že sa prakticky netreba báť, že by tí, ktorí majú všetky predpoklady na to, aby sa stali uznávanými Antóniami a obdivovanými Kleopatrami, zadný vchod do divadla jednoducho nenašli.

Netreba sa hneď utiekať k tvrdeniu, že opak je pravdou, no divadelná prax ukazuje aj to, že aj rozprávka o škaredom káčatku či Čiernom Petrovi má svoju výpovednú silu. Krásni a úspešní ľudia, teda tí, ktorým podľa zistení sociológov kombinujúcich štatistiku s kabalou leží svet pri nohách a priori, sa málokedy nechajú zlákať k činnostiam, kvôli ktorým by sa museli zriecť čo i len časti svojej identity. Ekonómovia, právnici, lekári, vedci, ale aj remeselníci a ženy na materskej len neradi púšťajú iných do svojej komfortnej zóny, a ak by svoje sociálnym statusom determinované i vystužené ego mali podriaďovať inému, akokoľvek nezáväznému a dočasne pôsobiacemu, zrejme by to niesli ťažko. Na prvý pohľad takéto uvažovanie nad tým, kto je a kto nie je vhodným kandidátom na tretieho halapartníka, môže vyznievať ako kádovanie. Nech sa páči. Hercom môže chcieť byť každý. Otázne je, kto sa ním aj stane. Nie podľa vysvedčenia či plagátov, ale podľa toho, ako ho prijímajú diváci.

Kto v divadle rozdáva karty? Herec? Divák? Nie. Režisér. S dramatikom a dramaturgom za chrbtom. Herec potrebuje s nimi vedieť hrať tak, aby nikto za stolom ani len netušil, čo má na ruke. Ak to, čomu sa hovorí

herecký talent, vôbec existuje, je to práve schopnosť príťažlivo klamať a podvádzať tak šarmantne, že divák si to pýta znova a znova. Skutočný herecký talent je dar premieňať úbohosť imitácie na veľkoleposť prevetľovania. Zjavuje sa však tak zriedkavo, že spoliehať sa na ňu a stavať na nej účinok inscenácie je zo strany režiséra trestuhodná ľahkovážnosť. S týmto tvrdením možno dlho a vyčerpávajúco polemizovať, ale praktik divadla lepšie urobí, ak energiu investuje do prípravy takej režijno-dramaturgickej koncepcie, ktorá odbremení herca od nutnosti uniesť tieto očakávania bez podpory celého inscenačného mechanizmu, a povinnosť vytvoriť žiadaný účinok divadelného snaženia, teda ilúziu, že na javisku ožívajú divákov trápenia a radosti, rozloží na všetky zložky inscenácie – od dramatického (ale aj nedramatického) autora cez významotvorný pohyb, cielenú prácu s rekvizitou, funkčnú scénografiu a užitočne štylizované kostýmy až po hudobnú a choreografickú prácu a zvukového či svetelného dizajnéra, dnes často povýšených na multižánrových inžinierov. Pri práci na inscenáciách podľa takejto metódy je možné používať pracovný termín **orchestrácia**. Je to náročný, no účinný spôsob odľahčovania očakávaní kladených na protagonistov inscenácie.

Pri práci s výraznými hereckými osobnosťami metódu orchestrácie nie je nutné opúšťať. Pre názornosť je možno užitočné predstaviť si ich ako výnimočne disponovaných sólistov s orchestrom za chrbtom. V našom prípade je to orchester výrazových prostriedkov divadla. Potom už len stačí ponúknuť protagonistovi primeranú výzvu, dôstojný part a nádej na divadelne hodnotný a divácky príťažlivý výsledok vzrastie. Dôležitá poznámka: nehovoríme tu o divadle hviezd, diva a doyen či prvý milovník súboru si celkom určite zaslúžia všeobecnú úctu a rešpekt, no opäť si pripomeňme, že občianske zásluhy a vavriny včerajších úspechov sú v divadle zaujímavé a dôležité zo spoločenského a marketingového hľadiska, nie z divadelného. Len čo herec vstúpi na javisko, stáva sa postavou a začínajú platiť pravidlá, konvencie a zásluhy, ktoré sú inventárom predvádzanej hry a hra sa začína odznova.

Divadelný tvorca pôsobiaci v divadelne málo žičlivom prostredí, teda v podmienkach, ktoré ponechávajú divadelný život spoločenstva (mesta, dediny, školy...) na živelný samovývoj, pracuje obyčajne s občanmi bez akéhokoľvek špecifického vzdelania nasmerovaného k divadlu, tancu a hudbe. Že to nemusí byť a často ani nie je na škodu veci, to si povedzme rovno a zreteľne. Pritom však je potrebné mať na zreteli to, že cieľom nášho snaženia je divadelnými prostriedkami budovaná a presvedčivý účinok dosahujúca inscenácia ako celok. Nápadným príkladom takéhoto divadla je **susedské divadlo, u nás tradične nazývané ochotníckym**. Bez ohľadu na to, či súbor zostavený z obyvateľov obce so statočnými občianskymi povolaniami a ešte statočnejšími bruchami či poprsiami siahne po dramatickom texte s bohatou inscenačnou tradíciou, horúcej novinke z berlínskej nezávislej scény, alebo sa pre potešenie

susedov a známych podujme spichnúť svieže dielko vlastnej dramatickej produkcie, platia preňho tie isté kompozičné, vzťahové a štýlotvorné zákonitosti ako pre ktorýkoľvek iný renomovaný súbor, úspešnú inscenáciu a zavedený dramatický text. Jedinou významnou zmenou oproti súborom pracujúcim v iných podmienkach je vzťah medzi javiskom a hľadiskom.

Ak v inscenácii stoja počas predstavenia na javisku interpreti, ktorým spoza postavy na diváka neprehliadnuteľne nakúka a požmurkáva občianske povolenie a privátna história reprezentanta, hostiteľa postavy, môže byť zainteresovaný divák neprehliadnuteľná oscilácia medzi postavou a jej predstaviteľom dokonca prínosná. V takom prípade však nemožno hovoriť o herectve či hereckej premene. Občan pohybujúci sa v takomto mode je **hráčom, účastníkom hry na postavu** a všetci dohromady potom hrajú **hru na divadlo**. Zábava to môže byť náramná, férová a slušná je to však len vtedy, ak sú na takýto spôsob prezentácie divadelných postupov všetci jej účastníci pripravení rovnako. Ak hovoríme všetci, máme tým na mysli nielen všetkých na javisku, ale aj všetkých v hľadisku.

Zlomový moment nastáva, keď sa žičlivým prijatím a vysoko dvihnutou vlnou pozitívnych emócií povzbudený súbor zo zátoky susedských, kamarátskych a príbuzenských sympatií odváži na širšie more. Tam už dujú iné vetry a to, že neodolateľného prvého milovníka hrá chorobne hanblivý prednosta poštového úradu, nie je bonusom, ale najväčšou slabinou predvádzanej hry. Zdá sa nám to nespravodlivé? Zrejme áno. Ale len do chvíle, kým si neuvedomíme, že to nie herecká bravúra nešťastného poštmajstra, o ktorom sme doteraz nepovedali, čo u nás v dedine každý vie, totiž to, že trpí zle skrývanou plynatosťou čriev, lež práve kolektívna vedomosť, že sa neúspešne uchádzal o všetky nevydaté dievky v dedine, spôsobili, že sme sa v našom kultúraku na jeho romantizujúcej postave tak náramne zabávali.

Blahoslklonnosť či akákoľvek nadradenosť pri takto motivovanom, vystavanom a produkovanom divadle nie sú však vonkoncom namieste. Ak sme hovorili o troch nohách, na ktorých stojí slovenské divadlo, táto, autochtónna, je práve taká potrebná, ako zvyšné dve – teda import nových divadelných snažení, u nás i vo svete prezentovaných predovšetkým na scéne, ktorá si o sebe pestuje predstavu, že je nezávislá, a solídnosť tretej nohy, teda štruktúrované inštitucionalizovaného meštiackeho divadla nachádzajúceho sa v každom župnom meste na Slovensku. S výnimkou Trenčína. Všetky tri prúdy či vplyvy sa navzájom ovplyvňujú, obohacujú a špecificky venujú svojmu divákovi. A to je dobre. Problémy nastávajú až vo chvíli, keď sa začnú krížiť hodnotiace kritériá, ambície a divadelné postupy. Je tu ešte jeden skrývaný, avšak neprehliadnuteľný problém. Občan je súťaživý. Rád vyhráva.

Tradične vnímaný systém podpory divadelnej práce, nepresahujúcej svojím dosahom úzke teritórium svojej bezprostrednej pôsobnosti, sa na Slovensku sústreďuje na festivaly a prehliadky. To by samo osebe nebolo zlé,

skôr naopak. Komplikácia sa skrýva v ich súťažnom charaktere. Na prvý pohľad je to iná téma, no týka sa aj práce herca. Nielen preto, že jediná divadelná cena, ktorú herec na Slovensku môže získať (Dosky – divadelné ocenenia sezóny), je len nereprezentatívna anketa, ktorej význam je skôr marketingovej než teatrologickej povahy, ale hlavne preto, že v konečnom dôsledku sa porovnáva neporovnateľné. Nielenže sa, povedané športovou terminológiou, v jednom ringu stavajú proti sebe mušia a ťažká váha, ale na jednom ihrisku a podľa tých istých pravidiel súťažia hokejisti, tenisti a vodní pólisti odrazu. Vo vzťahu k práci herca či účinkovaniu hráča na javisku tak často dochádza k nenapraviteľným škodám. A trpia nielen tí, ktorých práci sa takto nedostáva uznania odbornej verejnosti, bez ktorej je pokračovať či napredovať naozaj ťažké, ale aj tí, ktorým sa verejného uznania ujde. Súbory a jedinci, ktorí v tejto ankete uspejú, majú občas sklony brať toto ocenenie vážne a považovať ho za vyjadrenie kvality ich práce. Chyba, a veľká.

Herečky a herci sú často totiž oceňovaní za to, čomu ani sami dobre nerozumejú, teda za „herecké výkony“, čo je v konečnom dôsledku prejav neproduktívnej redukcie

vnímania ich práce vo vnímaní hodnotiteľov, pretože skutočnosť – faktická i pocitová – takto oceneného interpreta je taká, že sa považujú za organickú súčasť kompaktné budovaného a na diváka pôsobia v intenzívnej vzájomnej prepojenosti všetkých zložiek inscenácie prezentovaného divadelného tvaru. Cenu za herecký výkon potom tí vnímavejší vnímajú alebo ako „bolestné“ za to, že sa ich súboru a inscenácii neušlo niektoré z významnejších ocenení, alebo, čo je horšie, podľahnú jej čaru, začnú sa vnútorne z divadelného kolektívu vyčleňovať a ďalej to už poznáme – posad' sedliaka na koňa a už ho nedohoníš. Horšie ocenenia, ako sú ceny za herecký výkon, sú už len diplomy za objavnú dramaturgiu. Znevažujú všetkých zainteresovaných.

Situácia, postava, konflikt alebo aspoň rozpor sú základnými identifikátormi divadla v pravom zmysle slova. Sú dramatickému dielu tým, čomu sa v staviteľstve hovorí základné kamene, vo fyzike a chémii pralátky. Ich vzájomnou interakciou vznikajú nekonečné obmeny základných funkčných kompozičných schém, ktoré sa vo chvíli spustenia predstavenia dávajú do pohybu.

Existuje nespočetné množstvo teatrologických materiálov, zaoberajúcich sa upratovaním v histórii a teórii divadla. Aristotelovská antická dráma, stredoveké morality a karnevaly, alžbetínske divadlo, divadelná moderna so svojím bohatým vnútorným členením, postmoderna či dekomponované divadlo, dnes sa hojne zjavuje aj pojem postpostmoderna, teda pomenovanie divadla tvorivých (aj menej tvorivých) návratov do obdobia, keď anarchia a bezbrehé relativizovanie neboli na javisku vítaným hosťom, toto všetko a ešte mnohé iné je zástup pojmov pomáhajúcich uchopiť a pochopiť rôzne podoby toho istého javu – zámerného konania vybraných jedincov, adresovaného iným jedincom s cieľom pobaviť ich za odmenu, zaujať a niekedy aj poučiť. Základnou podobou odmeny je mentálna spoluúčasť diváka na dianí na javisku a potlesk, ktorého mohutnosť sa dá celkom pekne zmerať výškou vstupného, ktoré je divák ochotný pri nasledovnej návšteve divadla zaplatiť.

V tom, čo je v divadle považované za progresívne, či na druhej strane prekonané, je divadlo, rovnako ako všetky oblasti ľudskej činnosti, ovplyvňované trendmi, náladami, túžbami a hlavne sklamaniami celej spoločnosti. Vo svojich jednotlivých prezentáciách, teda v inscenáciách na ne spomína, reflektuje a komentuje ich, vo vzácných prípadoch dokonca predvída.

Nájdu sa aj inscenácie a tvorcovia, ktoré a ktorí mimovoľne sformulovanú nepriamu spoločenskú objednávku programovo ignorujú a usilujú sa o vytvorenie vlastnej reality. Na rozdiel od výtvarného umenia, literatúry, hudby, ale dokonca aj filmu je však divadlo, pokiaľ ide o presahy nad a za rámec (časový a teritoriálny) percepcie, prijímania diela, v nevýhode. Po skončení predstavenia artefakt prestáva jestvovať a hoci je reprízovateľný, platí tu viac než pri ktorejkoľvek inej ľudskej činnosti, že dvakrát do tej istej rieky nenaplačeš. Záznamy inscenácií a podrobné referencie o ich priebehu sú cenné a vítané, samotné predstavenie však nenahradia. Výhodou divadla, má ju ešte hudba a v obmedzenej miere literatúra, je spoločné a interaktívne zdieľanie predstavenia, základnej prezentačnej jednotky divadelnej inscenácie, ktorého spoločenská povaha zážitok jednotlivca umocňuje.

Práve na to, aby bolo možné od divákov žiadať aktívnu a vedomú spoluúčasť na dianí na javisku, je potrebné dať mu šancu orientovať sa v ňom. Divadelné predstavenie sa odohráva v reálnom čase a to so sebou, oproti filmu, literatúre či výtvarnému umeniu, prináša špecifické zadania. Predovšetkým je potrebné uvedomiť si, že ani u poučeného diváka nemožno očakávať, že pôjde inscenácii v ústrety nad rámec toho, čo vidí na javisku. Nakoniec by to ani nebolo férové a užitočné, pretože je to rovnako neželateľný predpoklad ako predstava, že nás na výstave neočarí obraz, ba dokonca ani jeho rám, ale stena, na ktorej visí, že vrcholným zážitkom z čítania románu je jeho nikdy nenapísané pokračovanie.

V divadle sa počíta len to, čo sa udeje na javisku.

Počas predstavenia, samozrejme. A aby sme v zhustenom

dramatickom čase a motivických skratkách mali šancu sa v tom dianí orientovať a postupovať k cieľu v súlade so zámermi tvorcov, je potrebné rešpektovať základné princípy jeho výstavby v reálnom a fyzikálne determinovanom priestore a čase. V úvode tohto textu už zaznelo, že zásady a zákonitosti sú tu na to, aby nám boli nápomocné a je kontraproduktívne priečiť sa im či spochybňovať ich. Produktívna polemika s nimi možná je, no pre občana praktikujúceho živé divadlo má zmysel iba vtedy, ak vďaka nej očakávanie diváka dokážeme prekonať. Lebo nenaplniť jeho očakávanie býva osudným zdrojom sérií nedorozumení, po ktorých sa hladisko od diania na javisku odpojí a začne si hrať vlastné hry na účet tých, ktorí sa na javisku rútia do záhuby. V tomto prípade teda nedorozumeniami reprezentovanými nepochopením, odmietnutím a v konečnom dôsledku nezájmom o dianie v divadelnej sále. Sú to hry, ktoré víťaza nemávajú, preto podme naspäť k tým, v ktorých pravidlá fungujú a slúžia.

Postava, **divadelná postava**, niektorí uprednostňujú kalk charakter, je základným a najnápadnejším nositeľom informácií v divadle. Vystupuje ako objekt aj subjekt, je teda manipulovaná aj manipulujúca. Manipulovaná je tvorcom (dramatik, dramaturg, režisér, iné postavy), manipuluje so seberovnými (iné postavy, ona sama so sebou), ale aj s neseberovnými (publikum, predstava o sebe samej). Práve neadekvátna predstava o sebe je často primárnym zdrojom dramatického napätia či aspoň rozporu vedúceho ku konaniu (verbálne konanie je takisto konanie), ktoré dávajú do pohybu celý divadelný mechanizmus alebo organizmus, vyberme si podľa toho, či sme viac racionálnejšie a intelektuálne založení, alebo nám viac konvenuje intuitívno-emozívne divadlo. Postava, ak má mať právo žiť, potrebuje vnútorné rozpory, témy, ambície, ktoré ju dostávajú do nekomfortného postavenia voči jej okoliu. Postava v takto vychýlenom rozporení, vychýlenom v porovnaní s limitným rovnovážnym, takrečeno homeopatickým stavom, koná alebo nekoná, no rozhodne signalizuje nespokojnosť so stavom, v ktorom sa nachádza.

Postava vstupuje kvôli tomu do interakcie s inými postavami, prítomnými aj neprítomnými (zosnulí predkovia, oficiálna moc, nadprirodzené bytosti, osud, vysnívané a vytúžené postavy...), vŕha ich do emočne a motivicky podmienených vzťahov a ďalej konajú vo vzájomnej prepojenosti. Dôležitá poznámka: dramatická postava často klame, hovorí nie preto, aby nás so svojím uvažovaním oboznámila, ale preto, aby ho zastrela (ostych, strach, zištné motívy, snaha manipulovať, sebaklam...), a práve toto je pre divadlo hotovým požehnaním. Čím väčší je rozpor medzi vysloveným a jeho skrytým významom, tým viac priestoru pre divadelné konanie vzniká. V literatúre sa tomuto fenoménu hovorí priestor za textom alebo čítanie medzi riadkami. V divadle je na opísanie tohto javu obľúbené slovné spojenie druhý či tretí plán. V skutočnosti je práve toto priestor, v ktorom sa režisér či choreograf môžu posunúť od aranžovania a veristickej interpretácie dramatickej literatúry (dráma, scenár, libreto) k divadelnému autorstvu vo vlastnom zmysle slova. V divadelnom koncepte tak vzniká **situácia**,

základný kompozičný, stavebný prvok inscenácie.

Situácia je priestorom na prezentáciu postavy a jej charakterových, tematických a motivických atribútov takrečeno v pohybe, teda v dynamickom stave – smerujúcich z minulosti do budúcnosti, resp. z budúcnosti do minulosti, pričom prítomnosť je tranzitným, nestálym, nedefinitívnym stavom. Konanie postáv v situácii potrebuje byť v rámci zvoleného kódovania zrozumiteľné a uveriteľne zmotívované, senzitivne na konanie iných postáv a vo svojej postave zrozumiteľné a uveriteľné – pre diváka. Dôležitá poznámka: na konci bič plieska a cesta do cieľa býva klukatá, preto je láskavému divákovi potrebné dať najavo, že aj keď momentálne konaniu postavy a vývoju situácie nerozumie, je to prechodný stav a pred záverečnou oponou sa jeho oprávnená snaha porozumieť daniu na javisku satisfakcie dočká.

Vzťahy medzi postavami a ich premenlivosť sú najdynamickejšou, najviac premenlivou zložkou diania v divadle. Ich premena prebieha aj v lineárne plynúcom čase, no najmä v dôsledku konania iných postáv, teda v priestore medzi nimi. Divadlo nie je psychologická poradňa, rozumný tvorca, ktorý má ambície vyladené so svojimi schopnosťami, o vzťahoch zbytočne nehovorí a nenechá o nich hovoriť ani svoje postavy. Túto delikátnu prácu prenechá divákovi. Postará sa však o to, aby divákovi neuniklo, kto koho nenávidí, miluje, kráľuje,

vydiera, hoci ešte včera po ňom túžil, miloval ho, či naopak – nenávidel. Postará sa však predovšetkým o to, aby vzťahy medzi postavami mali svoj vývoj.

Premena vzťahov a jej prekvapivé, no uveriteľné peripetie je totižto jedným z mála rukolapných dôkazov toho, že postavy konajúce na javisku sú plnokrvné, intelektuálne a emočne nepodvyživené bytosti. Niežeby sa v divadle nemohli či nemali vyskytovať hlupáci, kripli, fanfaroni, chrapúni, egomaniaci, jednoducho celý boží zverinec, prezentované bez režijného pokrytectva a autorského alibizmu (jav častý pri prezentovaní ideologicky a nábožensky motivovaných inscenáciách). Naopak, čím je postava neštandardnejšia, tým má vyššiu nosnosť. Láskavý čitateľ už dozaista postrehol, že slovník tohto materiálu má ďaleko od uhladenosti a akademickej neutrálnosti. Taký je však aj jazyk životaschopného divadla. Snaha o sterilnú a opatrničky podmienenú korektnosť jazyka v divadle pôsobí neproduktívne. Ak sa len nestáva zámerom.

Týmto konštatovaním sa po oblúku dostávame opäť k postavám a dovolíme si zdôrazniť, že delikátna povaha divadelnej práce si práve tu, **na teréne uvádzania postavy do vzťahu cez konanie v situácii**, žiada najviac tvorцovej pozornosti. Pri uvádzaní svojich zámerov na javisku musí tvorca postupovať citlivo, no rázne, múdro, no nie priveľmi opatrne, vynaliezavo, no bez

zbytočného exhibicionizmu. Práve tu sa **manipulatívna a nedemokratická podstata práce režiséra** prejavuje v celej svojej nahote. Je to ďalší dôvod, kvôli ktorému je potrebné uvedomiť si mieru (extrémne vysokú) zodpovednosti občana režiséra za dianie na javisku aj za občanov, ktorých doň uvádza.

Hrdosť a pokora divadelného tvorca (namiesto záveru)

Ambície a možnosti divadelného tvorca sme tu načrtli vo veľkej skratke. Ak čitateľa doteraz uvedené nevyľakalo natoľko, aby na divadlo ako na spôsob sebavyjadrenia adresovaného verejnosti, teda nad rámec psychohygieny a terapie, zanevrel, je takýto statočný občan zrelý na to, aby sa po kratšom či dlhšom období priprav mohol pustiť do divadelnej práce. Najlepšie urobí, ak v jej počiatočnej fáze na všetky publikované varovania, odporúčania a dobre mienené rady zabudne, slobodne sa nadýchne, zvedavo rozhliadne v sebe aj vo svojom okolí a začne hľadať témy, problémy v sebe a postoje k nim. Ak po svedomitej a voči sebe samému poctivej úvahe zistí, že ho presahujú, že sa o ne chce podeliť aj so svojim širším okolím (tak kedysi Ľudovít Štúr nazval Mitteleuropu), hor sa do práce. Dobrým dôvodom na založenie divadelného súboru či naskúšanie inscenácie je však aj nuda, pocit osamelosti či snaha zapôsobiť na niektorých jedincov vo svojom okolí, kombinovaná s nedostatkom športovými či spoločensky podmienenými úspechmi podmieneného sebavedomia. Ako zámienka na spustenie procesu s ďalekosiahlymi dôsledkami pre svojich aktérov to stačí. Ak sa k tomu pridá vášň pre zdolávanie neznáma výrazovými prostriedkami a odvaha taká veľká, že prehry a prekážky ju nezdolajú, smelo do práce.

Nestačí to však, ak chceme zažiť aj pocit zadostučinenia, ktorý sa dostaví až vo chvíli, keď naše zámery posúdi divák. Primeranosť zvolených výrazových prostriedkov voči schopnostiam (intelektuálnym, remeselným, technickým, materiálnym...), autenticnosť javiskového prejavu, ako sme o nej už hovorili, uveriteľnosť konania postáv i vyznenia celej produkcie vo vzťahu k tomu, kto ju divákovi prináša, zrozumiteľnosť použitých riešení, motivácií a výrazových prostriedkov, udržateľnosť zvoleného estetického kódu i miery interpretačnej či technickej náročnosti použitých

postupov sú ďalšími dôležitými faktormi, ktorými je potrebné zaoberať sa svedomito, dôkladne a zbytočne nepoľavovať, ak sa nám ich nedarí zvládnuť hneď na prvý pokus. Autor tohto materiálu si pri tejto príležitosti nevie odpustiť spomienky na vlastné začiatky, na prvý pohľad pokročilé, pretože mal už za sebou tri či štyri inscenácie s priaznivým ohlasom publika, prezentované na pôde festivalu študentského divadla – na Akademickom Prešove. Na premiéru inscenácie rozmarne a prostoducho nazvanej *Pako v saku, javisková feéria v sedemnástich obrazoch* sme pozvali kamarátov divadelníkov z Partizánskeho. Bol medzi nimi aj Peter Hodál, občan divadelník vzácné bystrý, vnímavý a pozorný. Celé to bolo mizerné, ale najviac ma dožralo, že si sľuboval sedemnást obrazov a bolo ich len štrnásť, povedal mi tento kolega a priateľ po predstavení. Stalo sa to v roku 1992. Červenám sa dodnes.

Dávnú spomienku na vlastné chyby na tomto mieste uvádzam len preto, že sa vo mne nakopil pocit, že som v tomto materiáli vymenoval iba problémy, ktoré občana praktizujúceho divadlo čakajú. Nie, divadlo – to nie sú len problémy. Ale bez ich zvládnutia sa radosť z neho nedostaví. Nevieť, či toto konštatovanie vyznieva povzbudivo, no rozhodne bolo tak myslené. Vášň, odvaha, vynaliezavosť a spoločensky príťažlivý, ak už nie významný cieľ, to je základná výbava občana, ktorý sa chce pustiť do prípravy inscenácie. Všetko sú to naozaj rýdže občianske cnosti. Toľko na vysvetlenie frekventovaného pojmu občan.

Predtým, než sa autor tohto materiálu uchýli k nevyhnutne patetizujúcemu záveru, považuje za dôležité ešte raz zdôrazniť úlohu, podiel diváka pri završení zmyslu inscenácie. Robí tak, vychádzajúc zo všetkých svojich doterajších skúseností, navyše opierajúc sa o authority, ktoré mu boli výdatne nápomocné pri jeho dlhoročnej divadelnej práci, je totiž presvedčený, že strojom zmyslu divadelnej inscenácie je, tak ako aj pri iných estetizovaných komunikátoch oslovujúcich verejnosť, až verejnosť samotná. Teda v našom prípade adresát nášho úsilia. A keďže ten sa dostáva k nášmu divadelnému snaženiu ako posledný (spomedzi tvorcov a spolutvorcov), je len logické, že všetko naše snaženie je potrebné podriaďiť tomu, aby sme mu dali šancu „naskočiť“ či inak sa pridať. Aby sme mohli

ZOZNAM ODPORÚČANEJ LITERATÚRY

- Adorno, Theodor W.: *Estetická teorie*, Panglos, Praha, 1997
 Barthes, Roland: *Kritika a pravda*, Dauphin, Praha, 1997
 Brockett, Oscar G.: *Dějiny divadla*, NLN, Praha, 1999
 Caillois, Roger: *Hry a lidé*, Nakladatelství Studia Ypsilon, Praha, 1998
 Foucault, Michel: *Dějiny šilenství*, NLN, Praha, 1994
 Foucault, Michel: *DISKURS, AUTOR, GENEALOGIE*, Svoboda, Praha, 1994
 Foucault, Michel: *Dozerať a trestať*, Kalligram, Bratislava, 2000
 Gombrowicz, Witold: *TESTAMENT. Rozmowy z Dominique de*

- Roux, Wydawnictwo Literackie, Kraków, 1996
 Hořínek, Zdeněk: *Divadlo mezi modernou a postmodernou*, Nakladatelství Studia Ypsilon, Praha, 1998
 Just, Vladimír: *Proměny malých scén*, Mladá fronta, Praha, 1984
 Lavřík, Silvester: *Režijné postupy v autorskom divadle*, VŠMU, Bratislava, 2000
 Leonardo da Vinci: *Nápady*, Odeon, Praha, 1982
 Kierkegaard, Søren: *Filosofické droby*, VOTOBIA, Olomouc, 1997
 Kantor, Tadeusz: *Lekcje Mediolańskie*, Cricoteka, Krakow, 1991
 Lyotard, Jean-François: *O postmodernismu*, FILOSOFIA, Praha, 1993
 Styan, J. L.: *Černá komedie*, Orbis, Praha, 1967

spolu a v reálnom čase zažiť to, čomu herci vo svojich memoároch na sklonku kariéry a pri nespočetných rozhovoroch pre módniky a klebetníky tak radi hovoria „zázrak divadla“.

Nejdem tu cynicky zhadzovať ich rozčítané vyznania, ani sa nemienim stavať mimo tohto krehkého a bez pátosu ťažko odkomunikovateľného fenoménu, ktorým divadlo nesporne je. No opäť si pripomeňme, že je to naozaj len a len divák, kto o našom snažení vydá svedectvo. Nech je tým divákom ktokoľvek – kamarát, sused, okresný metodik, uznávaný kritik, festivalový dramaturg či náhodný okoloidúci –, je to on, kto rozhoduje o bytí a nebytí divadla. Len on má moc poskytnúť nám tvorcom pocit zadosťučinenia. Neznamená to však, že sa mu budeme chcieť zapáčiť za každú cenu. Divadelnému tvorcovi, ktorý sám sebe v motívoch svojho konania neklame, to nedovolí sebaúcta.

Veselých nás nedostanú a smutní sa nedáme, povedal som si odvtedy, čo som prvý raz stál na javisku či sedel v prítomí sály rozptyľovanom len slabou režisérskou lampou a silným jasom portálu nespočetne veľakrát. Spolu s priateľmi, kolegami a dnes už aj konkurentmi sme uviedli desiatky inscenácií. Na autentickosť, presvedčivosť, zrozumiteľnosť, uveriteľnosť a elementárnu prítlačivosť svojich inscenácií sme nerezignovali. Robíme divadlo

s tými, s ktorými ho robiť chceme, a také, aké nás spoločne baví. Snažíme sa o angažovanú výpoveď, moralizovaniu sa vyhýbame ako čert krížu. Nie vždy sa nám to podarí, ale čo už. Kto raz vojde do divadla zadným vchodom...

TEXTY K FOTO:

1. Silvester Lavrík: Zátisie s matkou, Bánovské Pokútne Divadlo Bánovce nad Bebravou, 1997, réžia: Silvester Lavrík. Foto: Filip Lašut
2. David Harrower: Nože v sliepkach, Slovenské národné divadlo Bratislava, 2002, preklad a réžia: Silvester Lavrík. Foto: Jana Nemčoková, záber zo skúšky
3. Silvester Lavrík: Zátisie s matkou, Divadlo Damián Bratislava, 2000, réžia: Silvester Lavrík. Foto: Martin Tiso
4. Silvester Lavrík: Utrpení knížete Sternenhocha, Divadelní scéna Aréna Ostrava, 2000, réžia: Silvester Lavrík. Foto: Petr Vraj
5. Silvester Lavrík, Bathory. Komorné divadlo Martin, 1990, réžia: Silvester Lavrík. Foto: Matúš Olha

O autorovi

Silvester Lavrík

Dramatik, režisér, prozaik, publicista a pedagóg. Pracoval ako učiteľ, kreatívny riaditeľ reklamnej agentúry, v rokoch 2000 – 2003 bol umeleckým šéfom Mestského divadla v Zlíne. Dlhodobo spolupracuje so Slovenským rozhlasom a Slovenskou televíziou. V súčasnosti vedie na Divadelnej fakulte VŠMU seminár Autorské divadlo.

Napísal viac než tri desiatky divadelných hier (*Katarína* 2005, *Posledný letný deň* 2006, *Tichý dom* 2007, *Jurgova Hana*, 2008, *Klietka z červeného zlata*/

Redgold Cage 2010, *Ako naučiť meštianskeho psa poslušnosti*/A polgári kutya nevelése 2011, *Bartók a drevený princ* 2014, *Zlaté vajco* 2016...). Ako režisér a dramatik spolupracoval so SND, Divadlom SNP Martin, Trnavským divadlom, bratislavským Divadlom Astorka Korzo '90, Bábkovým divadlom na Rázcestí Banská Bystrica, Divadlom Aréna Ostrava (CZ), Jihočeským divadlom České Budějovice (CZ) aj s Theatre LaMaMa New York (USA) a predovšetkým s BáPoDi (Bánovské pokútne divadlo). Za svoje hry opakovane získal *Cenu Alfréda Radoka* aj ocenenie *Tvorivý čin roka MK SR*.

Knižne mu vyšli tituly *Allegro barbaro* (LCA 2002), *Zlodeji* (LCA 2005), *Perokresba* (LCA 2006), monodráma *Villa Lola* (LCA 2004), antológia dramatických textov *Hry* (Divadelný ústav 2007), román *Zu* (Kalligram 2011) a román v poviedkach *Naivné modlitby* (Kalligram 2013). Jeho najnovším prozaickým dielom je historický román *Nedelné šachy s Tisom* (Dixit 2016).

Pre deti píše, ilustruje a režiruje pod menom Hana Naglik. Prvá časť trilógie o Ester (*Ester a Albatros*, Jaga 2004) bola ocenená ako Nakrajšia kniha roka 2004, dramatizovaná a uvedená v Bratislavskom bábkovom divadle (2013), ilustrácie vystavoval na BIB 2005 a v Oravskej galérii.

Jeho knihy, poviedky a hry vyšli v prekladoch do angličtiny, francúzštiny, nemčiny, ruštiny, maďarčiny, češtiny, poľštiny, slovinčiny, holandčiny a moldavčiny.

UŽ VYŠLO:

METODICKÉ LISTY

Základné postupy pri nakrúcaní neprofesionálnych filmov

UČO: MIRA TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

1/2014

METODICKÉ LISTY

My sme mali muzikanti, my budeme pekne hrať!

Kriektorstvo učárkou práce s detičkami a mládežníckymi ľudovými hudbami

UČO: MIRA TONKO LUDOVÍKOVÁ, PHOT. T. TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

2/2014

METODICKÉ LISTY

Tvorivé písanie

UČO: PHOT. MARIANA KAMETAR

3/2014

METODICKÉ LISTY

Výtvarné umenie ako inšpirácia pre tvorbu detí

UČO: MIRA TONKO LUDOVÍKOVÁ, PHOT. T. TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

4/2014

METODICKÉ LISTY

Vstupujeme do sveta zvuku, otvárame uši, myslie i srdcia

UČO: TONKO LUDOVÍKOVÁ, PHOT. T. TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

1/2015

METODICKÉ LISTY

Hodnotenie zamestnancov: merať sa dá všetko okrem chaosu

UČO: PHOT. MARIANA KAMETAR, PHOT. T. TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

2/2015

METODICKÉ LISTY

Hlasová rozcvička nielen pre najmenších

UČO: PHOT. MARIANA KAMETAR, PHOT. T. TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

3/2015

METODICKÉ LISTY

Škola hrou

UČO: PHOT. MARIANA KAMETAR, PHOT. T. TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

4/2015

METODICKÉ LISTY

Ako sa stať dobrým moderátorom

UČO: PHOT. MARIANA KAMETAR, PHOT. T. TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

1/2016

METODICKÉ LISTY

Krajina a príroda a jej fotografovanie

UČO: PHOT. MARIANA KAMETAR, PHOT. T. TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

2/2016

METODICKÉ LISTY

Hra s hudbou

UČO: PHOT. MARIANA KAMETAR, PHOT. T. TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

3/2016

METODICKÉ LISTY

Životaschopné divadlo – koncept pre 21. storočie

Metodický materiál pre tvorcu žijú divadelnej kultúry

UČO: PHOT. MARIANA KAMETAR, PHOT. T. TONKO LUDOVÍKOVÁ, ARIKA

4/2016

Fenomén kultúrnych podujatí

Základná teoretická výbava pre manažérov podujatí a kultúrnych pracovníkov

TEXT: Mgr. ANNA ŠIMONČIOVÁ, PhD. ■ FOTO: MARTIN HESKO

V súčasnej kreatívnej spoločnosti zaznamenávame kvantitatívny rozmach podujatí a zvyšovanie ich významu. V tejto súvislosti vyvstáva potreba vymedzenia základných pojmov pre kultúrnych pracovníkov. Problematike sa venuje nasledujúci článok, ktorý kladie dôraz na kultúrne slávnosti vyznačujúce sa primárne socio-kultúrnymi cieľmi. Okrem základných termínov v ňom ozrejmujeme jednotlivé úrovne podujatí. Špeciálna pozornosť je venovaná vplyvom – podujatia sú predstavené ako nástroj na dosiahnutie želaných účinkov. O nutnosti zhodnocovania efektov ako základu úspechu pri zabezpečovaní zdrojov z rôznych grantov a od sponzorov nás presvedčila vlastná prax z organizácie festivalu neziskového sektora. Dnes, keď sa kultúrne slávnosti ocitajú na jednom trhu s letnými, komerčne orientovanými festivalmi a ďalšími produktmi komerčného sektora, sa potreba vedeckého zhodnocovania vplyvov javí ešte naliehavšia. Preto schopnosť zhodnocovania efektov chápeme ako základnú výbavu festivalového manažéra. Príspevok nadväzuje na doktorandský výskum efektov kultúrnych podujatí, ktorý bol realizovaný na príklade Folklórneho festivalu Východná. (1)

Podujatia vo forme sviatkov a slávností súvisia s ľudskou spoločnosťou od nepamäti. Možno ich odvodiť od prirodzenej potreby človeka sláviť alebo zdôrazniť významné momenty v živote spoločenstva, prírody, jednotlivca a odlišiť ich od každodennosti. V priebehu historického vývoja nastala premena z prvých slávností do dnešnej podoby vysoko organizovaných, inštitucionalizovaných a komodifikovaných udalostí. Schopnosť poskytnúť koncentrovaný jedinečný zážitok podmienil rozmach podujatí v nových ekonomických systémoch v druhej polovici 20. storočia.

Podľa International Festivals and Events Association sa dnes v celosvetovom meradle uskutočňuje viac ako 4,5 milióna podujatí ročne. Narastajúcim dosahom je priamoúmerná potreba vedeckého skúmania a usmerňovania efektov. V zahraničnej odbornej verejnosti možno pozorovať tendencie

smerujúce ku komplexnému štúdiu. V domácom prostredí prevažujú práce riešiace tento fenomén skôr z pohľadu príbuzných odborov. Komplexný prístup u nás zatiaľ abscentuje. Rozkol možno badať medzi ekonomickými a kultúrnymi smermi, ako i v akademickej a praktickej oblasti. Predovšetkým podnikateľská sféra, reprezentovaná eventovými agentúrami, často rozvíja bez rozmyslu teóriu eventov, kreatívnej ekonomiky a eventového priemyslu. Tak vyplňa mylnými informáciami štrbiny vytvorené absenciou jednotného štúdia.

ZÁKLADNÁ TERMINOLÓGIA

Podujatie ≠ event

S ohľadom na organizovanosť viažucu sa na podujatia vylučujeme ich stotožňovanie s anglickým termínom „event“, ktorý označuje nielen organizovanú, ale i spontánnu udalosť. Termín „event“ (z angl. „event“ = udalosť) v tomto kontexte

predstavuje nadradený termín. Užšie použitie termínu sa vzťahuje na eventy ako produkty eventového marketingu.

Podujatie = organizované podujatie

Termín „podujatie“ a „organizované podujatie“ stotožňujeme na základe definície výkladového slovníka slovenského jazyka, ktorý podujatím označuje „jednorazovú organizovanú činnosť“. V praxi odporúčame používať termín „podujatie“ (bez prívlastku organizované), čo je z lingvistického hľadiska správnejšie. Zároveň sa dištancujeme od chápania podujatí ako jednorazovej činnosti, keďže tento definčný atribút vylučuje pomerne intenzívne zastúpené podujatia periodického charakteru.

Nesúlad v organizovaných podujatiach (= special event) v oblasti cestovného ruchu

Terminologické nepresnosti sa objavujú pri definícii special

event v oblasti cestovného ruchu (t. j. definícia special events ako organizovaných podujatí podľa M. Gúčika). Autor vychádza z teórie Donalda Getza, zakladateľa štúdií podujatí, pričom pôvodný termín „special event“ nahrádza slovenským ekvivalentom „organizované podujatie“. Rozumie ním „cieľavedome vytvorenú alebo náhodnú udalosť pretransformovanú do produktu cestovného ruchu“. Definícia ďalej vyčleňuje zo skupiny podujatí tie, ktoré nemajú podobu produktu cestovného ruchu. Nejasný je i dôvod začlenenia náhodných udalostí medzi (organizované) podujatia, keďže organizovanosť sa vylučuje s náhodným charakterom.

Marketingový event a eventový marketing

V dennej praxi sa azda najčastejšie stretávame so zamieňaním termínov „eventový marketing“ a „marketing eventov“ a následného „(marketingový) event“ a „(special) event“. Zatiaľ čo marketingový event chápeme ako výstup eventového marketingu, podujatie (special event) sleduje vlastné špecifické ciele, smerované k naplneniu vlastných hodnôt. Ďalší odvodený termín „eventový marketing“, komunikačný nástroj podnikov, predstavuje „proces, ktorý zahŕňa cieľavedomé a systematické plánovanie, koncepcnú a organizovanú prípravu, realizáciu, ako aj dodatočnú úpravu eventov v rámci komunikačnej politiky firiem“. Jeho primárnym záujmom sú marketingové záujmy podniku. Termín „marketing eventov“ (správnejšie marketing podujatí) ako podporný mechanizmus podujatia vedie k rozpoznaní a prispôbeniu potrebám potenciálneho návštevníka, a tak k naplneniu cieľov podujatia.

Verejné podujatie

Slovenská legislatíva prináša do terminológie podujatí ďalší termín, a to „verejné podujatie.“ Za verejné podujatie sa potom označuje „akékoľvek predvedenie/vykonanie diela na mieste, kde je alebo môže byť prítomná verejnosť, alebo na mieste, ktoré síce nie je prístupné verejnosti,

ale kde je prítomné podstatné množstvo osôb mimo bežného rodinného kruhu a kruhu najbližších osobných známych“. Na usporiadateľov verejných podujatí sa následne vzťahujú práva a povinnosti vymedzené zákonom o verejných kultúrnych podujatiach č. 96/1991 Zbierky zákonov, zákonom o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí č. 479/2008 Zbierky zákonov, zákonom o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) č. 618/2003 Zbierky zákonov a i. Menované legislatívne dokumenty vymedzujú oznamovaciu povinnosť a ďalšie práva a povinnosti autorskoprávneho, bezpečnostného, daňového, zdravotno-hygienického, požiarného charakteru.

Special event (vlastné definovanie)

V roku 1955 zábavný park Disneyland zaviedol termín „special event“ na označenie akcií, ktoré poskytujú jedinečný zážitok. (2) To odráža vývoj spoločnosti a premenu podujatí na zážitkový produkt. Prívlastok „special“ (z angl., jedinečný, výnimočný) je priradený takým podujatiam, ktoré poskytujú jedinečný a nezabudnuteľný zážitok za hranicami bežného stereotypu,

čo sa významne prejavuje na úrovni dizajnu. Za ďalšie črty special events boli určené: rituálny charakter, pominuteľnosť a nízka periodicitá, kolektívnosť, vyvolanie reťazca efektov, vysoká forma organizovanosti a inštitucionalizácia, komodifikácia. (3)

Schéma 1 Definičné vlastnosti special event
Zdroj: ŠIMONČIČOVÁ, A. (2014)

KLASIFIKÁCIA PODUJATÍ

S nejasnosťami sa stretávame často i pri klasifikácii podujatí. Tie vznikajú v súvislosti so širokým spektrom rôznych druhov, foriem, kategórií. Ako kritériá vystupujú viaceré ukazovatele:

- veľkosť podujatia a intenzita efektov (členenie na základe ukazovateľov návštevnosti, mediálneho dosahu, intenzity účinkov, formy a výšky

KULTÚRNE	KONGRESOVÉ	ŠPORTOVÉ
Slávnosti *festivity, *karnevaly, *religiózne podujatia, *spomienkové slávnosti	Obchodné *veľtrhy, *výstavy, *obchodné stretnutia	amatérske/profesionálne *športy a hry pre zábavu
Politické a štátne *podujatia predstaviteľov krajiny, politické summity a stretnutia, *návštevy významných politikov a osobností	Náučné a vedecké *konferencie, *semináre, *sympóziá	SÚKROMNÉ *svadby, *večierky, *iné spoločenské udalosti
Podujatia zábavy a umenia *koncerty, *odovzdávanie ocenení		

Tabuľka 1 Typológia special events
Zdroj: spracované podľa GETZ. D. Event Tourism. Definition, Evolution and Research. In Tourism management, s. 404.

- finančnej podpory, pomeru prenocovaní návštevníkov, pomeru návštevníkov k obyvateľom, základné členenie podľa intenzity efektov: mega events, regionálne a lokálne podujatia);
- **obsahové zameranie** (vymedzenie kategórií podujatí: kultúrne, športové, kongresové, súkromné);
 - **periodicita konania** (napr. jednorazové/pravidelné podujatia, ktoré sa konajú v rôznych časových intervaloch: ročne, bienále, trienále, quadriennale);
 - **pokrytia cieľových skupín** (napr. podujatia pre deti, mladých, seniorov, rodiny s deťmi, obyvateľov regiónu, verejné/súkromné);
 - **dĺžky trvania** (niekoľkohodinové podujatie až podujatia dlhodobého charakteru, napr. kultúrna jar/leto/jeseň, ročné projekty typu Európske hlavné mesto kultúry).

ŠPECIFICKÉ DRUHY A FORMY PODUJATÍ VO SFÉRE KULTÚRY

Kultúrne podujatia

Vo všeobecnosti sú kultúrne podujatia vytvárané s primárnym socio-kultúrnym účelom. Vo vzťahu k návštevníkom uspokojujú ich duchovné potreby a sú zdrojom významných socio-kultúrnych dôsledkov. Predstavujú nástroj zachovania, rozvoja a ochrany kultúry a jej špecifických častí, čomu sa na úrovni dizajnu podriaďujú cieľným výberom zapájaných hodnôt.

Kultúrne slávnosti

Sú nositeľmi najvýznamnejších účinkov pre kultúrne prostredie a najmä kultúrne dedičstvo. Komerčné ciele by mali byť pri nich druhotné. Ich poslaním je oslava hodnotných prvkov spôsobu života spoločnosti.

Hallmarkové podujatia

Hallmarkové podujatia (z angl. hallmark event) sú podujatia s rovnakým miestom konania, ktoré sa vyznačujú mimoriadnym

významom v krajine a prestížnym charakterom (z angl. „hallmark“ = punc, charakteristická črta). Viazu na seba mediálnu pozornosť na celoštátnej alebo svetovej úrovni a pre miesto konania sa stávajú jedným z určujúcich faktorov, pričom dochádza k ich stotožneniu s miestom konania.

Ako príklad uveďme Folklórny festival Východná, ktorý sa stal pre obec Východná najpríznačnejším atribútom. Dokonca ho možno označiť za synonymum obce (teda skrátené označenie festivalu „Východná“ = názov obce Východná). Jav stotožňovania súvisí s „halo efektom“, keď sú vlastnosti časti celku prisudzované celému komplexu. Ten znásobuje propagácia podujatia, ktorá prezentuje miesto konania ako časť produktu festivalu. Folklórny festival Východná podporuje obraz o obci ako o mieste so zachovanou tradičnou kultúrou. Podobne sa obec opiera o obraz dediny ako „miesta s bohatou, rôznorodou kultúrou, dediny pod Kriváňom“ v marketingovej komunikácii, napríklad oficiálny slogan obce „V srdci slovenského folklóru.“

Popri Folklórnom festivale Východná sú ďalšími príkladmi hallmarkových podujatí: Medzinárodný festival Divadelná Nitra, Medzinárodný folklórny festival MYJAVA, Medzinárodný filmový festival Karlove Vary, Pražské Quadriennale.

Festivály

Najrozšírenejšou i najobľúbenejšou formou podujatí sú dnes festivaly. Ide o slávnosti so širokou ponukou aktivít, odohrávajúce sa zväčša viac dní a vyznačujúce sa rozvetvenou programovou štruktúrou. Na úrovni manažmentu na seba následne viažu vyspelé formy riadenia.

Festival možno vymedziť ako „periodicky opakovanú, spoločenskú príležitosť, na ktorej sa prostredníctvom rôznorodých foriem a radu udalostí/javov zúčastňujú priamo alebo nepriamo a v rôznej intenzite členovia spoločnosti zjednotení na základe etnických,

jazykových, náboženských, historických faktorov a zdieľajúci spoločný pohľad na svet. Následne sú spoločenská funkcia a symbolický význam festivalu úzko späté s komplexom verejne prijímaných hodnôt, ktoré spoločnosť považuje za základné pre ich idey, poznatky, názory, identitu, kontinuitu kultúry a prežitie a sú v konečnom dôsledku tým, čo festival oslavuje.“

Podľa zamerania možno rozlíšiť festivaly: folklórne, divadelné, filmové, hudobné a i. Väčšina z nich sa vyznačuje multimúžickým charakterom.

Pozornosť obráťme k primárne divadelnému podujatiu Medzinárodnému festivalu Divadelná Nitra. Jeho programová štruktúra poskytuje podujatia nielen divadelného zamerania, ale prechádza i do ďalších oblastí umenia (napr. premietanie filmov, koncerty, výstavy výtvarného umenia). S podobnou tendenciou sa stretávame i pri folklórnych festivaloch, ktoré nie sú len „formou prehliadok scénickej práce folklórnych kolektívov“, ale dopĺňa ich mnoho aktivít za hranicami folklóru. Dôkazom je opäť i rôznorodý program najväčšieho sviatku folklóru.

Úrovně podujatí

Na podujatí možno vyčleniť tri úrovne, a to: eventový dizajn, eventový manažment a oblasť efektov/vplyvov. (Schéma 2)

Schéma 2 Úrovně podujatí

Zdroj: vlastné spracovanie (2015)

Dizajn podujatí (event design) zahŕňa všetky činnosti a procesy využívajúce kreatívne postupy, ktoré

Pri príprave podujatia si treba stanoviť cieľové skupiny, ktoré majú vo vzťahu k podujatiu spoločné potreby a charakteristiky.

dávajú podujatiu konečný charakter, využívajúc hmotné i nehmotné prvky s úmyslom zabezpečenia želaných účinkov. Nie je ho možné chápať len v rovine výtvarného vizuálu, ale ide o tvorbu komplexného charakteru podujatia. Vytvára monolitný celok, príznačný a unikátny pre dané podujatie. Možno ho označiť za širšiu oblasť dramaturgie podujatí. V tejto rovine predstavujú podujatia umelecké dielo, t. j. umelecký výtvor, festival ako umelecké dielo a výsledok cieľavedomej kreatívnej činnosti umelca (tvorcu), ktorý doň zapája svoje pohľady, názory a je výsledkom jeho fantázie, predstavivosti.

Tvorí ho: tematizácia a programovanie, umiestnenie, priestorové riešenie, úprava priestorov a služby. Základné princípy sú vyjadrené v **cieľoch a poslaniach**. Cieľmi podujatia rozumieme stav, hodnotu, situáciu alebo zmenu, ktorú chceme dosiahnuť realizáciou. Ciele sa primárne odrážajú v plánovaní

a následne prenikajú do fázy realizácie. Sú základom eventového manažmentu i dizajnu. Cieľové skupiny chápeme ako segment potenciálnych návštevníkov so spoločnými charakteristikami, potrebami a vzťahom k podujatiu. Na základe výberu primárnych cieľových skupín nastáva prispôbenie podujatia. **Tematizácia** predstavuje dôležitý krok v dizajne, ktorého výsledkom je stanovenie témy. Téma podujatia ako podtitul, základný motív „prepája diela vybrané do programu a je impulzom k tvorbe nových programov určených pre festival“. V duchu jednotného dizajnu sú jej prispôbené i jeho ďalšie elementy. Tému podujatia definujeme ako „zjednocujúcu myšlienku alebo koncept, ktorý sa stáva opodstatnením podujatia alebo je dôvodom osláv či pripomenutia.“ Pri pohľade na vývoj obyčajovej tradície možno tému stotožniť s hlavným atribútom sviatkov, motívom slávania

a pripomenutia. V jednotlivých rokoch dochádza k špecifikácii ročníkových tém. **Programovanie** je proces „rozvrhnutia aktivít pre účastníkov podujatia“, ktorý vedie k tvorbe komplexného programu festivalu, aktivít a služieb s časovým harmonogramom, pričom sú zohľadňované hodnoty a ciele podujatia. Ako čiastkové výsledky programovania možno chápať predovšetkým produkcie, t. j. predstavenia, ktoré sa spájajú do programu festivalu a tvoria s ním jeden celok. Program sa stáva hlavným dôvodom účasti na festivale. Ďalšie **služby** (napr. stravovacie služby, komerčný predaj v stánkoch) chápeme ako podporné mechanizmy, plnia úlohu infraštruktúry vo vzťahu k návštevníkom a nie sú dôvodom organizácie ani účasti na podujatí. Ďalšími oblasťami dizajnu je **lokalizácia, priestorové riešenie a úprava priestorov**.

Pri tvorbe podujatia zohráva

Aj pri marketingu kultúrnych podujatí sa treba prispôsobiť potrebám potencionalneho návštevníka adekvátnou ponukou programu a služieb.

hlavnú úlohu programová alebo dramaturgická rada. Tvorcovia musia mať na zreteli, že netvoria len sled folklórnych, divadelných, filmových predstavení a koncertov, ale majú sa snažiť o jednotný a špecifický dizajn. Ich úlohou je komplexnosť a prepojenosť jednotlivých zložiek a schopnosť vytvoriť jednotnú slávnosť kultúry. Plánovaný dizajn podujatia dotvárajú voľné, spontánne prejavy slávania u účastníkov, ktoré podporujú charakter podujatia ako sviatku.

Na eventový dizajn nadväzuje **manažment podujatia** (*event management*), aplikovaná oblasť štúdia a praxe, komplexný systém zastrešujúci všetky činnosti a procesy plánovania, tvorby a realizácie podujatí. S ohľadom na časovú ohraničenosť a nižšiu periodicitu tvorí druh projektového manažmentu. Tvoria ho procesy riadenia, analýzy, komunikácie, rozhodovania, časového

harmonogramu a analýza rizika. Základné princípy manažmentu podujatí znázorňuje model EMBOK (*Event Management Body of Knowledge*). Špecifickú oblasť eventového manažmentu predstavuje **eventový marketing** (*event marketing/marketing of event*). Podobne ako je to pri marketingu iných tovarov a služieb, marketing podujatí je proces smerujúci k rozpoznaní a prispôbeniu potrebám potenciálneho návštevníka a k naplneniu cieľov podujatia za využitia nástrojov marketingového mixu, sledujúcich tvorbu komplexného zážitku. Manažment podujatia vykonáva organizačný tím. Úloha jeho členov je zabezpečiť realizáciu podujatia v intenciách plánovaného dizajnu a dosiahnutie stanovených cieľov. Tu je dôležitá obojsmerná spolupráca s dramaturgickou radou v snahe o jednoliatosť a autenticnosť podujatia a na druhej strane

s ohľadom na realizovateľnosť podujatia.

Podujatia ako zdroj efektov

Vplyvy podujatí majú charakter priamych, ale i sprostredkovaných efektov, ktoré sa prejavujú v socio-kultúrnom, socio-ekonomickom a environmentálnom prostredí. Tu pôsobia vo vzájomnej podmienenosti – v cykle efektov. Tak ako sme načrtli pri úrovniach podujatí, podujatie nie je „vytvárané samo pre seba“, ale jeho zmyslom je naplnenie určitých cieľov a dosiahnutie efektov. Tomu by mali byť v optimálnom prípade podriadené všetky jeho úrovne. (Schéma 2) V prípade absolvovaného výskumu sme dokázali, že základné koncepčné zábery podujatia majú vplyv na charakter nielen riadených efektov, ale i tých voľných, spontánne vyvolaných.

Vplyvy podujatí možno sledovať:

- **u jednotlivcov** (napr. duchovný rozvoj človeka, šírenie vzdelanosti,

Príkladom vplyvu festivalu na rozvoj kultúry v mieste konania je aj snaha o revitalizáciu kultúrneho dedičstva z dlhodobého hľadiska. V prípade Východnej je to napríklad obnova tkania v obci.

aktívne trávenie voľného času, poskytnutie zamestnania);

- **v organizáciách** (napr. čerpanie služieb a poskytnutie priestoru na prezentáciu, rozvoj spolupráce);
- **v prostredí** (rozvoj, ochrana a zachovanie kultúrneho prostredia).

Najvyššia intenzita efektov plynie pre miesto konania, v ktorom dochádza k najintenzívnejšiemu príjmu/odovzdaniu hodnôt a sú v ňom čerpané služby a produkty súvisiace s realizáciou podujatia a ďalšími aktivitami.

Oblasti vplyvov

Socio-kultúrne vplyvy sú charakteristické náročnosťou procesu zhodnocovania, keďže ide často o nemerateľné alebo zložito merateľné parametre. Predstavujú zásahy podujatia do spôsobu života v mieste konania, kultúrneho dedičstva a miestnej identity. Môžu byť sledované v krátkodobom (počas konania podujatia) alebo dlhodobom horizonte. Ich základom je využitie kultúrneho dedičstva (príp. oblastí umenia) počas festivalu na úrovni jeho dizajnu. Pri Folklórnom festivale Východná sme takéto využitie sledovali i na voľnej úrovni slávenia (sviačková úprava obydla, predvádzanie kultúrneho dedičstva

v živých ukážkach, sviatočné stravovanie a odievanie).

Z dlhodobých účinkov podujatí považujeme za najvýznamnejšie:

- **podporu kultúrnej identity a spolupatričnosti v mieste konania;**
- **vytváranie a podporu sociálnych kontaktov, zabezpečovanie sociálnej interakcie;**
- **rozvoj kultúry v mieste konania, stimuláciu ďalšej kultúrnej produkcie a revitalizáciu tradícií.** Ako príklad spomeňme pozorovanú snahu o revitalizáciu východnianskeho kultúrneho dedičstva z dlhodobého hľadiska (obnova tkania v obci, realizácia podujatí využívajúcich miestne kultúrne dedičstvo – OZ Dobrá Východná);
- **aktivizáciu organizácií a jednotlivcov, podporu ich „sebavedomia“ poskytnutím priestoru, pôsobenie ako inšpiratívny zdroj pre kultúrnych tvorcov, ekonomickú podporu kultúrnej činnosti;**
- **podporu kultúrnej infraštruktúry** (napr. vybudovanie amfiteátrův a iných priestorov využívaných na ďalšie aktivity) a poskytovanie zdrojov na kultúrnu činnosť;
- **poukazovanie na zmysel**

podujatia ako nástroja na dosiahnutie efektov a oboznamovanie s princípmi vyspelého manažmentu a tvorby podujatí, aplikovateľnými v kultúrnom manažmente;

- **vplyvy na systémy kultúrneho dedičstva** (napr. začleňovanie podujatia medzi miestne hodnoty kultúrneho dedičstva, šírenie hodnôt z vonkajšieho prostredia) a **vyvolanie dôležitých kultúrnych procesov;**
- **uvedomenie a zvyšovanie hodnoty/významu kultúry.** Ako dôležité indikátory hodnoty vystupujú: záujem médií, prítomnosť turistov, prestíž podujatia. V súvislosti s „halo efektom“ si aj v prípade Folklórneho festivalu Východná domáci asociujú vysoký záujem turistov a médií o FFV so záujmom o vlastnú kultúru Východnej.

Socio-ekonomické vplyvy:

V zahraničnej praxi sú používané analýzy socio-ekonomických vplyvov podujatí v rozhodovaní o pridelení podpory zo štátnych zdrojov. Ako dôležité ukazovatele v nich figurujú príjmy pre organizátorov, príjmy pre podpornú infraštruktúru (napr. ubytovacie a stravovacie zariadenia), využitie súvisiacich služieb, vplyv

na hrubý domáci produkt, vplyv na rast zamestnanosti, marketingové efekty. Základným kvantitatívnym parametrom je návštevnosť. Odrazom ekonomického potenciálu podujatí a ich narastajúceho významu pre štátnu ekonomiku je formovanie eventového priemyslu (*event industry*).

Špecifickú oblasť efektov predstavujú **efekty v cestovnom ruchu**. Preň predstavujú najrýchlejšie sa rozvíjajúcu formu primárnej ponuky. Pritom treba upozorniť na skutočnosť, že na rozdiel od iných zložiek primárnej ponuky turizmu nie sú viazané na už existujúce kultúrne alebo prírodné zdroje. Ďalšiu skupinu efektov tvoria **marketingové efekty**, ako napr.: propagácia miesta konania a zabezpečenie mediálnej pozornosti, budovanie imidžu destinácie. Podujatia prinášajú pozornosť nielen samotnému podujatiu, ale i miestu konania. Na skutočnosť, že „imidž vytvorený podujatiami dominuje ostatným znakom pri identifikácii s miestom“, poukázali už Burns, Hatch a Mules. Pre mega podujatia a hallmarkové podujatia je typické významné mediálne pokrytie.

Zapojenie médií sa prejavuje znásobovaním okruhu prijímateľov: priamych (vyvolaním návštevnosti), ale i sprostredkovaných prijímateľov.

Environmentálne vplyvy naberajú podobu zásahov do prírodného prostredia. Ide o dôsledky, ktoré sú vyvolané priamo podujatím, napríklad zásahy do prírodnej krajiny, šírenie hluku a znečistenie prostredia, alebo vyvolanými efektmi, napríklad zvýšenou dopravou a sekundárnou návštevnosťou miesta konania.

Rôznorodosť efektov len znásobuje potrebu komplexného medziodborového skúmania. Pritom si uvedomujeme potenciál vied o kultúre, ktoré poskytujú vhodné metodologické i teoretické podhubie pre praktickú činnosť. Podujatia v širšom chápaní sú hlavným objektom záujmu študijnej oblasti eventových štúdií (*event studies*). Nová disciplína kumuluje poznatky z viacerých vedných odborov. Jej hlavným cieľom je poskytnúť základy pre rozvoj dizajnu a manažmentu podujatí. V centre pozornosti stoja vzťahy a funkcie podujatí a teória podujatí ako komplexu. Manažérovi

kultúrneho podujatia nestačí len teoretická výbava z oblasti kultúry a kultúrneho manažmentu, jeho práca si vyžaduje aj zohľadňovanie ekonomických prístupov a v neposlednom rade i kreatívne schopnosti. ■

POZNÁMKY

- (1) Viac: ŠIMONČÍČOVÁ, A. *Kultúrne podujatia a kultúrne dedičstvo: Vplyvy podujatí na využitie kultúrneho dedičstva na príklade Folklórneho festivalu Východná*. Dizertačná práca. Nitra : UKF v Nitre, 2016. 156 s.
- (2) Vznik novej formy sviatkovania je zapríčinený nástupom nových socio-ekonomických systémov súvisiacich predovšetkým s orientáciou na zážitok. Z podujatí zostáva zachovaný základný definíčný atribút, a to organizovanosť a inštitucionalizácia, v rámci ktorých sa uplatňuje vyspelá forma riadenia – eventový manažment.
- (3) Podujatie vo vzťahu k special event chápeme ako širší pojem, t. j. special event abstrahuje vlastnosti podujatí a dopĺňa ich orientáciou na zážitok a predchádzajúcu vývojovú etapu. V článku využívame intenzívnejšie označenie „podujatie“, ktoré je lingvisticky bližšie a predstavuje nadradený termín. Tým vyzdvihujeme inštitucionálnosť a organizovanosť súčasných podujatí. (Schéma 2)

LITERATÚRA

1. BLADEN, CH. et al. *Events management. An introduction*. Oxon : Routledge, 2012. 472 s. ISBN 978-041-557-742-7.
2. Elektronický lexikón slovenského jazyka [online]. 2015 [cit. 2015-10-05]. Dostupné na internete: <<http://www.slex.sk/index.asp>>.
3. FALASSI, A. *Time out of time. Essays on Festivals*. Albuquerque : University of New Mexico, 1987. 311 s.
4. GETZ, D. *Event studies. Theory, Research and Policy for Planned Events*. Oxford : Elsevier, 2007. 442 s. ISBN 978-0-7506-6959-7.
5. GETZ, D. Event tourism. Definition, Evaluation and Research. In *Tourism Management* [online]. 2008, roč. 29, č. 3 [cit. 2015-01-15]. Dostupné na internete: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517707001719>>. ISSN 0261-5177.
6. GOLDBLATT, J. *Special Events. Twenty First Century Global event management*. New York : JOHN WILEY & SONS, 2002. 459 s. ISBN 0-471-39687-7.
7. GÚČIK, M. a kol. *Manažment regionálneho cestovného ruchu*. Banská Bystrica : Slovak-Swiss Tourism, 2007. 290 s. ISBN 978-80-89090-34-1.
8. HALL, C. M. The definition and analysis of hallmark tourism events. In *GeoJournal*. ISSN 0343-2521, 1989, roč. 19, č. 3, s. 263 - 268.
9. *International Festivals & Events Association* [online]. 2013 [cit. 2013-09-08]. Dostupné na internete: <http://www.ifea.com/joomla2_5/index.php/joomla-overview/media-information/industry-overview?showall=&limitstart=>>.
10. KESNER, L. *Marketing a management múzeí a památok*. Praha : Grada, 2005. 304 s. ISBN 80-247-1104-4.
11. MISTRÍK, E. *Vstup do umenia* [online]. Nitra : Enigma Jr, 1994. [cit. 2015-09-11] 58 s. ISBN 80-85471-23-X. Dostupné na internete: <<http://www.erichmistrík.sk/knihy/vstup.pdf>>.
12. PRESBURY, R. - EDWARDS, D. Incorporating Sustainability in Meetings and Event Management. In *International Journal of Event Management Research* [online]. 2005, roč. 1, č. 1 [cit. 2015-08-06]. s. 30 - 45. Dostupné na internete: <<http://www.ijemr.org/docs/presburyedwards.pdf>>. ISSN 1833-0681.
13. *Projekt Divadelná Nitra 2015* [online]. 2014 [cit. 2015-20-07]. Dostupné na internete: http://www.nitrafest.sk/images/files/Projekt_Medzinrodn_festival_Divadeln_Nitra_2015_1.pdf.
14. SILVERS, J. R. *Global Knowledge Domain Structure for Event Management* [online]. 2004. [cit. 2013-01-08]. 16 s. Dostupné na internete: <http://www.embok.org/filemgmt_data/files/Silvers_Global_Domain_Structure.pdf>.
15. SOZA [online]. 2011. [cit. 2013-08-10]. Dostupné na internete: <<http://www.soza.sk/index.php?id=216>>.
16. ŠTRBOVÁ, E. *Organizácia a motivácia v event marketingu*. Nitra : UKF v Nitre, 2012. 108 s. ISBN 978-80-558-0046-2.
17. ZÁLEŠÁK, C. Folklórny festival Východná – Zrkadlo folklórneho hnutia na Slovensku. In *Folklór a festivaly : K významu festivalov v súčasnej socialistickej kultúre*. Bratislava : Osvetový ústav, 1985. s. 29 - 32.

Slovenská kronika 2016: vítězi sa stretli v Martine

Martin sa tento rok opäť stal na jeden deň hlavným mestom slovenských kronikárov. V priestoroch Slovenskej národnej knižnice sa 15. novembra zišlo vyše 80 kronikárov, autorov monografií a zástupcov obcí a miest zo všetkých regiónov, ktorí prišli na slávnostné odovzdávanie ocenení v súťaži Slovenská kronika 2016.

Súťaž, ktorá sa koná každé dva roky, už tradične vyhlasuje Národné osvetové centrum. Tento rok pri jej

príprave a organizácii spolupracovali tiež Slovenská národná knižnica, Slovenský národný archív, Slovenské národné múzeum – Múzeá v Martine a Združenie miest a obcí Slovenska.

Cieľom súťaže je motivovať jednotlivcov i obce a mestá k uchovávaniu kultúrneho dedičstva a pamäti národa aj prostredníctvom vedenia kroník či vydávania monografií obcí a miest.

V tomto, deviatom ročníku súťaže päťčlenná odborná porota posudzovala

29 kroník a 114 monografií. Jednými z hlavných kritérií pri hodnotení boli dodržiavanie zásad platných pre písanie kroník a v prípade monografií uvádzanie zdrojov, kvalita poznámkového aparátu, jazyková úroveň.

Súčasťou odovzdávania ocenení boli tiež dva semináre – rozborový a odborný pod názvom Kroniky a kronikári v 21. storočí, ktorý lektoroval Mgr. Tomáš Hromádka z Českej republiky.

red

Výsledky celoštátnej súťaže Slovenská kronika 2016

KRONIKA

A.1 Kronika obce

A.1.1 Kronika obce do 1 000 obyvateľov

Hlavná cena:

Chmeľnica

A.1.2 Kronika obce nad 1 000 obyvateľov

Hlavná cena:

Horné Saliby

Čestné uznanie:

Stará Kremnička

A.2 Kronika mesta, mestskej časti

A.2.1 Kronika krajského a okresného mesta

Hlavná cena:

Nitra

A.2.2 Kronika mesta a mestskej časti

Hlavná cena:

Žarnovica

A.3 Špecifický druh kroniky

A.3.1 Kronika občianskeho združenia, spolku, folklórneho súboru, skupiny, ľudovej, dychovej hudby, kronika školy a pod.

Hlavná cena:

Gymnázium v Spišskej Novej Vsi dávne, nedávne a súčasné

A.3.2 Historická kronika, napríklad rodová, rodinná kronika

Hlavná cena:

Zažili sme vojnu - zápisy obecných kroník a spomienok z rokov 1938 – 1945 v Hornom Novohrade a Kokavsku

Čestné uznanie:

Mgr. Jozef Čery

- za celoživotnú prácu kronikára a školiteľa kronikárov

Čestné uznanie:

Valéria Bodíková

- za dlhoročnú prácu a udržiavanie kontinuity kronikárstva v obci Zborov

Čestné uznanie:

Branislav Lipták

- za dlhoročnú prácu a udržiavanie kontinuity kronikárstva v obci Ladce

Čestné uznanie:

RNDr. Ján Štofko

- za dlhoročnú prácu a udržiavanie kontinuity kronikárstva v meste Žilina

Foto: NOC

MONOGRAFIA

B.1 Monografia obce

B.1.1 Vedecká alebo vedecko-popularizačná

Hlavná cena:

Starý Hrádok v plynutí času

Čestné uznanie:

Chocholná - Velčice

Čestné uznanie:

Oravský Podzámok obec a jej obyvatelia

Čestné uznanie Dejiny Richnavy

B.1.2 Popularizačná a textovo-obrazová alebo obrazovo-textová

Hlavná cena:

Voznica 940 rokov v Richňavskej doline

Čestné uznanie:

Devičany – monografia obce

B.2 Monografia mesta alebo mestskej časti

B.2.1 Vedecká alebo vedecko-popularizačná

Hlavná cena:

500 rokov športu kežmarského

Čestné uznanie:

Skalica

B.2.2 Popularizačná a textovo-obrazová alebo obrazovo-textová

Hlavná cena:

Holíč – príbeh nášho mesta

B.3 Monografia o kultúrnom dedičstve obce, mesta, mestskej časti, mikroregiónu, regiónu

B.3.1 Publikácia o svetských či sakrálnych stavebných pamiatkach, pamiatkach ľudovej architektúry, národných kultúrnych pamiatkach a pod.

Hlavná cena:

Skalické budy – príbehy o vinohradníkoch a víne

Čestné uznanie:

Lučenec – Synagoga v premenách času

B.3.2 Publikácia o ľudovom odeve, tradičnom remesle, tradičnej ľudovej strave a pod.

Hlavná cena:

Autentické hodnoty v Javorníkoch ukryté

Čestné uznanie:

Divadelný ústav

- za kvalitné a odborné mapovanie kultúrneho dedičstva Slovenska s presahom na regióny a menšiny

Čestné uznanie:

obec Hradište a jej obyvatelia

- za nadšenie a elán s akým sa podieľali na príprave veľkej a výpravnej monografie o svojej malej obci

Čestné uznanie:

vydavateľstvo DAJAMA

- za mapovanie geograficko-historických oblastí Slovenska

Čestné uznanie:

Lubomír Žila

- za kontinuálne mapovanie kultúrneho dedičstva obce Příbovce

Ako pripraviť a vydať dobrú obecnú monografiu

TEXT: **PhDr. RADOSLAV RAGAČ, PhD.**, GENERÁLNY RIADITEĽ SEKcie KULTÚRNEHO DEDIČSTVA, MINISTERSTVO KULTÚRY SR, PREDTÝM RIADITEĽ SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO ARCHÍVU ■ FOTO: **ARCHÍV NOC**

Obecné monografie sa v priebehu posledných desaťročí stali na Slovensku najpočetnejším odborným výstupom z oblasti regionálnej historiografie. Zároveň sa vo všeobecnosti postupne zvyšuje aj ich kvalita, početnosť a pestrosť spracovania. Z prehliadaných „popolušiek“ vo forme často veľmi jednoducho typograficky spracovaných tlačí, väčšinou útlých brožúr, vyrástli v mnohých prípadoch na profesionálne spracované a objemné zväzky. Ide, okrem iného, aj o prejav postupnej emancipácie a ekonomickej stabilizácie miestnych samospráv, ktoré majú za sebou od prijatia zákona o obecnom zriadení štvrtstoročie fungovania. Význam tvorby obecných monografií ešte stúpol v súvislosti s procesom decentralizácie školstva. Mestá (mestské časti) a obce stali zriaďovateľmi siete materských a základných škôl, s možnosťou aspoň čiastočne modifikovať aj vzdelávací obsah a využívať ich pri vyučovaní.

Cesta ku kvalitnej obecnej monografii nie je rozhodne jednoduchá, ale určite možná aj v prostredí nevelkej obce. Zodpovednosť v tejto oblasti podčiarkuje aj to, že ide o finančne nákladnú záležitosť, platenú vo veľkej väčšine prípadov z obecných (verejných) zdrojov. Navyše, životnosť obecnej monografie sa často ráta v horizonte desaťročí a nevydarený počin bude strašiť dlho. Na začiatku je veľmi dôležité plánovanie – zadefinovanie konkrétného časového rámca, v ktorom musí monografia vzniknúť, a jej charakteru (populárno-vedecký, vedecký, iný).

Časový rámec spolu s finančnými možnosťami zásadne limitujú reálne možnosti autorov a zostavovateľov

monografie. Často sa stáva, že sa táto otázka pri plánovaní projektu zanedbá a na základe nereálnych očakávaní potom vzniká časová tieseň. Dôsledkom môžu byť nereálne krátke termíny dodania rukopisov, ktoré nie je možné v požadovanej kvalite zo strany autorov zrealizovať, a zbytočné komplikácie.

Je nezodpovedné plánovať vznik kvalitnej, plnohodnotnej monografie v rozsahu týždňov či niekoľkých kalendárnych mesiacov. Motiváciou šibeničných termínov často býva významné výročie v živote obce, záväzné termíny v projekte či v pridelení dotácii. Ešte častejšie je to však snaha pripraviť publikáciu do obdobia blížiacej sa volebnej kampane a využiť ju ako reklamný symbol úspešného vedenia obce. Neraz sa to prejavuje aj v samotnom texte monografie, zväčša vo forme rôznych (seba)oslavných úvodných príhovorov, pozitívne ladených fotografických reportáží z rôznych podujatí a PR textov. Je to legitímne, monografii to však na kvalite nepridá. Navyše sa to môže negatívne prejaviť po prípadnej výmene starostu a obecného zastupiteľstva. Stali sa už aj prípady, že monografia ako projekt „bývalého vedenia“ zostala na sklade.

Dostatočnú rezervu treba mať aj pri príprave tlače – dlhší čas zaberú korektúry rukopisu, grafické a tlačiarenské práce. V oblasti grafických a tlačiarenských prác dnes existuje dostatočne veľká konkurencia a moderné technológie umožňujú splniť aj zadania, pred niekoľkými rokmi luxusné, či dokonca nerealizovateľné. Samozrejme, opäť v rámci finančných možností.

Pri grafickom dizajne sa oplatí riadiť heslom, že menej je niekedy lepšie ako viac, čo platí o jej obálke.

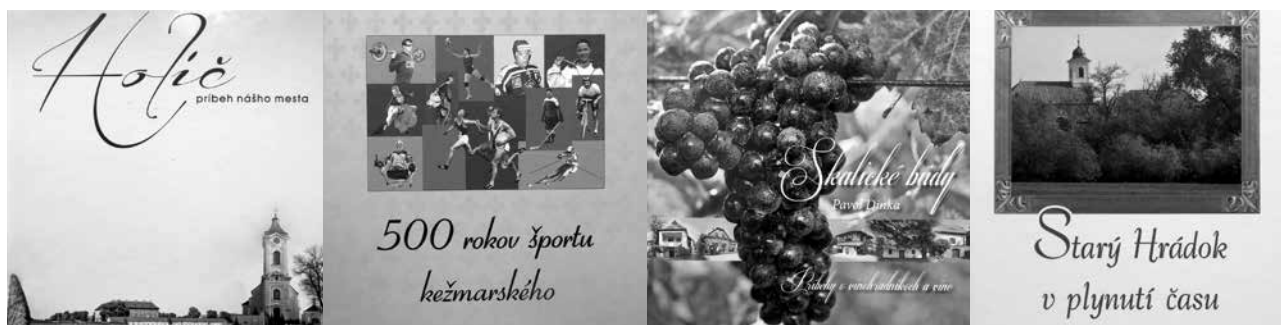
Inšpiráciou pre grafické stvárnenie môžu byť iné vydarené monografie. Treba tiež myslieť na to, že zvolené písmo musí byť dobre čitateľné aj pre starších a farebne čo najviac kontrastné k podkladu a až v druhom rade ide o jeho ozdobnosť.

Dôležité je vyhnúť sa dnes rozšírenému nešváru, vydaniu publikácie bez jazykovej redakcie. Gramatické a vecné chyby kazia a devalvujú výsledok.

Ďalším dôležitým bodom je vytvorenie vhodného autorského kolektívu. Monografia síce môže byť aj dielom jedného autora, avšak v prípade väčšieho plánovaného rozsahu to nie je ideálna situácia. Časti textu, ktoré sú mimo hlavného poľa odbornosti autora, budú spracované slabšie alebo zostanú na úrovni kompilátov a neprinesú nové poznatky. Neexistujú exaktné pravidlá definujúce ideálne parametre, napríklad veľkosť a zloženie autorského kolektívu. Najdôležitejšou zásadou je, že autorský kolektív musí mať zodpovedného vedúceho – zostavovateľa, ktorý je prioritne zodpovedný za jeho zloženie, rozdelenie práce jednotlivým autorom a za napĺňanie dohodnutého časového rámca vzniku monografie. Hlavnou úlohou autorov je vypracovanie jednotlivých kapitol monografie, ktoré im boli pridelené.

Najmä v prostredí menších obcí nie je jednoduché nájsť vhodného zostavovateľa a vytvoriť odborne kompetentný a zároveň akcieschopný autorský kolektív. Zostavovateľ nemusí byť historik či iný odborník, dôležité sú manažérske schopnosti.

Autorský kolektív je ideálne vystavať s využitím domácich (miestnych) odborníkov, kronikárov a pamätníkov, ak sú k dispozícii.

Medzery možno vyplniť vhodnými typmi odborníkov z regiónu, čo je vhodné aj z hľadiska väčšej objektívnosti a odstupu od skúmanej problematiky. Najlepšie je inšpirovať sa už vydanými kvalitnými monografiami okolitých obcí alebo sa obrátiť o radu na regionálne kultúrne a osvetové inštitúcie či archívy.

Odbornú hodnotu publikácie, pokiaľ má vedecký charakter, výrazne zvyšuje, ak bola recenzovaná. Samozrejmosťou by malo byť pridelenie ISBN, ktoré vydáva Slovenská národná knižnica. Príslušné formuláre sú jednoducho dostupné na jej webovej stránke.

Obsahová štruktúra obecnej monografie je už rokmi zaužívaná. Okrem rozsahom najväčšej časti venovanej histórii obce sú zvyčajnými súčasťami state o prírodných pomeroch, dejinách obecnej samosprávy, kultúrnych pamiatkach, folklórnych tradíciách a nárečí, hospodárskych, náboženských a etnických pomeroch, školstve, spolkoch a športe, významných osobnostiach a rodoch obce, prípadne ďalšie. Ich rozsah a vzájomný pomer je individuálny a závisí od miestnych reálií. Netreba zabudnúť na časť venovanú historickým a súčasným obecným symbolom a vysvetleniu ich obsahu. Z odborného hľadiska ide o komplexné dielo, ktoré zasahuje do viacerých vedných odborov.

Štruktúra historickej časti tradične koncipovanej monografie sa odvíja od periodizácie národných dejín. Najstaršia časť dejín až po obdobie Veľkej Moravy je vzhľadom na absenciu písomných prameňov zvyčajne doménou archeologického bádania. Stredoveké dejiny v Uhorsku sa tradične končia

Moháčskou bitkou z augusta 1526. Ranonovoveké obdobie u nás sa historicky začína nástupom Habsburgovcov na uhorský trón v roku 1526 a končí sa rokom 1711, koncom posledného stavovského povstania uhorskej šľachty pod vedením kniežaťa Františka II. Rákociho. Najdôležitejšími míľnikmi novovekej časti sú roky 1848 a 1918. Obdobie 20. storočia sa tradične delí letopočtami 1918, 1939, 1945, 1948 a 1989. Ďalšie chronologické delenie na menšie historické časové úseky závisí od miestnych pomerov. Môže ísť o zmenu zemepána obce, získanie trhových privilégií, postavenie fabriky, železnice a podobne.

Častou otázkou je, kedy je potrebné chronologicky ukončiť historickú časť monografie. Niekedy je spojená s obavami z publikovania stále citlivých informácií (napr. komunistická minulosť funkcionárov). Všeobecne možno odporučiť ukončiť historickú časť monografie až po roku 1989.

Pri koncipovaní textov je potrebné myslieť na prevažujúcich čitateľov, ktorí budú brať knihu do rúk – obyvateľov obce. Tomu treba prispôbiť štýl výkladu, ale okrem témy všeobecných dejín vložiť do monografie aj čo najviac historických poznatkov o obci. Pri tom sa oplatí intenzívne spolupracovať s fungujúcimi spolkami a združeniami a vyzvať ich na podanie informácií o činnosti. Publikácia musí byť nasýtená aj relatívne aktuálnymi reáliami. Veľmi žiadané sú rôzne skupinové fotografie, napríklad zo spoločenských, kultúrnych a náboženských podujatí, školských tried, športových kolektívov, hasičov a podobne. Druhým významným

aspektom je odstup od skúmanej témy a vyváženosť.

Slovenské obce nebývali zvyčajne v histórii pupkom sveta a aktívne nehýbali európskymi dejinami. Napriek tomu sú dejiny každej z nich v niečom iné a originálne a práve to autentické v dejinách obce je potrebné v texte monografie vyzdvihnúť a opísať. Pri písaní textov sa treba vyhnúť predsudkom, napríklad náboženským, politickým a etnickým či rasovým. Vyzdvihovanie len jednej konfesie, politického názoru či národnosti voči ostatným obyvateľom obce môže spôsobiť prudké odmietavé reakcie a množstvo negatívnych emócií dotknutých.

Veľmi dôležité je čo najlepšie využiť dostupnú pramennú základňu. Okrem regionálnych múzeí, knižníc a archívov a voľne prístupných elektronických databáz sú to informácie, ktoré možno získať priamo v obci. Ide napríklad o miestne noviny, školské a obecné kroniky, štátnu matriku, archívy obecného úradu, spolkov, škôl a cirkví. Veľmi vhodné je verejne vyzvať občanov, aby sa tiež aktívne zapojili do prípravy monografie a prispeli aj vlastnými historickými fotografiami a dokumentmi, prípadne aj informáciami.

Po vydaní monografie ju treba využiť pri vzdelávacom procese na základnej škole a pri osvetovej činnosti. Osvedčili sa napríklad neformálne stretnutia s autormi, publikovanie úryvkov v miestnej tlači a na webových stránkach, prihlásenie monografie do súťaží. Kladne prijatá monografia zvyčajne podnieti aj vznik iných publikácií a vytvára vhodné podmienky na pokračovanie vo výskume. ■

Europeana chystá vlastné memorandum o porozumení

TEXT: **RICHARD BEDNÁRIK**, CENTRUM PRE AUTORSKÉ PRÁVA

Otázku, ako sa bude ďalej vyvíjať Europeana, digitálna knižnica sprístupňujúca kultúrne dedičstvo celej Európy, riešia pravidelné stretnutia s názvom Fórum agregátorov (Aggregator Forum). Naposledy sa zástupcovia jednotlivých partnerov Europeany stretli 5. – 6. októbra vo Frankfurte nad Mohanom, ktorý je sídlom Nemeckej národnej knižnice a tzv. Deutschen Digitalen Bibliothek – centrálneho nemeckého portálu pre prístup k digitálnemu kultúrnemu dedičstvu.

Jesenné Fórum agregátorov Europeany bolo zamerané na tri oblasti:

- problematiku autorských práv pri posudzovaní kultúrnych objektov,
- prípravu memoranda o porozumení pre agregátorov,
- technický rozvoj Europeany.

Autorské práva

Oblasť autorského práva je do značnej miery regulovaná prostredníctvom európskej legislatívy formou viacerých smerníc. Práve európska legislatíva je momentálne predmetom rôznych diskusií vzhľadom na plánovanú revíziu autorskoprávnej ochrany, ktorá by ju mala priblížiť k stavu potrebnému na vytvorenie jednotného digitálneho trhu.

Zmeny sa týkajú aj pamäťových a fondových inštitúcií, a to primárne v dvoch bodoch.

Návrh smernice o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu obsahuje výnimku, upravujúcu vyhotovovanie rozmnoženín s cieľom zachovať kultúrne dedičstvo¹. Kultúrne inštitúcie by mali byť oprávnené vyhotovovať

rozmnoženiny všetkých diel alebo iných predmetov ochrany chránených v rámci autorskoprávnych predpisov, ktoré sú súčasťou ich stálych zbierok, v akejkoľvek forme alebo na akomkoľvek nosiči, a to výlučne na účely zachovania diel alebo iných predmetov ochrany. Pre viaceré členské štáty nejde o úplné nové ustanovenie. Výhodou v prípade schválenia smernice je harmonizácia naprieč členskými štátmi EÚ.

Druhou oblasťou s významom pre pamäťové a fondové inštitúcie je čl. 7 a nasledujúce smernice o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu, upravujúci oblasť obchodne nedostupných diel. V tomto prípade ide o snahu Únie vypracovať jednotnú právnu úpravu sprístupňovania a posudzovania obchodne nedostupných diel, ktorej cieľom je umožniť širšiu dostupnosť kultúrnych objektov nedostupných na trhu a blokovaných z dôvodu autorskoprávnej ochrany. Zostáva otázne, v akej podobe bude smernica o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu prijatá a aké zmeny sa zástupcom jednotlivých skupín podarí presadiť.

Publikačný rámec

Jednou z tém jesenného fóra bol aj tzv. publikačný rámec Europeany². Ide o dokument opisujúci nastavenie a možnosti prezentácie kultúrnych objektov na portáli Europeana, ktorý interne kategorizuje spôsob prezentácie do štyroch oblastí.

Rozhodujúcim kritériom je možnosť používateľskej interakcie

a možnosti ďalšieho použitia kultúrneho objektu aj na iné účely ako výlučne na prezentáciu prostredníctvom portálu. Postupnou snahou je zvyšovanie možností použitia kultúrnych objektov, teda podporovanie „otvorenejšej“ prezentácie kultúrneho dedičstva.

Memorandum o porozumení

Viacerí národní agregátori Europeany už dlhší čas poukazujú na potrebu vytvoriť neformálne združenie agregátorov, ktoré by sa zaoberalo riešením aktuálnych problémov. O príprave Memoranda o porozumení sa diskutovalo už na Fóre agregátorov, ktoré sa konalo v roku 2015 v Ríme. Dnes je vypracované jeho prvé znenie, ktoré z obsahového hľadiska vymedzuje samotné poslanie memoranda a vzťah k Europeane. Padol aj návrh zriadiť pracovnú skupinu agregátorov, kde by mal mať každý z členov svojho zástupcu.

Memorandum o porozumení má dva základné ciele: zlepšiť presadzovanie záujmov a spoločnej agendy a zlepšiť technickú stránku fungovania agregátorov.

V praxi by to znamenalo, že agenda navrhovaná ako výstup rokovaní by na základe memoranda nebola iba záležitosťou jedného štátu (agregátora), ale potenciálne celej skupiny štátov.

Pokiaľ ide o zlepšenie technickej stránky, proces agregácie je v mnohých štátoch podobný a mnohí agregátori riešia podobné problémy, v prípade efektívneho zdieľania technických riešení a opisu problémov možno finančne nenákladným spôsobom prispieť k zefektívneniu a zlepšeniu procesu agregácie.

Finálne znenie memoranda by malo byť vypracované v roku 2017.

1 Pozri článok 5 návrhu smernice o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu.

2 Pozri EUROPEANA. THE MORE YOU GIVE THE MORE YOU GET. Europeana Publishing Framework. (online). http://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Europeana_Publishing_Framework.pdf (29. 11. 2016).

Technický rozvoj

Europeana by nedokázala plniť svoj hlavný cieľ – prezentáciu európskeho kultúrneho dedičstva – bez technologického rozvoja. Počas tohto roka sa kládol dôraz predovšetkým na to, aby sa prezentačná vrstva čo najviac priblížila používateľovi a zlepšil sa spôsob vyhľadávania, ale aj vnímanie kultúrneho dedičstva cez vytváranie tematických výstav.

Vylepšeniam a dopĺňaniu nových funkcií sa nevyhne ani časť portálu pre verejnosť skrytá, ktorá

zastrešuje celý kolobeh pripojenia novej inštitúcie od harvestingu metadát, spracovania objektov až po ich následné zverejnenie na portáli. V rámci fóra bola preto predstavená aplikácia METIS, ktorú môžu partneri využívať v rámci publikovania kultúrnych objektov na portáli. Agregátori mali tiež možnosť zoznámiť sa s projektom Operation Direct, ktorého cieľom je vytvorenie nového zjednodušeného spôsobu, ako by jednotliví partneri mohli kultúrne objekty publikovať priamo na portáli Europeana bez potreby zasielania prostredníctvom agregátora.

Top 20/2016

V roku 2016 vyhľadávali návštevníci Europeany spomedzi 54 miliónov umeleckých diel, predmetov, kníh, zvukov a videí najčastejšie heslá:

1. Secesné plagáty.
2. William Morris – anglický textilný návrhár, básnik, prozaik, prekladateľ a socialistický aktivista.
3. Paríž – v rebríčku top 20 sa umiestnil už štvrtý rok za sebou.
4. Dermatoglyfika – odtlačky prstov, čiary na dlani.
5. Botticelli – taliansky maliar, jeden z vrcholných predstaviteľov renesančného výtvarného umenia.
6. Hokusai – japonský umelec, maliar a drevorytec.
7. Europeana 280 – kolekcia obsahujúca diela od renesancie až po kubizmus, ktoré pomáhajú definovať umeleckú históriu Európy a demonštrovať spoločné európske korene.
8. Trachyspermum copticum – rastlina (korenina).
9. Edvard Munch – nórsky expresionistický maliar.
10. Cat (mačka).
11. Alfons Mucha – český maliar, grafik a návrhár, najvýznamnejšia maliarska osobnosť secesie.
12. Leonardo Da Vinci – taliansky renesančný architekt, hudobník, vynálezca, sochár a maliar.
13. Kupido (Erós, Amor) – boh lásky a láska sama. Stelesňuje princíp lásky v akejkoľvek podobe.
14. Henri Toulouse-Lautrec – francúzsky maliar a grafik, ktorý predznamenal secesiu.
15. Vojtěch Preissig – český grafik, typograf, maliar, ilustrátor.
16. Vitráže – okná z farebných skiel.
17. Picasso – španielsky maliar a sochár.
18. Genazzano – miesto v širšom centre Ríma, ktoré sa nachádza na tufom výbežku v nadmorskej výške 375 metrov.
19. Tretiakovská galéria – jedna z najznámejších svetových obrazární. Zbierka moskovskej galérie obsahuje vyše 150 000 diel.
20. Richard Wagner – nemecký hudobný skladateľ, reformátor opery.

Nový festival zborového umenia v Leviciach

■ FOTO: MILAN PAZÚRIK

Mesto Levice sa v tomto roku zaradilo medzi významné slovenské centrá zborového spevu. V jeseni sa tam konal prvý ročník Festivalu zborového umenia s medzinárodnou účasťou.

Rok 2016 je pre mesto Levice jubilejný - od prvej písomnej zbierky o ňom prešlo 860 rokov a aj pri tejto príležitosti sa Levice rozhodli spestriť kultúrny život v meste a založiť novú tradíciu.

Na prvom ročníku Festivalu zborového umenia sa v dňoch 23. - 25. septembra predstavili štyri vynikajúce spevácke zbory zo Slovenska, Česka, Poľska a Maďarska. Tri dni znel zborový spev v levických koncertných sálach, synagóge, kostoloch, mestských častiach a dokonca aj v obchodnom centre. Vrcholom bol galakonzert v centre kultúry, kde svoje spevácke kvality v plnej sile ukázali všetky zúčastnené spevácke zbory.

Slovensko na festivale reprezentoval jedinečný Spevácky

zbor slovenských učiteľov pod vedením Štefana Sedlického. Zbor je doma i v zahraničí oceňovaný za vyspelú interpretačnú kultúru a čistotu intonácie. Doménou tohto špičkového speváckeho zboru je okrem iného prezentácia tvorby slovenských skladateľov.

Maďarsko reprezentoval detský spevácky zbor Nyíregyházi Cantemus Kórus pri Základnej škole Zoltána Kodálya v meste Nyíregyháza. Zbor pod vedením Dénesa Szabóa už od svojho vzniku dosahuje významné úspechy aj na medzinárodných fórach, čoho dôkazom sú ocenenia na významných festivaloch v Llangollene či Arezze. V Leviciach ukázal svoje kvality predovšetkým v skladbách maďarských skladateľov.

Najmladším zúčastneným zborom bol Podkarpaci Chór Meski z Poľska, ktorý vznikol pomerne nedávno, v roku 2014. Zbor vedie popredný poľský zborový dirigent Gregorz Oliwa. Aj tento zbor sa predstavil primárne dielami domácich, v tomto prípade poľských skladateľov.

Česko zastupoval miešaný spevácky zbor Chorus Ostrava pod vedením dirigentky Petry Rašíkovej. Pomerne mladý zbor, založený v roku 2008, má vo svojom repertoári všetky žánre zborového spevu, jeho poslucháčom v Leviciach najviac utkvela v pamäti skladba fínskeho skladateľa Pekku Kostianena s názvom Jaakobin isot pojat.

Šaffova ostroha

celošťatna postupová súťaž a prehliadka sólistov tanečníkov v ľudovom tanci s medzinárodnou účasťou,
26.- 28. mája,
Dlhé Klčovo

Zlatá priadka

celošťatna postupová súťaž a prehliadka detskej dramatickej tvorivosti
25. - 28. mája,
Šaľa

Divadlo a deti

celošťatna postupová súťaž a prehliadka divadla dospelých hrajúcich pre deti
1. - 4. júna,
Rimavská Sobota

2017

kalendár podujatí

Belopotockého Mikuláš

celošťatna postupová súťaž a prehliadka amatérskeho divadla dospelých
8. - 11. júna,
Liptovský Mikuláš

Pod Likavským hradom

celošťatna postupová súťaž a prehliadka detských folklórnych súborov,
1. júnový víkend
Liptovský Mikuláš a okolie

Mládež spieva

celošťatna postupová súťaž a prehliadka detských speváckych zborov
8. - 10. júna,
Prievidza

CINEAMA

celošťatna postupová súťaž a prehliadka amatérskej filmovej tvorby
9. - 11. júna 2017,
Nitra

Divertimento musicale

celošťatna postupová súťaž neprofesionálnej inštrumentálnej tvorby
16. - 18. júna,
Rimavská Sobota

FEDIM

celošťatna postupová súťaž a prehliadka amatérskeho divadla mladých
jún,
Tisovec

Lednické Rovne

celošťatna postupová súťaž a prehliadka malých dychových hudieb
jún,
Lednické Rovne

Strunobranie

celošťatna súťaž neprofesionálnych hudobných skupín a sólistov
22. - 24. júna,
Nová Baňa

Hviezdoslavov Kubín

celošťatna postupová súťaž a prehliadka v umeleckom prednese poézie a prózy, v tvorbe recitačných kolektívov a divadiel poézie detí, mládeže a dospelých
21. - 26. júna,
Dolný Kubín

Folklórny festival Východná

vrcholný celošťatný folklórny festival
30. júna - 2. júla,
Východná

Scénická žatva

súťaž slovenských divadelných súborov
25. - 29. augusta,
Martin

Výtvarné spektrum

celošťatna postupová súťaž a výstava neprofesionálnej výtvarnej tvorby
9. septembra,
Trenčín

Medzinárodný festival poézie

19. - 21. októbra,
Valašské Meziříčí

2017

Vyšehrádske dni dychovej hudby

celošťatna postupová súťaž a prehliadka veľkých a stredných dychových orchestrov
október,
Považská Bystrica

Tancuj, tancuj

celošťatna postupová súťaž a prehliadka choreografií folklórnych kolektívov
október - november,
Liptovský Mikuláš

Viva il Canto

celošťatna postupová súťaž a prehliadka speváckych zborov (dospelí)
19. - 21. októbra,
Spišská Nová Ves

AMFO

celošťatna postupová súťaž a výstava amatérskej fotografie
3. - 5. novembra,
Nitra

2017

